پەرتووکێک بۆ سەرەتای زانستی نحو

وانەی یەکەم:

نحو المقدمة، سەرەتای زانستەکە:

پێشەکیەک دەربارەی زانستی نحو وە ڕوونکردنەوەی بنچینەکانی ئەم زانستە:

هەموو زانستێک کۆمەڵە بنچینەیەکی هەیە پێویستە لەسەر فێرخواز کە بیانزانێت پێش دەست پێکردنی وە محمدی کوڕی علی صەدام کە یەکێکە لەزانا بەڕێزەکان کە ئەم بنچینانەی کۆ کردۆتەوە کە دەبنچینەیە لەچەند بەیتە شعرێکا وتوتی.

بەڕاستی بنچینەی هەموو زانستەکان دەدانەیە:

الْحَدُّ[پێناسە],وَالْمَوضُوعُ[بابەتەکانی]،دواتر الْثَّمَرَةْ[بەرووبوومەکەی]{واتا بەروو بوومی زانستەکە}

وَنِسْبَةٌ[دانەپاڵ] ,وَفَضْلُهُ[پلەوپایەی]،وَالْوَاضعْ[دانەرەکەی](واتاکێ دانەرەکەیەتی),

وَالإسْمُ[ناوەکەی]، [هی زانستەکە]،وَالإِسْتِمْدَادُ[زانستەکە لە چییەوە وەرگیراوە]، حُكْمُ الْشَّارِعْ[حوکمی شەریعەت دەربارەی زانستەکە]

مَسَائِلٌ[باسەکانی زانستەکە کە چی لەخۆ دەگرێت], وَالْبَعْضُ بِالْبَعْضِ إِكْتَفَى[هەندێکیان هەندێکی تریان تەواو دەکەن]،
وەهەرکەسێک هەموو ئەمانە بزانێت ئەوا پلەو پایەو ڕێزی زانستەکەی بەدەست هێناوە.

{{وە بنچینەکانی زانستی نحو}}:

1 [بنچینەی یەکەم]المبدأُ الأو-
حَدُّ النَّحْوِ [پێناسەی زانستی نحو]: لەدەرسەکانی داهاتوو بە درێژی دێینە سەری إن شاء الله، چوونکە تۆزیک لەسەر وەستانی دەوێت.

2
مَوضُوعُ [باسەکانی زانستەکە]: زانستی نحو بەدوای الكلمة[وشەکە]والكلام[وتەکە]دەگەڕێت واتا - وشەو ڕستە و قسەت بۆ باس دەکات لەڕووی ئیعرابو بناء[واتا وشەکەو ڕستەکەو وتەکە معربن یاخود مبنیین](دواتر باسی دەکەین إن شاء الله، بەس جارێ ئەمەنە بزانە شتێکمان

هەیە پێی دەوترێت معرب یەکی تریش هەیە پێی دەوترێت مبنی.)

3
- ثَّمَرَهْ [بەرووبوومی زانستەکە چییە:]تێگەیشتن لە وتە یان قسەی عەڕەبی، وە پاراستنی زمان لە هەڵەکردن.

4-
وَفَضْلُهُ [پلەو پایەو ڕێزی زانستەکە]: مرۆڤ ناگاتە پلەو پایەی اجتهاد کردن{واتا لەشەریعەتدا} بەبێ ئەوەی بەتەواوەتی ئەم زانستە زەبت[جلەو] نەکات یان ڕەوان نەکات، وە نە لە الکتاب[قورئان] والسنة ناتوانین بەتەواوەتی لێیان تێبگەین بەتێگەیشتنێکی ڕێکو درووست بەو زانستە نەبێت، وە بەجێبەجێ کردنی قەواعیدەکانی[یاساو ڕێساکانی] نەبێت، کەواتە ئەوەی هاتووە بەدوای یەکتردا وتەی زانایان لە پیاهەڵدانی وە حەزدان بە فێربوون و بەشوێن داچوونی.

5-
وَنِسْبَةٌ [دانەپاڵ، واتا ئەم زانستە دەدرێتە پاڵ کام لەزانستەکان]: لەزانستەکانی زمانی عەڕەبییە[واتا دەدرێتە پاڵ ئەو]

6-
وَاضِعْ [دانەرەکەی کێیە]: أبو الأسود الدؤلي بأمر[بەفەرمانی]علي بن أبي طالب، على أولى الأقوال[لەسەر درووست ترین و تەواوترین وتەکان](زۆر وتە هەیە کێ دایناوە بەڵام لەزۆربەی کتێبەکان وا باسیەکەن)]{کە لەدوای ئەوەی خەڵکی خەریک بووە هەڵەبکەن ئەڵێن گوایە ابو اسود دؤلی گوێی لە منداڵەکەی دەبێت وتویەتی }{ما أجمل السماءُ} کە ویستۆتی سەرسامی خۆی دەرببڕێت وە ئەگەر بەو شێوەیە بیلێت دەبێ بلێت[ما أجمل السماءَ]کاتێک ابو اسود دەبینێت کە وتەکەی تێکداوەو هەڵەی کردووە وە دوای ئەوەی بەسەرهاتەکە بۆ ئیمام عەلی دەگێڕێتەوە ئیتر بۆتە هۆکاری دانانی ئەم زانستە کە تا خەڵک هەڵە نەکەن وە هەڵەش تێنەگەن{واتا لەقورئان لە سوننەت یان لە خودی زمانی عەڕەبی}[وەنەوەک خەڵک لەسەر هەڵەکان ڕابێن] وە دەڵێن کە فاعل (بکەر) مرفوعە وە مفعول بە[کار لەسەر کراو]منصوبە، وە مضاف إليه مجرورە، وە بە ابو اسودی وتووە ئەم ڕێگەیە

بگرە بەر هەرلەوێوە زانستەکەیان ناو ناوە زانستی نحو.
(بەسەرهات زۆرە لەسەری)(وەدواتر دەزانن مرفوعو ئەوانی تریش چین إن شاء الله)

7-
إِسْمُ[ناو]: ناوی زانستی نحوە، وە مصدری[چاوگی]نحو چییە؟

[{کاری ڕابردوو}(فعل ماضي) :نَحَى]،

{کاری ڕانەبردوو} (فعل مضارع) :يَنْحُو،

[دواتر باسی دەکەین کە نحو واتا چی] ({چاوگ} مصدر) :نَحْوًا.

8-
وَالإِسْتِمْدَادُ] لەچیەوە وەرگیراوە]:[}وەرگیراوە لە الكتاب[کە قورئانە] والسنة وە لە قسەی عرب
ئەوەی کە ڕوون و پاراوەو پاک بووە، هۆنراوە بێت یان پەخشان(واتا لەقسەی عەرەب).

9-
حُكْمُ الْشَّارِعْ[حوکمی فێربوونی]: لە فەرزە کیفاییەکانە، ئەگەر هەنێک فێری بوون ئەوا تاوان
لەسەر ئەوانی تر لادەچێت، وە هەندێک جار پێویست دەبێت لەسەر هەندێک لە تاکەکان لەبەر
جیاوازیو جابوونەوەیان لە تێگەیشتن(واتا هەیە ئاسان تر فێرەبێت ئیتر خوێندکاری زانست بێت یان
کاتی باشی لەبەر دەست بێت)، وەهەشە بە پێچەوانەوە.

10-
مَسَائِلٌ[باسەکانی ئەم زانستە]: کە بریتییە لە باسەکانی ئەم زانستە، الفعل[کارەکە]
والفاعل[بکەرەکە]وە ئەو دووەو جگە لەو دووانەش دواتر باسیان دەکەین
إن شاء الله.

وانەی دووەم:

پێناسەی نحو لُغَةً وَاصْطِلَاحاً لەزمانەوانیو زاراوەدا.

پێناسەی نحو لە لُغَةً [لەزمانەوانیدا][واتا ئەگەر بگەڕێیەوە بۆ قاموس
وَاصْطِلَاحاً[وەلەزاراوەی زانایانی نحو دا چ مانایەکی هەیە:]

①-
النَّحْوُ لُغَةً [نحو لە زماناوانیدا:] حەوت مانای هەیە.

لەومانایانەدا هەمانە:

1-

الْقَصْدُ [مەبەست]، کاتێک دەڵێیت: نَحَوْتُ مَكَّةَ. بەمانای (مەبەست) دێت، واتا تۆ دەڵێیت مەککەم کردە مەبەست.
(واتا نحو لێرەدا بەمانای مەبەست هات.)

2-
المِثْلُ(هاوشێوە یان وەکو] کاتێک دەڵێیت: مُحَمَّدٌ نَحْوُ إِبْرَاهِيْمَ. لێرە بەمانای (وەکو) دێت، واتا موحەممەد وەکو ئیبراهیمە.

3-
المِقْدَارُ [ئەندازە]، کاتێک دەڵێیت: عِنْدِي نَحْوُ مِائَةِ دِينَارٍ. لێرە بەمانای [ئەندازە] دێت، واتا ئەندازەی سەت دینارم لایە.

وە امام داودی بە شعر کۆی کردوونەتەوە

بۆ نحو هەیە حەوت مانا کە لە زمانەوانیدا هاتووە،

کۆمکردوونەتەوە لە تاکە بەیتێک،

قَصْدٌ: مەبەست

مِثْلٌ: وەکو

مِقْدَارٌ: ئەندازە

نَاحِيَةٌ: ڕووگە

نَوْعٌ: جۆر

بَعْضٌ: هەندێک

حَرْفٌ: پیت یان کەنار

نموونەیان بۆ بێنەوە.
②-
وَأَمَّا اصْطِلَاحاً [وە لەزاراوەشدا:] نحو ئەو زانستەیە کە بە کۆمەڵە بنچینەیەک بەهۆیانەوە ئەزانرێت(وەتا بەهۆی بنچینەکانەوە) {ئەی چی دەزانرێت؟}باروودۆخی کۆتایی وشەکان

لەڕووی الإعراب والبناء.

بۆنموونە: يَذْهَبُ مُحَمَّدٌ(موحەممەد دەڕوات), واتا يذهبُ كۆتاييەكەی چی وەردەگرێت؟، وە محمدٌ كۆتاييەكەی چی وەردەگرێت زانستی نحو ئەمەمان پێ دەڵێت.

واتا ئەگەر معرِبە چی حەرەكەیەكی وە ئەگەر مبنییە چی حەرِەكەیەكە

مەبەست لە معرب و منصوب مجرورە كە هێماكانن وەک كەسرە(ِ) و ئەوانی تریش بەتەنوینەكانیشیانەوە(ٍ) دواتر دەزانن إن شاء الله.

معرِب: ئەوەیە كە كۆتاییەكەی لەشتێكەوە بۆ شتێكی تر دەگۆڕێت بەهۆی عامل كە شتێک كاری تێ دەكات.

وە مبنی: ئەوەیە كە یەک حاڵەتی هەیە ناگۆڕێت وە هیچ شتێک كاری تێ ناكات.

الكَلِمَةُ [وشە]وَالكَلَامُ [وتە، قسە]لەزمانی عەرەبیدا:

①-
الكَلِمَةُ[وشە]چییە: وتەیەكی مفرەدە (تاكە) دانراوە بۆ مانایەک[بۆنمونە دەڵێیت أَسَد واتا شێر دانراوە بۆ مانایەک كە

ئاژەڵێكەو بۆی دانراوە پێی بڵێی شێر كە ئاژەڵێكی دڕندەیە كە وتمان شێر ئەو ئاژەڵەمان دێتە پێش چاو كە گۆشت خۆرەو دڕندەیە.]

وە كلمە لەزمانی عەرەبی سێ جۆرە

1-
إِسْمٌ{ناو} وەكو: [مُحَمَّدٌ]
2-
فِعْلٌ{كار} وەكو: [ذَهَبَ{ڕۆیشت}]
3-
حَرْفٌ{پیت} وەكو: [مِنْ {لە} یان قَدْ]

إن شاء الله دێینە سەر گشتیان باسیان دەكەین.

②-
وَالكَلَامُ [وتە]چییە: قسەیە چەند شتێكن پێكهاتوون و دراونەتە پاڵ یەک كە شتێكیان پێک

هێناوه یانی چەند شتێکە کە ڕستەیەکی پێک هێناوە یانی یەک وشە نییە وەسودی لێدەبینی(هەر شتێک پێی بوترێت کلام لەزمانی عەرەبیدا دەبی سوودێک بگەیەنێت), کە عەرەب دایناوە کە ڕستەیەکە لێی تێدەگەیت.

1-
مەبەستمان لە لَفْظِ [قسە] چییە:دەنگە، وەلەخۆی گرتووە هەندێک لە الحُرُوْفِ(پیتەکان) ئەوەی کە سەرەتاکەی { ا }کۆتاییەکەی (ي}یانی قسەیە ودەنگە بەکورتی.

2-
التَّرکِیبُ(پێکەوەلکان)چییە: هەنێک لەوشەکان بدرێنە پاڵ هەندێکی تریان، لەوەی کە قسەی پێ تەواو دەکرێت
(بۆنموونە يذهب محمد کە دوو شتن دراونەتە پاڵ یەکتری.)
لەوەی کەوا قسەی پێ تەواو دەکرێت[يذهبُ محمدٌ]

3-
الإِفَادَةُ [سودگەیاندن]: واتا سودێک بدات بەتۆ.

4-
المُرَادَ بِالْوَضْعِ: ئەوەیە کە دانردرابێت لەزمانی عەرەبیدا وە موهمل نەبێت(واتا نابێت بوونی نەبێت لەقاموسی عەرەبیو واتا نەدات) یانی شتەکە دەبێت بوونی هەبێت لەزمانی عەرەبی و لەقاموسەکەیان وەمانا بدات وشەبێ یان هەرچی کە بەرامبەر لێی تێبگات بۆنموونە (کەدەڵێیت يذهب محمد، واتا محمد دەڕوات ئیتر بەرامبەر چاوەڕێی شتی تر ناکات و تێدەگات کە محمد دەڕوات)

نموونەیەکیش کە گشت مەرجەکانی تیایە هی کلام[الْحَمْدُ لِلَّـهِ].

وانەی سێیەم:

پێناسەی إسم (ناوو) فعل (کارو)حرف (پیت) و نیشانەکانیان.

تعريف الاسم وعلاماته
پێناسەی ناوو نیشانەکانی:

①-
پێناسەی إِسْمُ و نیشانەکانی: دەلالەت دەکات لەسەر ناو نراوێک بۆنموونە[بَیت، کە دەلالەتە لە شتێک چوار دیوارەو سەقفی هەیەو ئیتر ئاوا پێی دەوترێ بيت، خانوو]وشەیەکە گوزارشت

دەکات لە واتای نەفسی خۆیدا, (واتا کە دەڵێی شێر پێویستی بەهیچی تر نییەو واتا دەدات، کە واتا ئاژەڵێکی دڕندەیەو گۆشت خۆرێکە, واتە وەک حرف نییە کە شتی تر واتای تەواو بکات بۆنموونە، مِن {لە}کە واتا نادات بۆیە دەبێ شتێکی تر واتاکەی تەواو بکات، کە بۆنموونە بڵێیت سەردار لە خوارەوەبوو.)وە پەیوەست نییەو نەلکاوە بەزەمانێکەوە یان کاتێکەوە(بەمەش واتا فعل نییە چونکە کار پەیوەستە بەزەماناوەو داهاتوو و ڕابردوو و ڕانەبردوو بۆنموونە دەڵێیت محمد ڕۆیشت ، کە ڕۆیشت کارەکەیە وەتا محمد لەڕابردوو ڕۆیشتووە، یان دەڕوات کە ئەمە یانی بەردەوامەو ڕانەبردووە یان لەداهاتوو دەڕوات، یان بڵێی بڕۆ کە ئەمە فەرمانە.)نموونەش بۆ ناو[محمد، مريم]

وەنیشانەکانی ناو:

1-
دروستبێت حەرفی جڕی بچێتە سەر(بە دڕێژی دێینە سەری کە چین إن شاء الله)
نموونەیەکیش [خَرَجْتُ مِنَ الْمَنْزِلِ](هاتمە دەرەوە لە شوێنەکە)المنزل ناوە چونکە (من)ی لەپێشە کە حرف جرە.
جارێ هەر بزانن ئەمانەن حُرُوف الجَّر[فِي - مِنْ - عَنْ - عَلَى - ك - رُبَّ - ب - ل - [حُرُوف الْقَسَم(پیتەکانی سوێند خواردن). کە ئەمانەن: [و- ب - ت]

2-
یان تنوین[ٌ / ً / ٍ]
بۆ ئەوەی لێتان ئاڵۆز نەبێت تنوین چییە:
ئەمە فەتحەیە [َ]کە بوو بەدوان دەبێتە تنوینی فەتحە ئاوا[ً]ضەممەو کەسرەکەش ئەینەن شت.
هەر نموونەش لەسەریان[محمدُ- محمدٌ- محمدَ- محمدًا- محمدِ- محمدٍ]واتا ئەگەر تەنوین چۆیە سەر شتێک دەزانیت کە ئەمە ناوە واتا ناو تنوینی دەچێتە سەر.

یاخود وەکو فەرموودەی الله تعالى:
{مَّا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَآ أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمۡ وَلَـٰكِن رَّسُولَ ٱللَّهِ وَخَاتَمَ ٱلنَّبِيِّـۧنَۗ وَكَانَ ٱللَّهُ بِكُلِّ شَىۡءٍ عَلِيمًا}
[سورەتی الأحزاب: ٤٠]

3-
یان ال تعریفی بچێتە سەر،، بۆ نموونە البَيت کە واتا خانوەکە، کە ال لەزمانی عەڕەبی بۆ شتێکی ناسراو بەکار دێت بۆنموونە لەکوردیش {ەکە}مان هەیە کە شتەکە ناسراو بێت بەکاری دێنین بۆنموونە دەڵێین خانوو، خانووەکە یان سەیارە، سەیارەکە، بەم شێوازە بۆ شتێکی ناسراو بەکار دێت، وە نیشانەی ناسینەوەی ناویشە. وەوەکو فەرموودەی الله تعالى:

{وَإِلَـٰهُكُمۡ إِلَـٰهٌ وَٰحِدٌۖ لَّآ إِلَـٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلرَّحۡمَـٰنُ ٱلرَّحِيمُ}
[سورەتی البقرة: ١٦٣]

4-
وەهەروەها الإِضَافَةِ[مەبەست مضاف و مضاف اليه ـيە] (دانه پاڵ وەربگرێت) بۆنموونه [قَلَمُ مُحَمَّدٍ,قەڵەمی موحەممەد]مادەم محمد وەریگرتووە ببێتە خاوەنی قەڵەمەکە، ئەوا دەڵێین موحەممەد ناوە، چوونکە شتێکمان دایە پاڵیو

وەریگرت. یاخود وەکو فەرموودەی الله تعالی:
{ قَالَ إِنِّى عَبْدُ ٱللَّهِ ءَاتَىٰنِىَ ٱلْكِتَـٰبَ وَجَعَلَنِى نَبِيًّا }
[سورەتی مريم: ٣٠]

5-
یانیش الْنِّدَاءِ [واتا قبوڵییکات یان وەرییگرێت کە بانگی بکەیت]وەک [یا الله]، یاخود فەرموودەی الله تعالی:
{يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱعْبُدُوا۟ رَبَّكُمُ ٱلَّذِى خَلَقَكُمْ وَٱلَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ}
[سورەتی البقرة: ٢١]

6-
یان وَالإِخْبَارِ عَنْهُ (هەواڵی دەربارە بدەیت)[البَيتُ جَمِيلٌ],, ماڵەکە جوانە

وە یاخود فەرموودەی الله تعالی:
{ مُّحَمَّدٌ رَّسُولُ ٱللَّهِ}
[سورەتی الفتح: ٢٩]
موحەممەد نێردراوی اللهیە، کەواتە موحەممەد ناوە مادەم هەواڵت لێداوە، وە محمدٌ کە دوو , نیشانەی تیایە یەکیان هەواڵدانە ئەوی تر تنوینەکەی.
وەکەواتە دەشکرێ لەو چەند نیشانەیەی باسمان کرد جاری وایە لە یەک نیشانە زیاتری تیابێت.

②-
پێناسەی الفعل(کار): ڕوودانی ڕووداوێک یان کردارێک یان کردنی کارێک, لەلای زانایان وشەیەکە گوزارشت دەکات لەمانایەک لەخودی خۆیدا(تا ئێرە پێناسەی ناوە بەڵام لە حرف جیادەبێتەوە بەڵام کە دەڵێت: گرێدراوە بەیەکێک لەسێ کاتەکە)ئا لێرەوە لە ناویش جیا دەبێتەوە چوونکە ناو نەبەستراوەتەوە بە کاتو زەمانەوە(کە ئەمانەن: [المَاضِي]

بەڵکو کار پێوەی بەستراوەتەوە [ڕابردوو[,وَالحَالِ]ئێستا[,وَالإِسْتِقْبَالِ]داهاتوو.

1-
نیشانەکانی ناسینەوەی فعل(کار):

1-
هەر شتێک [قد چۆیە سەرو وەریبگرێت][قَدْ ضَرَبَ]
لێدا. (بۆنێر)

2-
یان حرفی الإسْتِقْبَالِ(داهاتوو)ی بچێتە سەر[س - سَوْفَ]

س:بۆ داهاتووێکی نزیکە[سَيَضْرِبُ]لەداهاتووێکی نزیک لێدەدات

سوف: بۆ داهاتووێکی دوورترە لە س ـکە [سَوْفَ يَضْرِبُ]لەداهاتوو لێدەدات

3-
وە جەوازمەکانی بچێتە سەر[لَمْ يَضْرِبْ]لێ نادات
{دواتر دێینە سەر جوازم إن شاء الله}

4-
وە الضمیر مرفوعی] ضمیر جێناوەکانە إن شاء الله دێینە سەری[بچێتە سەر[ضَرَبْتُ]لێمدا

5-
وە تاء تأنیث ساکنة بچێتە سەر[ضَرَبَتْ]لێدا{بۆ مێ بەکار دێت بەهۆی تْ کەوە}

2-
بەشەکانی فعل سێیە:

1-
الماضی(ڕابردوو)[[گوزارشت دەکات لەزەمانێک کە پێش زەمانی قسەکردنە واتا کارەکە کەکاتێک من قسەدەکەم ڕوویداوە، نموونە]] أَكَلَ واتا خواردی یانی
پێش ئەوەی من قسەکە بکەم ئەو لەکارەکەی بۆتەوە پێش ئەوەی من بیڵێم کە خواردن بووە.
بۆنموونە دەڵێی سەردار سەت بلۆکی بردە سەربانەکە کە کارەکە ڕوویداوە سەت بلۆکەکە دەبێ لەسەربانەکە بێت.

2-
المضارع (ڕانەبردوو)

گوزارشت دەکات لە الحال(ئێستا) یان الاستقبال (داهاتوو)(يَأْكُلُ) یانی دەخوات یانی یان ئیستا]
کە قسەکە دەکەم ئەو بەردەوامە لەخواردن یان لەداهاتوو دەخوات، جا بۆ ئەوەی بەدڵنیاییەوە
مەبەستت بگەیەنیت کە بۆ داهاتووتە ئەوا دەتوانیت حرفەکانی داهاتووی بخەیتە سەر نموونە]
سَيَأْكُلُ, یانی دواتر دەخوات].
هێماکانی کاڕی ڕانەبردوو، -<[أ-ن-ى-ت]{أنيت}هەر لەباسی جێناوەکاندا إن شاء الله جوانتر لێی
تێدەگەن کە جیاوازی چییە لەنێوان ئەم چوار پیتە ئەگەر بەکاریان بێنین بۆ نموونە بڵێین

أضرب یان نضرب یان یضرب یان تضرب.

3-
الامر (فەرمان)خواستنی هێنانە دی شتێکە، یان بۆ بەردەوام بوون لەسەر شتەکە(یانی شتەکە هەیە
تۆ داوا دەکەی بەردەوام بێت). نموونە: كُلْ یانی بخۆ، کە لێرە یان لەوەیە کابرا نەخوات تۆ داوا
بکەیت بڵێی بخۆ یان لەوەشە بخوات بەڵام بۆ ئەوەی بڵێی بەردەوام بە لە خواردن تۆ دەڵێیت بخۆ،
واتا بەردەوام بە لەسەر خواردن.
ڕوونکردنەوەی زیاتر دەدەین لەداهاتوو إن شاء الله.

③-
پێناسەی الْحَرْفُ: حرف لە لوغە لە قاموسدا بریتیە لەکەنار،
{وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَعۡبُدُ ٱللَّهَ عَلَىٰ حَرۡفٖۖ فَإِنۡ أَصَابَهُۥ خَيۡرٌ ٱطۡمَأَنَّ بِهِۦۖ وَإِنۡ أَصَابَتۡهُ فِتۡنَةٌ ٱنقَلَبَ عَلَىٰ
وَجۡهِهِۦ خَسِرَ ٱلدُّنۡيَا وَٱلۡأٓخِرَةَۚ ذَٰلِكَ هُوَ ٱلۡخُسۡرَانُ ٱلۡمُبِينُ}
[سورەتی الحج: ١١]
کە واتا لەخەڵکی هەیە لەسەر کەنار الله دەپەرستێت(واتا باوەڕەکەی لاوازە کە لەسەر
ڕۆخەکەیەتی واتا باوەڕەکەی دەڕواو دێتەوە،وە دواتر جوانتر باسیەکات لەئایەتەکە کە چۆنە).

وەلەلایەن زانایانی زاراوە: کەلیمەیەکە گوزارشت دەکات لەغەیری خۆیدا(واتا پێویستی بەغەیری
خۆیەتی تاواتاکەی تەواو بکات واتا تۆ کە دەڵێیت)، ب(بە) کە بە هیچ واتایەک نادات تا بەرامبەر
تێبگات بەجوانی، بەڵام ئەگەر بڵێیت, بە سەیارەکەم ڕزگارم گەیاند، ئەمە واتای دا بەڵام پێویستی
بەغەیری خۆی هەبوو.(وە نەیشلکاوە بەزەمانێکەوە،
کەواتە پێویستیان بەغەیری خۆیانە تا واتایان تەواو بکات).
یاخود وەکو [ب][كَتَبْتُ بِالْقَلَمِ]بەتەنها ب مانای نییە کاتێک لەگەڵ شتێکی تر غەیری خۆی جێگیر
دەکرێت واتا دەدا، کە واتا بە قەڵەمەکە نووسیم، کەواتە بۆمان دەرکەوت واتای ب لە ڕستەکە
لەخودی ڕستەکەدایە، وە ب بەتەنیا گوزارشت ناکا لەواتایەک.

وانەی چوارەم

أنواع الإسم (جۆرەکانی ناو)

جۆرەکانی ناو:

إسم(ناو):بۆ ناو کۆمەڵێک جۆری زۆر هەیە
لەوانەدا

[إِسْمُ الْجِنْسِ، وَالْعَلَمُ، وَالْمُعَربُ وَتَوَابِعُهُ، وَالْمَبْنِيُّ، وَالْمُثَنَّى، وَالْمَجْمُوعُ، وَالْمَعْرِفَةُ، وَالنَّكِرَةُ، وَالْمُذَكَّرُ، وَالْمُؤَنَّثُ، وَالْمُصَغَّرُ، وَالْمَنْسُوبُ، وَأَسمَاءُ الْعَدَدِ، وَالْأَسْمَاءُ الْمُتَّصِلَةُ بِالْأَفْعَالِ]
هەموو ئەم جۆرانە ڕوونکردنەوەیان دێت لەکۆمەڵە فصول ـی سەربەخۆدا إن شاء الله.

①-
إِسْمُ الْجِنْسِ [ئەو ناوەی کە بۆ ڕەگەزە]: ئەو شتەیە کە گوزارشت دەکات لەسەر شتێکی دیاری نەکراو غَيرِ مُعَيَّنٍ[واتا شتێک کە دیاری نەکراوە]. وەکو: رَجُلٍ (پیاو)إِمْرَأَةٍ(ئافرەت)، کە دەڵێیت پیاو یان ئافرەت ڕەگەزی هەرچی ئافرەت و پیاوە دەیگرێتەوە کە وتت پیاو هەرچی پیاوە دەیگرێتەوە، کە وتت ئافرەت هەرچی ئافرەتە دەیگرێتەوە، بەبێ دیاری کردن.

و هو ضَربَانِ{وە ئەویش دوو جۆرە[واتا جۆری اسم الجنس]}:

1-
إِسْمَ عَيْنٍ {ناوێکی دیاری کراو}: ئەو شتەیە کە خۆی ڕاگری خۆیەتی،(یانی خۆی بەخۆی ،)هەڵدەستێت) وە ناودەبرێت بە إِسْمَ عَيْنٍ }ناوێکی دیاری کراو{وەکو رَجُلٍ)پیاو(رَاكِبٍ)سواری هەریەکێک لە رجل وە راکب عاقڵن کە بەخودی خۆیانەوە ڕاوەستاون،)کە دەڵێین عاقڵن مەبەستمان چییە؟) واتا ویستیان هەیە لەگەڵ توانا(کە خۆی بەخۆی هەڵدەستێت وە پێویستی بەشتی تر نییە چونکە ویستو توانای هەیە، چونکە عاقڵە.)

2-
إِسْمَ مَعْنًى [ناوی واتا]: ئەوەیان ڕاوەستاوە بە غەیری خۆیجگەلەخۆی] {واتا خۆی لەخودی خۆیدا هیچ نییە ئەگەر کەسێک پێی هەڵنەستێتو ڕاینەگرێت}. وەکو عِلْمٍ زانست(مَفْهُومٍ (تێگەیشتن)، کە دەڵێی زانست ڕەگەزی هەرچی زانستە دەیگرێتەوە کەواتە

اسم جنسە، بەڵام خۆی بەخۆی هەڵناستێت دەبێت عالمت هەبێت پێی هەڵبستێت(ئەگەر خۆی بەخۆی هەڵستا وەک رجل راکب ئەوا اسمی عینە)، کەواتە هەریەک لە علم لەگەڵ مفهوم خۆیان بەخۆیان هەڵناستن، بەڵکو پێویستیان بەشتێکە لەغەیری خۆیان کە پێیان هەڵبستێت،
وە هی یەکەم الْعَالِمُ(زانا)یەە ، کە تۆ باسی زانست بکەی بەبێ زانا زانست هیچ نییە واتا زانست پێویستی بە غەیری خۆی هەیە پێی هەڵبستێت کە زانایە(چوونکە بەواستەی عالم تۆ

علم دەناسیت.)
وە هی دووەم الْشَّيْءُ واتا ئەو شتەی کە تێگەیشتنی لەسەر وەستاوەو جێگیر بووە، واتا ئەگەر بۆنموونە مرۆڤێک نەبێت کە لە شتێک تێبگات مفهوم کا وجودی هەیە، بەکورتی مفهوم بەبێ شتێک کە پێی هەڵنەستێت هیچ نییە.

②-
وَالْعَلَمُ [نیشانکراو:] ئەوەیە کە گوزارشت دەکات لە یەک تاک لە ڕەگەزەکەی خۆیدا(بۆنموونە ڕەگەزی پیاوو ئافرەتمان خوێند، وە اسم علم گوزارشت دەکات لەیەک دانە لەم ڕەگەزە، یاخود لە ڕەگەزەکانی تریش.)

وەکو [محمد]و[أحمد]یان[فاطمة]و[زینب]. بۆنموونە محمد کە گوزارشت دەکات لە تاکێکی نێرینە یاخود کە دەڵێی فاتمە گوزارشت دەکات لەتاکێکی مێینە، یانی دانەیەکە بەتەنها جگە لەو داخل نابێت، بۆنموونە کە دەڵێیت محمد علی داخل نابێت فاتمە داخل نابێت، هەریەکێ لەمانە گوزارشت دەکات لەسەر تاکێک لەتاکەکانی مرۆڤ.

وهو قِسمَانِ[وە دوو جۆریشە]:

1-
الْعَلَمُ الْمُفْرَدُ[نیشانکراوی تاک]: گوزارشت دەکات لەسەر ناوێکی نیشانکراوی تاک(علم واتا ،ناوێکی نیشانکراو هی مرۆڤە یان وڵات بێت) وەک ناوەکانی پێشوو، محمدو فاتمەو ئەوانی تریش کە دەڵێین محمد یانی تاکێکە لە مقابیلی جمعو مثنی دا نییە ئەم تاکە مەبەستمان وشەکەیە، یانی وشەکە یەک دانەیە.

2-
وَالْعَلَمُ الْمُرَكَّبُ(نیشانکراوی پێکهێنان:) (ئەوەیە کە لە دوو بڕگە پێک هاتووە)کەواتە ئەو ناوەیە کە پێکەوە ترکیب کراون بەیەکێک لەم سێ ترکیبە ترکیب واتا کە

شتێک بەیتە پاڵ شتێکی تر، یانی پێکهێنا|

ئەویش سێ جۆرە:

1-

الْمُرَكَّبُ الْإِضَافِيُّ(پێکهێنانی زیادکردن): ئەوەیە کە پێکەوەنراون(یانی یەکێکت داوەتە پاڵ ئەوی تریان) بە پێکهێنانی مُضَافِ وَالْمُضَافِ إِلَيْهِ، وەکو: عَبْدِ اللهِ، کە عبدت داوەتە پاڵ اللهوە، وە عبد مضاف ـە)یانی دراوە پاڵە، زیاد کراوە)، وە ناوی الجلالة(الله): مضاف إليه ـييە (واتا زیاد کراوە (بۆی، یان دراوە پاڵە بۆی، یانی لەبەر ئەو شتەکە زیادکراوە کە عبد ـە

2-

الْمُرَكَّبُ الْمَزْجِيّ[پێکهێنانی چەسپاندن]: هەموو دوو وشەیەکە دراونەتە پاڵ یەکتری بە شێوەیەک وایان لێهاتووە کە وەک یەک وشە دەربکەون، وەکو (سِيْبَوَيْهِ)ڕاجیایی هەیە کە ئایا بەمانای ژمارە سی دێت یان بەمانای بۆن دێت وە وشەیەکی فارسیە، یان ویە کە بەمانای هاوار دێت.

3-

الْمُرَكَّبُ الْإِسْنَادِيُّ[پێکهێنانی ڕاگرتن، یان دانەپاڵ:] ناوێکی علم ـە(نیشانکراوە) وەرگیراوە لە الْمُسْنَدِ وَالْمُسْنَدِ إِلَيْهِ(ئادەتەن مەبەست لەم دووە موبتەدائو خەبەرە کە دواتر دەیخوێنین إن شاء الله.)نموونەش: تَأَبَّطَ شَرًّا, (گەر تۆ بەیەکێ بڵێیت تابط شرا تۆ ناوەکەیت بەوە نیشانە کرد کە یانی شتێکی خستە بن

باڵی)کە شەڕە(وەک نیشانەیەک دەبێت بۆی(,وە ڕستەکەی ڕستەیەکی فعلییە(کارە), کە بووە بە ناوێکی علم، نیشانکراو.

③-

وَالْمُعْرَبُ- ئەوەیە کە جوولەی کۆتایی دەگۆڕدرێت بەهۆی جیاوازی عواملەکانی،(کارکەرەکانی یانی ئەو شتەی کارێک دەکات، یان هۆکارەکان) وەکو

[جَاءَ زَيْدٌ {زەید هات}]: [کە زەید لێرە فاعلە(بکەرە)بۆیە مرفوعە]

و[رَأَيتُ زَيْدًا{زەیدم بینی}]: کە لێرەش مفعول بە(کار لەسەر کراو)بۆیە منصوبە]

و[سَلَّمْتُ على زَيدٍ{سەلامم لەسەر زەیدکرد}]: (کە لێرەش على لەپێشیەتی کە حرف جرە بۆیە بۆتە مجرور)[

وەبۆیە ئەگەر سەیری کۆتاییەکانی زەید بکەیت جیاوازن.

کەواتە بۆمان دەرکەوت کە حرکەی کۆتایی زەید گۆڕا گۆڕا بەهۆی گۆڕانی عواملەکان(کارکەرەکان، یان هۆکارەکان)

لەداهاتوو باسیان دەکەین إن شاء الله.

وانەی پێنجەم

الإعراف, المرفوعات، فاعل، المعرب

④-
الاعراب(:ئاشکراکردن)، بۆیە پێیەوترێت ئاشکرا کردن چوونکە بەئەو مانا ئاشکراو ڕوون دەبێتەوا): بریتیە لەجۆراو جۆری حەرەکەی(جوولەی)کۆتایی وشە بەجیاوازی عوامل(عامل، یانی بەهۆی جیاوازی ئەو عاملانە یان ئەو هۆکارانەی دەچنە سەری) یان بە ظاهرة (ئاشکرا)دەردەکەوێ یان دەرناکەوێت،
وەکو [قال محمدٌ]دەرکەوتوە کەواتە ظاهرة[بەلام [قال مُوسَی]:]دەرنەکەوتوە چونکە ناگونجێ بەلام هەر لەسەری حیسابە ، وە مرفوعە چوونکە هەردووکیان فاعلن [بکەرن]. وە هەرشتێک وەک موسی عیسی، ئاوا دەڵێین وشەکە تیایدا موقەدەرە واتا تقدیر کراوە بۆی، یانی بۆ محمدٌ چیمان دانا بۆ موسی ـاش ئەوەمان دادەنا بەلام ناگوونجێ،وەبەلام هەر لەسەری حیسابە کە مرفوعە چوونکە بکەرە.]

1-
جۆرەکانی الإعراب چوارە: [رَفْعٌ،وَنَصْبٌ،وَجَرٌ,وَجَزْمٌ]

1-
اسم ناو: چی وەردەگرێت؟ : [رفع-ونصب-وجر- وەردەگرێ بەلام جزم بۆ اسم نیە چونکە تایبەتە بە افعال، واتا اسم مجزوم نابێت.]

2-
بۆ فعل(افعال)(کار:)ئەی ئەو چی وەردەگرێت؟: [رفع-ونصب-وجزم- بەلام ئەویش جر وەرناگرێ چونکە تایبەتە بە اسم، کەواتە فعل مجرور نابێت]
کەواتە بۆمان دەرکەوت کە ناو مجزوم نابێت، وە کاریش مجرور نابێت.

نیشانەکانی الإعراب:

1-
نیشانەکان بۆ رفع{مرفوع} (الضمة)(ثُ ٌ)نموونە
محمد هات(جَاءَ مُحَمَّدٌ).

یاخود فەرموودەی تعالی:{ ٱلَّذِی لَهُۥ مُلۡكُ ٱلسَّمَـٰوَ ٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۚ وَٱللَّـهُ عَلَىٰ كُلِّ شَیۡءࣲ شَهِیدٌ }

[سورەتی البروج: ٩]

2-
بۆ نصب{منصوب} [الفتحة (تـً)][{ أَكْرَمْتُ عَلِيًّا}

یاخود فەرموودەی تعالی: {إِنَّ ٱللَّـهَ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا}
[سورەتی النساء: ٢٣]

3-
بۆ جر{مجرور} [الكسرة (تـٍ)]: { سُعِدْتُ بِبَكْرٍ}
یاخود فەرموودەی تعالی: { وَمِن شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ }
[سورەتی الفلق: ٣]

4-
[{بۆ الجزم}مجزوم{[السكون (تْ) بەڵام بۆ اسم نابێت بەس هەر بزانە کە سکون بۆ جزمە
نموونەش فەرموودەی تعالی: {لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ}
[سورەتی الإخلاص: ٣].

تێبینی: ئەسڵ لە الاعراب[ئاشکراکردن]دا ئەو سێ حەرەکەیە(واتا ئەسڵ لە حرکات ئـەوەیە ئەو سێ حرکەیە دابنێیت ، بۆنموونە دەڵێی مرفوع نیشانەکەی ضەممەیە یان منصوب نیشانەکەی فەتحەیە ئەوانی تریش.) بەڵام هەندێک جار نیشانەی ئیعراب بە حرفە(پیتە) لەجیاتی حرکە بەو سێ خاڵە باسمانکرد هەنێک جار نیشانەی الاعراف بە حەرفە(حروف) لە جیاتی حرکات [یانی بۆنموونە لە
{جَاَءَ مُحَمَّدٌ} لەجیاتی الضمة (ٌ)شتێکی تر دادەنرێ وە کسرەو فتە و نمونەکانی تری ئەینەن شت باس دەکرێ کە لەبریان شتی تر دادەنرێن، إن شاء الله تعالی
هەر نموونەیەک بۆنموونە:
{ وَزَكَرِيَّا وَيَحْيَىٰ وَعِيسَىٰ وَإِلْيَاسَ ۖ كُلٌّ مِّنَ ٱلصَّـٰلِحِينَ }
[سورەتی الأنعام: ٨٥]
کە [من] حرف جرە وە ناوی دوای خۆی دەکاتە مجرور بەڵام ئەو جارە بەحرکە نەیکردووە بەڵکو بە حرف کردۆتی کە [ین] ـەکە هەون هەر بۆ بەرچاو ڕوونیتان کە هاتینە سەری تا بیناسنەوە مەبەستمان چیبوو إن شاء الله.

تێبینیەکی تر: ئەو ناوانەی کە قورسە ئەو حەرەکانیە زمەو فەتحەو کسرەی لەسەر دەرکەوێ ئەوە نایئوسی وەک و
{موسی -عیسی}کە قورسە حەرەکەکەی کۆتایی دەرکەوێ بۆیە دەرناکەوێ لەکۆتاییەکەی ئەو ناوە وە هەرچیش لەو ناوانە دەچن.

مرفوعەکان چیین(واتا ئەو شتانە چین کە مرفوعن:

①-
 الْمَرْفُوعَاتُ: مەرفوعەکان دوو جۆرن یەکیان ئەسڵیە(بنەڕەتییە) یەکی تریشیان پاشکۆی ئەسڵەکەیە وە ئەسڵ لە مرفوع دا فاعلە(بکەرە، کەواتە ئەوانی تر گشتیان پاشکۆی بکەرن وەهەنێک لە ئەهلی علم دەڵێن ئەسڵ مبتدأ)بەڵام ئێمە وای وەرەگرین کە بکەرەکە ئەسڵییەتی.

1-
الْفَاعِلُ[بکەرەکە:]ئەو ناوە مرفوعەیە کە دراوەتە پاڵی ئەوەی کە پێشی کەوتووە لە فعل(واتا ئەو کارە یان کردارەی کە ڕووی داوە ئەو بکەریەتی بۆنموونە [ذَهَبَ زَيْدٌزەید ڕۆیشت]کە ذهب کارەکەیە ئەی کێ بکەری ئەو کارەیە واتا کێ ڕۆیشت کێ هەستا بەکردنی کاری ڕۆیشتن؟: زەید کەواتە زەید بکەرەکەیە.[یان شبهِ فعل(هاوشێوەی کار) کە ئەمانەن ئەو ناوانەی متصلن بە فعلەوە[المَصْدَرُ- وَاسْمَاَ الفَاعِلِ- وَالمَفْعُولِ- وَالصِّفَةُ المُشَبَّهَةُ- وَأَفْعَلَ]

التَّفْضِيلِ]
 یانی اسمێکی مرفوعە کە لەپێشیەوە هاتووە دەدرێتە پاڵ ئەو وە ئەو فاعل(بکەر)ی ئەو فعلەیە(کار)بەس ئەوەنە بزانە کە ئەو کردارەی ڕوویداوە ئەو بکەریەتی وە ئەو فاعلی ئەو پێنج شتەیە نوسیمان وە لەپێش فاعلەوە دێن یان فعلێک لەپێشیەوە دێت کە واتا ئەو بکەری ئەو شتانەیە واتا ئەو هەستاوە بەکردنی ئەوشتانە(پێنج ڕەنگ زەردەکە) کە ئەو پێنج شتەیە نوسیمان وە بەکورتی واتا ئەو پێنج شتە بەڵگەن لەسەر کردارێک واتا کە کردارێک ڕوویداوە چوونکە هەریەکێک لەوان واتای کاری تیایە، وە فعلیش دیارە کە هەر خودی خۆی کردارە(کەواتە کە کردارت هەیە پێویستت بە کەسێکە بکەر بێت، چوونکە کردار بێ بکەر نابێت)، بەس ناویان بزانە دواتر باسیان دەکەین(هی پێنج شتەکەی سەرێ کە ڕەنگی زەردە) إن شاء الله.

{وە فاعلیش دووجۆرە}:

1-
مُظْهَرٌ (دیار-ناسراو-ئاشکرا): یانی ئەوەی کە بەئاشکرا دەردەکەوێت یانی ناوێکی دیارە یانی ناوەکە دیارە وەک زید(جَاءَ زَيْدٌ)کە زەید ناوێکی دیارە دەزانیت کە زەید هاتووەو کێشە.

جاء: فعل(کارە)

زید: فاعل(بکەرە)

2-
وَمُضْمَرٌ(ڕاناوە): یانی شتێک لەجیاتی ناوەکە بەکار هاتووە، نموونە:
وەکو: تُ(لە ضمیرەکان جێناوەکان باسیەکەین گشت جێناوەکان إن شاء الله)

(عَلَّمْتُ مُحَمَّدًا){محمدم فێر کرد}(کە لەزمانی خۆشمان م ئەو تُ ـئەی زمانی عەڕەبی دەکاتەوە.)

عَلَّمَ: کارەکەیە

ئەی کێ هەڵستاوە بەکردنی ئەو کارە؟:

تُ: فاعل ـە(بکەرەکەیە){کەبۆ خۆم دەگەڕێتەوە})[کەواتە تُ بکەرەکەبوو ئەی ئەو بکەرە کاری لەسەر کێ کردووە یانی کێی فێر کردووە یان کێ کار لەسەر کراوەکەیە؟:

محمدًا: مفعول بە(کاری لەسەر کراوە) واتا کرداری فێرکردنەکە لەسەر محمد جێبەجێ کراوە

کەواتە مفعول بە یە(کەواتە محمد ئەو کەسەیە کە کاری لەسەر کراوە لەلایەن منەوە کە من هەستام بەکردنی کاری عَلَّمَ فێرکردن بەو هۆیەوە بوومە بکەر وە من ئەو کارەم لەسەر محمد جێبەجێ کرد کە محمدم فێرکرد وەئەویش بەو هۆیەوە بۆیە کار لەسەر کراو.)

وانەی شەشەم:

وَالْمُلحَقُ بِهِ خَمْسَةٌ

وَالْمُلحَقُ بِهِ خَمْسَةٌ : ئەوانەی دەلکێنرێ بە فاعل(کۆمەڵە شتێکی تر مرفوعەو دەلکێنرێ بە فاعلەوە واتا پاشکۆی فاعلن) پێنج دانەن ئەوانەی پاشکۆی فاعلن:

1-
الْمُبْتَدَأُ وَالْخَبَرُ: یانی ناوێک دەهێنی وە هەواڵێکی لێدەدەین(المبتدأ) : واتا ناوەکەی لەسەرەتا هێناوتە وە هەواڵی لێدەدرێت نموونە(الأرضُ العظيةٌ) وە الخبر: هەواڵ دانە لەو ناوەی سەرەتا (مبتدأ ەکە کە هێناوتە،وە دوو اسمی مرفوعن وەتا مبتدا و خبر هەردووک ناوێکی مرفوعن، کەواتە موبتەدا ئەو ناوەیە مەرفوعە بە ابتداء، وە خبر مرفوعە بە موبتەدا(عامل لەخەبەردا کێ کاری لە خەبەر کردووە یان ئەی خەبەر بۆ مەرفوعە کێ کاری لە خبر کردووە کە موبتەدا کە بۆیەش مەرفوعە)

نموونە:

{اللَّـهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ}
الزمر:62
کە لێرە ناوی اللە‌ی هێناوە وە هەواڵێکیشی لێ داوە کە درووستکەری هەموو شتێکە، کەواتە اللە موبتەدائەو خالق خەبەرەکەیەتی.

{مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّـهِ}
الفتح:29
وە لێرەش ناوی محمدی هێناوە و هەواڵێکی لەسەری داوە کە رسولی اللە‌یە، کەواتە محمد موبتەدائەو رسول
خبرە.

1-
موبتەدا ئەو ناوەیە ک قسەکەت پێی دەست پێ کردووە،

2-
وە خەبەر ناوی دووەمە دوای ئەوەوە دێت(موبتەدائەکە)کە هەواڵمان دەداتێ لەبارەی ناوی یەکەم(مبتەدائەکە)

1
-وە حەقی موبتەدا ئەوەیە کە مەعرفە بێت(ناسراو بێت-زانراو بێت نابێت نکرە بێت یانی-نەناسراو بێت[تۆ کە شتێک نەیناسیت چۆن هەواڵی لەسەر دەدەیت] ،لەهەنێ حاڵەت نەبێت کە ئەویش لە مەعرفەی نزیک دەکاتەوە بۆیە درووستە حوکمی لەسەر بەیت،بەڵام لەئێستا بزانە دەبێ معرفە بێت])

2-
وە حەقی خەبەریش ئەوەیە کە نکرة بێت(نەناسراو بێت)[هەندێک جار لەوە لادەدەیت لەبەر هەندێک مەبەست][یانی جاری وایە کە خەبەرەکە دەکرێت بە مەعرفە}

وە خەبەر دوو جۆرە: یان مفرەدە(تاکە) یان جوملەیە(ڕستەیە:)

1-
موفرەد وەک دوو نمونەکەی پێشوو کە ڕۆیشتن.

[کە جوملە نەبوون یان شبە جوملە نەبوون کە ئەو دووە باسی دەکەین ئێستا]

2-
وە جوملە (رستە)وەک ئەو نموونەیە
{اللَّـهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ} الرعد: 26

يبسط فعلەو بەوە دەزانیت مفرد نییە چونکە خەبەری مفرد ئەوەیە اسمبێت بڵام ئەمە فعلە بۆیە جوملەییە
الله لێرە موبتەدائە وە يبسط جوملەیەکی فعلیە لە محل رفع دا، جوملە ئیعراب ناکرێت یانی ناڵێیت جوملەی مرفوعە یان منصوبە ئەوانی تریش هەمیشە کە جوووملە بوو دەڵێین لە محل فلاندایە، وە يبسط لەجێی خبردا دانیشتووە کە خەبەریش مرفوعە، کەواتە دەڵێین ئەو جوملەیە لە محل رفعدا دادەنیشێت کە خەبەرە بۆ الله. وە شتێکی تر بزانە کە يبسط فاعلەکەی هو یە یانی ئەو فروانی دەکات یان ئەگەر نسبط بوو فاعلەکەی نحن وە یانی ئێمە فراوانی دەکەین یان ئەگەر تبسط بوو فاعلەکەی انت یە یانی تۆ فراوانی دەکەیت ئێستا ناکرێ گشت جێناوەکان بنووسین چوونکە زۆرن لەدەرسی جێناوەکان کە گەیشتینێ خۆتان ئەوانی تریش ئاوا لێک بدەنەوە ئەوە بەس بۆ بەرچاو ڕوونیتان بوو.

يبسط: جملة فعلية تكون خبرا لاسم الله: ڕستەیەکی فعلیە دەبێتە خبر بۆ ناوی الله

تێبینیـ: هەنێ جار خبر دەبێتە شبە جملة: شبە جملە چییە دوو بەشە یەکەمیان:

1-
بریتیە لە جار مجرور(مەبەستی حەرفە جرەکان و اسمی مجرورە)

نموونە: {زَيْدٌ فِي الْدَّارِ}
زەید لەناو خانوەکەیە,
کە لێرە دەزانین ناوێکمان هەیە کە زەیدە وە هەواڵێکمان لێداوە کە لەناو خانوەکەدایە کەواتە موبتەداو خەبەرمان هەیە چوونکە تۆ باسی زەید دەکەیت و ناویت هێناوەو هەواڵێکت لێداوە، بەڵام کە سەیرەکەین فی الدار وەک رسول یان خالق ـەکە نەبوو، کەواتە هەرجارێک حرف جرێک لەگەڵ ناوە مجرورەکەدا هات دەڵێین جارو مجرورن واتا شبە جملەن،کە لە محل رفعدا دەبنە خەبەر، وەک جوملە فعلیەکە،

[فی الدار: دەبێتە خەبەر بۆ مبتدائەکە لە محل رفع دا کە هەردووک جارو مجرورن] [فی: جارە]

[الدار: اسم مجروره] ئەودانە شبەجملەن یانی جارو مجرورن(واتا شێوەی لە شێوەی جوملە دەچێت)، وە هەر ناوێکیش حرف جری لەپێش بێت ئەوا دەبێتە مجرور کە دەبینین الدارِ بۆتە مجرور.

2-
الظرف: ئاڕاستەکان و ئاماژەکان وەک[لەپێش لەدوا لەسەر لەبن لەڕاست لەچەپ لەناو لەدەر لەلای تۆ لای من لای ئەو(فوق-تحت- عند- هتد..) هتد..گشتیان الظرفن، ظرف بریتیە لەمانە

نموونە: {مُحَمَّدٌ أَمَامَكَ}
محمد لەپێشی تۆیە کە
لێرە امامک مان هەیە کە لەپێشە ئەو ک جێناوە بۆتۆ کە لەپێشی تۆیە، کەواتە ئەو وشەی لەپێشتە دەڵێیت شبە جملەیە چونکە ظرفە،

هەرکاتێک لەدوای موبتەدائدا الظرف هات ئەوا شبە جملەن لە محل رفع دا دەبنە خبر بۆ موبتەدائەکە.

ئەوەش ئیعرابەکانیان:

(١) فَاسْمُ الجَلَالَةِ (اللهُ)، مُبْتَدَأٌ مَرْفُوعٌ وَعَلَامَةُ رَفْعِهِ الضَّمَّةُ، وَ(خَالِق) خَبَرُهُ مَرْفُوعٌ وَعَلَامَةُ رَفْعِهِ الضَّمَّةُ. وَفِي المِثَالِ الثَّانِي كَلِمَةُ (مُحمَّد)، مُبْتَدَأٌ مَرْفُوعٌ، وَ(رَسُول) خَبَرُهُ المَرْفُوعُ.

(٢) فَـ(يَبسُطُ) مَعَ فَاعِلِهِ (هُوَ) الرَّاجِعِ إِلَى اِسْمِ الجَلَالَةِ، جُمْلَةٌ فِعْلِيَّةٌ تكونُ خَبَرًا لِاسْمِ الجَلَالَةِ (الله).

(٣) فَكُلٌّ مِنْ (فِي الدَّارِ)، وَ(أَمَامَكَ) شِبْهُ جُمْلَةٍ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ خَبَـرٌ.

وە با هەر ظروفەکان بزانین:

1-
،ومن ظروف الزمان: "اليَوْمَ، أمسِ، غَدًا، اللَّيْلَةَ، سَحَرًا، غُدْوَةً، بُكْرَةً، حِينًا، وَقْتًا، أَمَدًا، أَبَدًا عَتْمَةً، مَسَاءً، صَبَاحًا".

2-
ومن ظروف المكان: "أَمامَ، قُدَّامَ، خَلْفَ، وَرَاءَ، فَوْقَ، تَحْتَ، عِنْدَ، إزاءَ، تِلْقَاءَ، حِذَاءَ، ثَمَّ، هُنَا".

تێبینی: هەندێک جار خبر پێش موبتەدا دەکەوێت لەبەر هەنێک هۆکار: نموونە {مُنْطَلِقٌ زَيْدٌ}
چۆن دەزانین ئێمە وتمان کە موبتەدا هەرگیز نابێت نەکیرە بێت کەچی لێرە نەکیرەیە، کەواتە ئەوە موبتەدا نییە بەڵکو زەید موبتەدائە،
منطلق خەبەرەو پێش زید کەوتوە کە موبتەدائە،
وە لێیە وتمان مبتدا لەیەکەم دێت بەڵام لێرە منطلق هاتۆتە یەکەم بۆیە ناڵێین مبتدائە وە وتمان نابێت مبتەدائ نکرە بێت بۆیە زید دەبێتە مبتدا وە منطلق خەبەرەو پێش کەوتوە,, زید ناوێکی معرفەیە بڵام منطلق ناوێکی معرفە نییە ئەی باشە بۆ پێش کەوتووە خبر پێشی مبتدا کەوتوە؟ کەوتمان بۆ هەنێک هۆکار، کە لەوانەیە هۆکارێک ئەوە بێت کابرا زەید دەناسێت یانی ئەوکەسەی هەواڵەکەی پێدەدەیت زەید دەناسێت بەڵام نازانێت زەید چی بەسەر هاتووە کە خبر پێشەخات بۆ ئەوەی ئەو شتە بزانێ، یانی بزانێت منطلق(دەرچووە) بووە؟ یانی ئەو دەزانێت زەید شتێکی کردوە یان شتەکە دەربارەی زەیدە یان دەیناسێت، بەڵام نازانێت زەید چی کردوە بۆ ئەوەی کە بزانێت بۆی پێش دەخەیت.

تێبینی: درووستە یەکێکیان بسڕدرێتەوە(یان موبتەدا یان خبر} یەک دانەیان بهێڵدرێتەوە کاتێک کە لە ڕستەو قسەکە تێک نەچێت وەشتێک هەبێت ئاماژەی بۆ بکات.
وەک {فَصَبْرٌ جَمِيلٌ} یوسف:18
واتا ئارامگرتنێکی جوان، لێرە گەر بڵێی صبرِي صبرٌ جميلٌ، لێرە دەڵێی ئارامگرتنی من ئارامگرتنێکی جوانە، کەواتە صبري موبتەدایەو وە پێویستی خەبەرێکی لێ بدەیت، صبر جميل کە ئەوە بۆیە هەواڵ بۆی، یاخود عندِي صبرٌ جميلٌ، وشەی عندي، عند:ظرفە، کە وتمان خەبەر هەنێک کات شبە جملەن کە زەرفیش شبە جملەیە، کەواتە عندي خەبەرە، صبر موبتەدائە، کەواتە ئارامگرتن نەکیرەیە ال پێوە نییە خۆ وتمان نابێ نکرە بێت بەڵام وتمان هەنێ حاڵەت نەبێت کە یەکێکیان ئەوەیە کە وەسفێک بکرێت کەوەسف کرا لە معرفەی نزیک دەکاتەوە کە جميل وەسفی صبر کردووە.
خۆی صبري صبر جميل بووە بەڵام صبري لادراوە کە موبتەدا بووە,, وە ئێستا صبر موبتەدائە کە نکرەیە نەیوتوە الصبر وتمان نابێت نکرە بێت بەس وتمان هەنێ کات درووستە یەکیان ئەگەر موبتەدائەکە وەسف کرا لە معرفەی نزیک دەکاتەوە بۆیە درووستە لەوکاتە موبتەدا نکرە بێت.

وانەی حەفتەم:

اِسمُ كَانَ وخَبَر إِنَّ وَأَخَوَاتهما

ئێستاش دێینە سەر ملحقەقەکانی تری فاعل پاشکۆکانی تری بکەر کە وتمان پێنجا ئێستاش کاتی دووەمیانە:

②-
اِسمُ كَانَ وَأَخَوَاتِهَا(ناوی کانەو خوشکەکانی:) کان ناوی یەکەم مرفوع دەکات وە الخبر هەواڵەکە منصوب دەکات، وەکو وتەی تعالی: {وَكَانَ ٱللَّـهُ عَلِيمًا حَكِيمًا}
[سورەتی النساء: ١٧]

گەر سەیر بکەی کانَ هاتووە، کە اللهُ ی مرفوع کردووە کە ئەوە اسمی کانەیە(واتە اللهُ لێرە اسمی کانەیە بەڵام بۆ ڕێز بۆ ناوەکەی وا جوانترە بڵێین اسمی جلالة یە) وە خەبەرەکەشی منصوبە کە علیماً،

ئیعرابی کان ەش دەڵێین: فعل ماض ناقص مبني على الفتحة، ئیعرابی کان هەمیشە بەم شێوەیەیە، کارێکی ڕابردووە ناقصە(واتا تام نییە کە تام کاری ڕابردوو ڕانەبردوو فەرمانی لێ بنیاد دەندرێت کەخۆی کۆمەڵێ فعلمان هەیە ناقص، جامد، تام، ناقص ئەوەیە کە هەموو شتەکانی لێ دروست ناکرێت هەموو سیغەو شیقاقەکان، جامد ئەوەیە کە هیچکامیانی لێ درووست ناکرێت).(منبیە لەسەر فتحە یانی هەمیشە فەتحەی هەیەو ناگۆڕێت(کەوتمان مبنی واتا ناگۆڕێت) {دواتر باشتر باسیەکەین إن شاء الله.}

③-
خبر إِنَّ وَأَخَوَاتِهَا(ناوی إن ـەو خوشکەکانی)(کە دیارە لە حروف مشبە بالفعل ـن,دێینە سەریان إن شاء الله): إن پێچەوانەی کان ـەیە، یەکەم ناو منصوب دەکات، وە خەبەرەکە مرفوع دەکات(کەواتە إن اسمەکەی منصوبەو خەبەرەکەی مرفوعە)وەکو وتەی تعالی:
{إِنَّ ٱللَّـهَ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ}
[سورەتی البقرة: ١١٥]
کە دەبینین ناوەکە کە ناوی اللهَ یە فەتحەی وەرگرتووە واتا منصوبە، وە خەبەرەکەی کە وَٰسِعٌ مرفوعە.

وە ئیعرابی
إن: حرف مشبە بالفعل مبنی على الفتحة(پیتێکە لە کار دەچێ هەمیشە مەبنیە لەسەر فەتحە) اسمی إن چییە کە اللهَ یە: منصوبە لەبەر ئەوەی اسمی إن ـەیە،
وە وَٰسِعٌ: خبر إن ـیەو مرفوعە.

:وە ئیعرابەکانیشیان

(١) فَقَوْلُنَا: (زَيدٌ مُنْطَلِقٌ)، إِخْبَارٌ لِمَنْ يَجْهَلُ انْطِلاَقَ زَيْدٍ، وَقَوْلُنَا (مُنْطَلِقٌ زَيْدٌ) إِخْبَارٌ لِمَنْ يَعْرِفُ زَيْدًا وَيُنْكِرُ انْطِلَاقَهُ، فَتَقْدِيمُهُ اهْتِمَامٌ بِالتَّعرِيفِ بِانْطِلَاقِهِ. (أ.د محمَّد حَسَن).

(٢) فقولُهُ تَعَالَى: (فَصَبْرٌ جَمِيلٌ) يَجُوزُ أَنْ يَكُونَ «صبرٌ» مبتدأً وَالخَبَرُ مَحذُوفٌ، والمعنى: (عِنْدِي صَبْرٌ جَمِيلٌ). وَجَازَ الابتِدَاءُ بِقَوْلِهِ: صَبرٌ جَمِيلٌ، وَهُوَ نَكِرَةٌ؛ لأنها قد وُصِفتْ، والنَّكِرةُ إذا وُصفتْ جازَ الابتدَاءُ بِهَا، وَيَجوزُ أنْ يكونَ «صبرٌ جميلٌ» خبرًا، والمبتدأ مَحذوفٌ، والتقديرُ: فَأمري صبرٌ جميلٌ.. (أ.د محمَّد حَسَن).

(٣) كَانَ: فِعْلٌ مَاضٍ نَاقِصٌ مَبنِيٌّ عَلَى الفَتْحَةِ. اللهُ: اسْمُ الجَلاَلَةِ مَرْفُوعٌ؛ لأَنَّهُ اسْمُ (كَانَ). عَلِيمًا: خَبَرُ (كَانَ) مَنْصُوبٌ.

(٤) إِنَّ: حَرْفٌ مُشَبَّهٌ بِالفِعْلِ مَبْنِيٌّ عَلَى الفَتْحَةِ. اللهَ: اسْمُ الجَلاَلَةِ مَنْصُوبٌ؛ لأَنَّهُ اسْمُ (إِنَّ). وَاسِعٌ: خَبَرُ (إِنَّ) مَرْفُوعٌ.

④-
خَبَرُ (لَا) الَّتِي لِنَفِي الْجِنْسِ,(هەواڵی لا ئەو لا یەیە کە بۆ نەفی جنسە(واتا ڕەگەز}{واتا ڕەگەزێکی پێ نەفی دەکەیت}[بۆنموونە کە دەڵێیت لا رَجُلَ فِي الدَّارِ، واتا ئەوەی ڕەگەزی پیاو بێت لەو خانوەدا نییە ئەکرێ ئافرەتی تیابێت یان مناڵێک بەڵام ئەوەی جنسی پیاو بێت تیای نییە] : ناوەکەی (ناوی لا)هەمیشە مبنییە لەسەر فەتحە(لێمان تێک نەچێت نابێت بڵێین منصوبە بەڵکو دەڵێین مبنییە لەسەر فەتحە}، وخەبەرەکەشی مرفوعە، وەکو
{لَا رَجُلَ أَفْضَلُ مِنْكَ} [هیچ پیاوێک لەتۆ باشتر نییە]

لا یەکە: لای نافیە بۆ جنس هەمیشە مەبنییە لەسەر سکون، ئەو لا یەیە کە نەفی یەک ڕەگەز دەکات.

رَجُلَ: اسمی لا یە مەبنییە لەسەر فەتحە.

أَفْضَلُ یش: خەبەری لا یە مرفوعە.

⑤-

اسم (مَا) وە(لَا)[ناوی ما لەگەڵ لا:] هەمان کاری لَيْسَ دەکەن،(ئیشەکە چییە؟) هەردووکیان ناوەکە مرفوع دەکەن، وە خەبەریش منصوب دەکەن، وەکو(کان ـەو خوشکەکانی کانەن)

نموونە:

[مَا زَيْدٌ قَائِماً]
(زەید بە پێوە نییە)
[لَا أَحَدٌ أَفْضَلَ مِنْكَ]
(کەس لەتۆ باشتر نییە)

ما: کاری لیس دەکات(هەمیشە ئیعرابی ئەو جۆرە ما یە بەم شێوەیە دەکەیت)، مبنییە لەسەر سکون(ما یان لا) ئەو (ا) سکونی هەیە.

زَيْدٌ چییە؟: ناوی ما ـیەو مرفوعە

ئەی قَائِماً؟: خەبەرەکەیەتی و مەنصوبە

تێبینی: نەفی کردن بە (ما)واتا تۆ هەرشتێک کە بە ما نەفی بکەیت یان للحال(بۆ ئێستایە) یان بۆ الاستقبال (داهاتووە),
وە بەڵام بە (لا) بۆ داهاتووە بەڵام بۆ ئێستا نییە.

وەئیعرابەکانیان:

(١) نَقْصِدُ بِالجِنْسِ جِنْسَ الشَّيْءِ الـمَذكُورِ، إِذَا قُلْتَ (لَا رَجُلَ فِي الدَّارِ)، تَنْفِي وجُودَ جِنْسِ الرَّجُلِ.

(٢) لَا: النَّافِيَةُ للجِنْسِ مَبْنِيَّةٌ عَلَى السُّكُونِ. رَجُلَ: اسْمُ (لَا) مَبْنِيٌّ عَلَى الفَتْحَةِ. أَفْضَلُ: خَبَرُ (لَا) مَرْفُوعٌ.

(٣) مَا: عَامِلَةٌ عَمَلَ (لَيْسَ) مَبْنِيَّةٌ عَلَى السُّكُونِ. زَيْدٌ: اسْمُ (مَا) مَرْفُوعٌ. قَائِـماً: خَبَـرُ (مَا) مَنْصُوبٌ.

(٤) لَا: عَامِلَةٌ عَمَلَ (لَيْسَ) مَبْنِيَّةٌ عَلَى السُّكُونِ. أَحَدٌ: اسْمُ (لَا) مَرْفُوعٌ. قَائِـماً: خَبَـرُ (لَا) مَنْصُوبٌ.

وانەی هەشتەم

مەنصوبەکان دوو بەشن: أَصْلٌ(ئەسڵەکەی کە مفعولەکانە{ , وَمُلْحَقٌ بِهِ}هەنێ شتی تر کە پاشۆن بۆ ئەسڵەکە,)
وە أصل بریتیە لە پێنج مەفعولەکە:

①-
الْمَفْعُولُ بِهِ]کار لەسەر کراو{واتا فعلەکە لەسەر ئەو جێبەجێ دەبێت]]: بریتیە لەو ناوە مەنسوبەی ،کە کاری بکەر لەسەر ئەو جێبەجێ بووە)(یانی بکەرەکە کارەکەی لەسەر ئەو جێبەجێ کردووە)

وەکو: [أَكْرَمَ زَيْدٌ عَمْرًا]
کە دەڵێیت زەید ڕێزی لەعەمر نا کە ڕێزلێنانمان هەیە کارێکە فعلێکە وە زەید هەستاوە بەکردنی کارەکەو بۆتە فاعل وە ئەی کێ کارەکەی لەسەر جێ بەجێ بووە؟ یانی زەید کارەکەی لەسەر کێ جێبەجێ کرد؟: کارەکەی لەسەر عەمر جێبەجێ کردووە کە بەوەش عمر بۆتە مفعول بە.

[أَخَذَ مُحَمَّدٌ الْمَالَ]
محمد مالەکەی وەرگرت،
ئەمەش وەک ئەوی تر. کە محمد مالەکەی وەرگرتووەو کە مالەکە کار لەسەر کراوە و ڕووداوەکەی لەسەر ڕوداوە،
مانای الوُقُوعِ(ڕوودانەکە)چییە؟: واتا بەدەست هێنان، کە ئەمەش واتا چیان بۆ جێبەجێ بووە؟ الأخذ (وەرگرتن)والأكرام(ڕێزلێنان)ـی بۆ جێبەجێ بووە، واتا کە باسی المال دەکەین چی بۆ بەرجەستە بووە اخذ (وەرگرتنی)بۆ بەرجەستە بووە، یان عمر چی بۆ بەرجەستە بووە؟ ڕێزلێنان، واتا کە دەڵێین فعل ـەکە لەسەری ڕوویداوە واتا لەسەری جێبەجێ بووە.
مح

②-
الْمَفْعُولُ الْمُطْلَقُ: چاوگە، ئەو چاگەی کە دەبێتە منصوب،

بۆ سی شتیشە

1-

بۆ لِتَأْكِيدِ مَعْنَى الفِعْلِ(دڵنیاکردنەوەی واتای کارەکەی)مانای فعلەکەیە(واتا بۆ دڵنیاکردنەوەی ئەوەی (کە کارەکە ڕوویداوە تۆش جەختی لێدەکەیەوە بەو مفعولە کە کارەکە ڕوویداوە)

وەکو [ضِرَبْتُهُ ضَرْباً]

(لێیمدا بە لێدان)

(ضِرَبْتُهُ)ئەو هُ: مفعول بە یە

وە تُ: فاعلە

وە ضرب: فعلەکەیە

وە ضرباً: ئائەمە مفعول مطلق ـە لِتَأْكِيدِ مَعْنَى الفِعْلِ بۆ ڕوونکردەوەی واتای کارەکە یان دڵنیا کردنەوەی کارەکە کە ڕوویداوە.

ئیعرابەکان:

(١) أَكْرَمَ: فِعْلٌ مَاضٍ. زَيْدٌ: فَاعِلٌ. عَمْرًوا: مَفْعُولٌ بِهِ.

(٢) أَخَذَ: فِعْلٌ مَاضٍ. مُحَمَّدٌ: فَاعِلٌ. المَالَ: مَفْعُولٌ بِهِ.

(٣) وَقَدْ يَكُونُ غَيْرَ مَصْدَرٍ.

(٤) ضَرَب: فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ لِاتِّصَالِهِ بِضَمِيرِ رَفْعٍ (تُ). التَّاءُ: فِي مَحَلِّ رَفْعٍ فَاعِلٌ. الهَاءُ: ضَمِيرٌ مُتَّصِلٌ فِي مَحَلِّ نَصْبٍ مَفعُولٌ بِهِ. ضَرْبًا: مَفْعُولٌ مُطْلَقٌ لِتَأْكِيدِ الفِعْلِ وَهُوَ مَنْصُوبٌ.

2-

وەهەنێک جار لِبَيَانِ عَدَدِ الفِعْلِ[بۆت ڕوون دەکاتەوە کە کارەکە چەند جار ڕویداوە]

وەکو[ضَرَبْتُهُ ضَرْبَةً (یەک دانەم لێیدا) أَوْ ضَرْبَتَيْنِ(یان دوو دانەم لێیدا)]

کەواتە دەڵێین: ضَرْبَةً یان ضَرْبَتَيْنِ دەڵێین مفعول

مطلقە لِبَيَانِ عَدَدِ الفِعلِ(بۆ ڕوونکردنەوەی ژمارەی کارەکە یان ڕوودانەکەی کە چەند جار ئەو کارە ڕویداوە)

3-
یاخود بۆ لِتَأْكِيدِ نَوعِ الفِعْلِ(ڕوونکردنەوەی ڕوودانی جۆری فعلەکە{یانی بۆت ڕوون دەکاتەوە کە کارەکە چۆن ڕوویداوە(کە دەڵێ دانیشتم ئایە چۆن دانیشت بەدانیشتنێکی چۆن یان دەڵێ بەدانیشتنی فلان ئاوا.})

جَلَسْتُ جَلْسَةً
(دانیشتم بە دانیشتنێک)

یاخود نمونەی تر جَلَسْتُ جُلُوساً(دانیشتم بە دانیشتن) کەواتە لێرە فعلی جلس ـەکە دڵنیا دەکاتەوە لێرە بۆ لِتَأْكِيدِ مَعْنَى الفِعْلِ

جَلَسْتُ جَلْسَتَينِ(دوو دانیشتن دانیشتووم)
ئەوە بۆ لِبَيَانِ عَدَدِ الفِعْلِ

جَلَسْتُ جِلْسَةَ الأَمِيرِ(دانیشتم بە دانیشتنی أمیر)واتا وەک امیر دانیشتم
ئەوەیان بۆ، لِتَأْكِيدِ نَوعِ الفِعْلِ.

وەیان هەر بۆ ڕوونتر بوون:

〖 مفعول مطلق: بریتیە لە مەسدەرێک وە دەبێ مەنسوب بێت وعلامەتی نسبەکەی یان فتحەیە یان یاء، وە دەکەوێتە کۆتاییەوە کە لەپێشیەوە فعلێک دێت ئەو مەسدەرە لەو فعلەوە وەرگیراوا(فعلەکە مازی بێ مزارع یا ئەمر)

جۆرەکان و گوزارشتەکانی مغعول مطلق

1-
لە توکید: ضربتُ زیدًا ضربًا، لەزەیدم دا بەلێدان

2-
لبیان نوع الفعل: ضربتُ زیدًا ضربًا شدیدًا، تا ضربًا لتوکیدە بەڵام دواتر شدیدًا جۆری لێدانەکەی دەستنیشان کردووە کە بەهێز بووە دەبێتە لبیان نوع الفعل.وە بۆ جیاکردنەوە لە تەوکید دوو شت بزانە یەکەم ئەگەر مفعول متڵقەکە واتا (چاوگەکە لێرە ضربًا) لەدوایەوە وشەیەک هاتبوو وەک ئەو بوو وەک واتا ئاوا زرعتُ الأرضَ زرعًا، زەویەکەم کێڵا بەکێڵان، تائێرە لتوکیدە بەڵام کە لەدوا مفعول متڵەقەکە(زرعا) وشەیەکی تر هات هەمان حرکەی وی وەرگرتبوو ئەوا دڵنیابە لتوکید نییە ئاوا، زرعتُ الأرضَ زرعًا جمیلًا، زەویەکەم کێڵا بەکێڵانێکی جوان، کەواتە لبیان نوع فعلە، وەدووەم شتێکی تر ئەگەر بینیت مفعول متڵق تنیونی فتحەی نەبوو بەڵکو بەس فتحەی وەرگرتبوو واتا ببێتە مزاف ئەوا سەتا سەت بزانە توکید نیەو نوع فعلە، مرَّ الغزالُ مُرُورَ البرقِ، ئاسکەکە تێپەڕی وەک تێپەڕینی تریشقە، لێرە مرور مزافە البرق مزاف الیە ـیە، کە ،مفعول متڵق بەس فەتحەی وەرگرتووە

3-
لبيان عدد الفعل(وەتا ژمارەی ڕوودانی کارەکەمان بۆ دیاری دەکات: نموونە سجدتُ سَجدَتَينَ، کڕنووشم برد دوو کڕنووش، یان ضربتُ الكرةَ ضربتين، لە تۆپەکەم دا دووجار

ضربتُ الكرةَ ثلاث ضربات، سێجار لەتۆپەکەم دا.

تێبینی: لەجۆری التوكيد بەردەوام تەنوین فەتحە وەردەگرێت بەڵام لەدوو جۆرەکەی تر تنوين فتحەو {ضَرْبًا}، وە تەنها فەتحەیەکیش وەردەگرێت {ضَرْبَ}بەکورتی لە توكيد تەنها بە تەنوینە بەڵام لە دوەکەی تر هەردووک جۆرە تەنوین و بێ تەنوین.〗

③-
الْمَفْعُولُ فِيْهِ (ئەم مفعولە زەرفی زەمانو مەکانە واتا پێت دەڵێت کە کارەکە لەکوێدا ڕویداوە واتا کارەکە تیایدا ڕوویداوە، جا فعل یان لە زەماندا){کاتدا}ڕوودەدات یان لە مەکاندا(شوێن) یانی ڕوونی دەکاتەوە کارەکە لەکوێدا ڕوویداوە یان لە چ کاتێکدا: ئەوەیە کە فعل و فاعل تیایدا{ ڕوویداوە، مەبەستمان پێی ظرفي زەمانو مەکانە،}

وەکو أَتَيْتُ الْمَسْجِدَ اللَّيْلَةَ{هاتم بۆ مزگەوتەکە ئەمشەو}

کەواتە اللَّيْلَةَ: مفعول فيه ـيەو ظرفي مەکانە

جَلَسْتُ أَمَامَ الْبَيْتِ(دانیشتم لەلای ڕاستی خانوەکە)

جلس فعلەو تُ فاعلەو امام ظرفي مكانه شوێنە وە دەشڵێی منصوب على ظرفية

وە امام دەبێتە مضاف و بيت دەبێتە مضاف اليه.
ئەو ظرفەی کە بۆ زەمانە هەموویان مەنصوبن.

بەڵام ئەوەی بۆ مەکانە دوو جۆرە:

1-
ئەوەیە جە بۆ شوێنێکی نادیار بێت، مەبەستمان پێی هەر شەش ئاڕاستەکەیە[وە ئەمە بەردەوام مەنصوبە]
{أَمَامَ، خَلْفَ،، فَوْقَ، تَحْتَ، يَمِيْنَ، شَمَالَ} کە دەڵێی لەسەرووتەوە تا ئاسمان هەر سەرەوەیە، یان لەپێشتەوە تا بڕوا ڕێگە هەیەو سنورێکی نییە،

2-
ئەوەیە کە سنورێکی دیاری کراوی هەیە وەک{اَلْدَّارِ، الْمَسْجِدِ}کە دەڵێی ماڵ ئەو شتەیە کە چوار دیواری سەقفێکی هەیە سنورێکی دیاری کراوی هەیە وە دەرەوەی ماڵەکە جادە یان شوێنی تر داخلی قسەکەت نابێت وە سنورێکیان هەیە.[بەڵام ئەمانە مجرورن وە پێویستیان بە حرف جەرەکانە، واتا ئەوانەی کە شوێنێکی دیاری کراون پێویستیان بە حرفێکی جرە، بەبێ حرف جر ئیشەکە ناڕوا وەکە حرف جر لەپێشیەوە هات مجرور دەبێت.
تێبینی: ئەوەی کە ظرف مکان ـە دەبێت هەمیشە فی لەگەڵا هاتبێت(یاخود حرف جر)وەکو[جَلَسْتُ فِي الْدَّارِ]{دانیشتم لە ناو ماڵەکە}، وە ناکرێت في تیا بسڕیتەوە وەکو [جَلَسْتُ الْدَّارَ] ئەمە مانایەکی درووستی نییە دەبێت (لە)لەگەڵا بێت في(خۆی في واتا لەناو بەس هەنێ جار بە واتای لە ـش دێت.)

④-
الْمَفْعُولُ مَعُهُ(ئەوەیە کە تۆ ڕوونی دەکەیەوە کە کردارەکە لەگەڵ ئەو ڕوویداوە، واتا کردارەکەی لەگەڵئەودایە بەشداری پێکردنی تیایە چۆن:) ئەوەیە کە لەدوای {و} [واتا ئەو مەفعولە لەدوای واوێکەوەیە{و} کە بەو {و}دەڵێن واوی مَعَ{لەگەڵ}.

وەکو
[ذَهَبَ مُحَمَّدٌ وَالْجَمَاعَةَ]
محمد لەگەڵ کۆمەڵەکە ڕۆیشت
ئەو (و) واوی مَعَ ـەیە واتا مع الجماعة

ذهب: کارە

محمد: بکەرە
و: واوی مع، وە مبنیە لەسەر فەتحە
واتا الجماعة: الْمَفْعُولُ مَعُهُ ـوە منصوب علمات نصبه الفتحة

ئیعرابەکان:

----

(١) أَتَيتُ: فِعْلٌ وَفَاعِلٌ. الـمَسْجِدَ: مَفْعُولٌ بِهِ. اللَّيْلَةَ: مَفْعُولٌ فِيْهِ (ظَرْفُ زَمَانٍ) مَنْصُوبٌ عَلَى الظَّرفِيَّةِ.

(٢) ذَهَبَ: فِعْلٌ مَاضٍ. مُحمَّدٌ: فَاعِلٌ. الوَاوُ: للمَعِيَّةِ. الجَماَعَةَ: مَفْعُولٌ مَعَهُ مَنْصُوبٌ.

⑤-

الْمَفْعُولُ لَهُ(مەفعوله لەبەر ئەوە}، یان، { الْمَفْعُولُ لِأَجَلِهِ(لاجله واتا لەبەر ئەو یان لەبەرخاتری ئاو)}] ئەمەیان پێت دەڵێت کە کردارەکەت بۆچی ڕوویداوە هۆکارەکەی چییە]: بریتییە لەو هۆکارەی کە کارەکەی بەهۆی ئەوەوە ڕوویداوە یان کراوە,

وەکوضَرَبْتُهُ تَأْدِيباً]{لێیمدا بۆ ئەوەی فێرە ئەدەب بێت}

ضرب: کارەکەیەو

تُ: بکەرەکەیە کە بۆخۆم دەگەڕێتەوە

هُ: مفول بە یە کە کارەکە لەسەر ئەو جێبەجێ کراوە

وە الْتَأْدِيبُ{تەربێتدان}هۆ کارە بۆ فعلی الْضَّرْبِ{لێدان} ، چوونکە لەبەر ئەدەب لێتداوە کەواتە دەڵێین مفعول لە ـوە

وە الناظم ئەو مفعولانەی لە بەیتە شعرێک کۆکردۆتەوە(هەر پێنج جۆری مفعولەکەی تیایە)

وَقَدْ جَمَعَ النَّاظِمُ هذِهِ الـمَفْعُولَاتِ بِبَيْتٍ مُفْرَدٍ وَهُوَ:

[مِنَ البَسِيْطِ]

ضَرَبْتُ ضَرْبًا أَبَا عَمْرٍو غَدَاةَ أَتَى وَسِرْتُ وَالنِّيْلَ خَوْفًا مِنْ عِتَابِكَ لِي[٢]

وە ئەسڵ لە مەنصوبەکان ئەو پێنج مەفعولەیە.

وانەی نۆیەم

المنصوبات الفرعية

ئیعرابی شعرەکەی سەرێ:

له ابا عمرم دا بەلێدان بەرەبەیان هات، وە ڕۆیشتم لەگەڵ نیلدا لەترسی سەرزەنشتی تۆ

ضرباً: دڵنیای لێدانەکە دەکاتەوە کەواتە، مفعول مطلق

ابا عمر: کارەکەی لەسەر کراوە کەواتە، مفعول به

غداة: کاتی تیایە کەواتە مفعول فيه

والنيل: واتا مع النيل کەواتە مفعول معه

خوفا: مفعول لاجله یە، یانی ئەو بۆچی ڕۆیشتووە؟ لەترسی سەرزەنشتی ئەو.

المنصوبات الفرعية:

ئەسڵ له المنصوبات ئەو پێنج مفعولەیە کە ڕۆیشتن، وە کۆمەڵێک پاشکۆ هەن کە دەلکێن بەو پێنج مەفعولەوە

①-

الْمُنَادَى: لێرە مەبەستمان بانگ کردنی المُضَافَ وَالْشَّبِيْهِ بَالْمُضَافِ[لێرە مەبەستمان بەس لەو دووەیە چوونکە هەنێک منادی مەبنییە، بەڵام منادای مضاف شبیه مضاف هەردووک مەنصوبن]

وەکو: [يَا عَبْدَ اللهِ أَقْبِلْ. (ئەی بەندەی الله وەرە پێش)]

هەرشتێک لەو منادایە دانەپاڵی تیابوو ئەوا مناداکە مەنصوبە وە عبد لێرە منادایەکەیەچوونکە یا کە چۆتە سەری کە یا ئەکە حەرفی بانگکردنە، وە ئەم جۆری منادایە کە منادایە مضاف ـە هەمیشە مەنسوبە(مەبەست پێی مضاف و مضاف اليه)[واتا (یا)چۆتە سەر مضاف و مضاف اليه]

عبد: منادایەو مەنصوبە وعلاماتە فتحە وە مضافە

وە الله: اسم جلالة یە وە مضاف اليه یەو مجرورە

وَالْشَّبِيْهِ بَالْمُضَافِ

و[يَا خَيْرًا مِنْ زَيْدٍ]

خيرًا: لێرە پێی دەوترێت الْشَّبِيْهِ بَالْمُضَافِ

،منادای الْشَّبِيْهِ بَالْمُضَافِ چییە؟: ئەو منادایەیە کە شتێکی هەیە تەواوی دەکات وە لێشی دانابڕێت

وە سێ جۆریشی هەیە

1-

،یان تەواوکەرەکە مفعول بە یە : [يَا كَاتِباً الْقِصَّةَ](ئەی ئەو کەسەی کە چیرۆکەکە دەنووسی)(یان ئەی نووسەری چیرۆکەکە)

یا کاتبا، ئەی نوسەر، ئێ نوسەری چی؟

القطة: لێرە ئەمە واتاکەی تەواو دەکات القطة یە کە مفعول بە یە، کە بەبێ ئەوە ماناکەی تەواو نابێت

2-

یاخود فاعلە: [يَا حَسَناً خُلُقُهُ] لێرە کە دەڵێی یا حسنا ئەی ئەو کەسەی کە جوانە چی جوانە خلقە کەلێرە منادای شبە مضاف تەواو کەرێکی هەیە کە فاعلە، واتا شتێک واتاکەی تەواو دەکات.

3-

یاخود جار و مجرور: [يَا خَيْرًا مِنْ زَيْدٍ]{ئەی چاکتر لە زەید}

کە دەبینین یا خیرا لێرە(ئەو ئەو کەسەی باشتری واتاکەی ڕوون نییە)بەڵام دواتر جارو مجرور واتاکەی تەواو دەکەن کە من حرف جەرەکەیەو زید کە اسم مجرورەکەیە.

وە بەشتێکی تریش دەیناسیتەوە، الْشَّبِيْهِ بَالْمُضَافِ هەمیشە تنوینی هەیە(دوو دانە فەتحە ً) بەڵام الْمُضَافَ وانییە نموونە(یا عبدَ اللهِ) کە عبدَ تنوین نییە یەک فەتحەیە.

بەڵام هەردووکیان مەنسوبن منادای المُضَافَ وَالْشَّبِيْهِ بَالْمُضَافِ.

ئەی باشە ئەمانە مەنسوبن ئەی چیترمان هەیە مەنسوب نەبێت)

1-
هەرچی منادی ـای مفردی معرفة، (ناسراو بێت) [وەک محمد احمد یان هەرناوێک بانگیەکەی یان دەوڵەتێک[هەمووی مەبنییە لەسەر ضمة, وەکو [یَا مُحَمَّدُ]ضمة وەردەگرێ بەڵام بە تەنوین نا مەبنیە لەسەر ضمة، یانی بەس ضمة وەرەگرێت بێ تنوین.

ئیعرابەکان:

(١) أَلْحَقُوا الـمُنَادَى بـ(الـمَفْعُولِ بِهِ)، عَلَى أَنَّ نَصْبَهُ بِتَقْدِيرِ فِعْلٍ، كَقَوْلِكَ فِي (يَا عَبْدَ اللهِ)، أَيْ: (أَدْعُو عَبْدَ اللهِ)، أَوْ: (أُنَادِي عبْدَ اللهِ).

(٢) الشَّبِيْهُ بالـمُضَافِ هُوَ الـمُنَادَى الَّذِي لَهُ مُكَمِّلٌ يُكَمِّلُهُ وَلاَ يُفَارِقُهُ، وَهُوَ ثَلَاثَةُ أنواعٍ، فَالـمُكَمِّلُ إِمَّا مَفْعُولٌ بِهِ، نَحْوُ: (يَا كَاتِبًا القِصَّةَ)، أَوْ فَاعِلٌ، نَحْوُ: (يَا حَسَنًا خُلُقُهُ)، أَوْ جَارٌّ وَمَجْرُورٌ، نَحْوُ: (يَا خَيْرًا مِنْ زَيْدٍ)، وَالشَّبِيهُ بِالـمُضَافِ مُنَوَّنٌ دَائِمًا وَالـمُضَافُ لَيسَ كَذلِكَ.

(٣) يَا: حرْفُ نِدَاءٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ. عَبْدَ: مُنَادَى مَنْصُوبٌ وَهوَ مُضَافٌ. اللهِ: اسْمُ الجَلَالَةِ مُضَافٌ إِلَيْهِ مَجرُورٌ. أَقْبِلْ: فِعْلُ أَمْرٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ، وَفَاعِلُهُ ضَمِيرٌ مُسْتَتِرٌ وُجوبًا تَقدِيرُهُ: (أَنتَ).

(٤) يَا: حرْفُ نِدَاءٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ. خَيْرًا: مُنَادَى مَنْصُوبٌ وَهوَ شَبِيهٌ بالـمُضَافِ. مِنْ: حَرْفُ جَرٍّ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ. زَيْدٍ: اسْمٌ مَجْرُورٌ.

(٥) يَا: حرْفُ نِدَاءٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ. مُحَمَّدُ: مُنَادَى مَبْنِيٌّ عَلَى الضَّمَّةِ فِي مَحَلِّ نَصْبٍ

2-
وەهەروەها الْنَّكِرَةُ الْمَقْصُودَةُ ئەوەش مەبنییە لەسەر ضمة {الْنَّكِرَةُ الْمَقْصُودَةُ ـمان هەیە و الْنَّكِرَةُ غَيرُ الْمَقْصُودَةُ شمان هەیە هەردووکیان لە بنەڕەتدا نەکیرەن یان ئەگەر سەیر بکەی هەردووکیان رجل ـمان هەیە}چوونکە رجل نکرەیە نازانی کام پیاوە چوونکە هەموو پیاوێک دەگرێتەوە بەڵام نەکیرەی مەقسودە لەو هەموو پیاوە مەبەستت دانەیەکە(واتا لەناو ئەو هەموو پیاوە مەبەستت یەک پیاوە)وەکوو: [يَا رَجُلُ]{ئەی پیاوەکە}

مەبەستمان لە نەکیرەی مەقسودە ئەوەیە کە تۆ بانگ دەکەیت مەبەستت یەک دانەیە بەدیاری
کراوی وەبەڵام کەسێکی ناسراو نییە،
وەکو لەڕێگا دەیگەی بە کەسێک بانگی دەکەیت [يَا رَجُلُ]ئەی پیاوەکە، بەڵام ناشی ناسیت، کەواتە
ئەو نەکیرەیەش نەکیرەی مەقسودە مەبنییە لەسەر ضمة وەکو مفر المعرفة.

3-
وەبەڵام الْنَّكِرَةُ غَيرُ الْمَقْصُودَةُ ئەوە مەنسوبە{کەواتە ئەمەیان دەلکێنرێت بە }المُضَافَ وَالْشَّبِيْهِ
بَالْمُضَافِ، وەلەم بانگ کردنەدا مەبەستت لە کەسێک نییە بەدیاری کراوی، وەک قسەی کەسێکی
کوێر
[يَا رَجُلاً خُذْ بِيَدِي]
(ئەی پیاوەکە{یاخود ئەی پیاوێک} دەستم بگرە) {یاخود ئەی پیاوێک دەستم بگرێ}{یاخود، ئەی
پیاوێک بەدەستم بمگرێت)

لێرە مەبەستی هەر پیاوێکە کە دەستی بگرێ ، وەواتا مەبەستی کەسێکی دیاری کراو نییە، وەبەڵام
لە نەکیرەی مەقسودەکە مەبەستی یەک دانە بوو بە دیاری کراوی بەڵام نایناسێت، وە لەمە
نەدەیناسێت نە مەبەستی یەکێکی دیاری کراوە، کەواتە ئەمەیان مەبەستی هەموو پیاوەکانە وە
کەسێک دیاری ناکات،

یاخود وەک وتەی وتاربێژ،
[يَا مُفَرِّطاً]
ئەی کەمتەرخەمێک(واتا ئەو کەسەی کە کەمتەرخەمی کردووەو شلگیرە)(, ئا ئەمە مەبەستی
تاکە کەسێک نییە، بەڵکو مەبەستی هەموو ئەو کەسانەیە کە کەمتەرخەمیان کردووەو ئەمە
پیشەیانە، واتا کەسە کەمتەرخەمەکە مەبەستی پێی تاکە کەسێک نییە مەبەستی هەموو ئەم
کەسانەیە کە کەمتەرخەمیان کردووە.

کەوتاتە ئەمانەمان بۆ دەرکەوت:
المضاف، والشبيه بالمضاف، والنكرة غير المقصود: منصوبٌ.

المفرد المعرفة، والنكرة المقصود: مبني على الضَمَّةِ.

تێبینی: هەنێک جار پیتی بانگکردن دەسڕدرێتەوە لە بانگکردنی الْعَلَمِ{نیشانکراو) لەگەڵ الْمُضَافِ،

وەکو: { يُوسُفُ أَعۡرِضۡ عَنۡ هَٰذَاۚ} [سورەتی یوسف: ٢٩]
کە پیتی بانگکردنەکە سڕاوەتەوە، واتا خۆی یا یوسف ـە

{فَاطِرَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ}[سورەتی الزمر: ٤٦]
لێرەش ئەینەن شت واتا یا فاطر
پیتی بانگکردنەکە سڕاوەتەوە.(لە بەشی النداء باسی پیتی بانگکردنەکان دەکەین إن شاء الله.)

هەندێک جار المنادی تەرخیم دەکرێت واتا مەبەستمان لەوەیە، سڕینەوەی کۆتاییەکەی لەبەر ئاسانکاری

خۆی فاطمة ـیە بە ة دەبینین ة فاطم ـەکەی سڕیوەتەوە بۆتە مُنَادًى مُرَخَّمٌ(واتا تەرخیم کراوە کۆتاییەکەی سڕاوەتەوە,) بەدوو شێواز ئیعراب دەکرێت(دوو لغة تیایە)

1-
لُغَةُ مَنْ يَنْتَظِرُ الْحَرْفَ الأَخِيرَ(واتا تۆ درووستە بڵێیت أفاطمُ یان أفاطمَ، کاتێک کە ة ـئەکە دەسڕیتەوە، درووستە بڵێین أفاطمُ یان أفاطمَ هەردووک درووستە}[لُغَةُ مَنْ يَنْتَظِرُ الْحَرْفَ الأَخِيرَ واتا زمانی ئەو کەسەی چاوەڕێی پیتی کۆتایی دەکات، واتا وەک ئەوەی پیتی کۆتایی نەسڕیبێتەوە هێشتا چاوەڕوانی بکات تا بیڵێت:] واتا وەک ئەوەی ئەو کەسەی کە قسەکە دەکات نەیەوێت ئەو ة ـئە بسڕێتەوە واتا بڵێت أفاطمَةُ، واتا وەک ئەوەی کە چاوەڕوان بێت ئەو ةـ بڵێت(ئەوکاتە جووڵەی مَ ـەکە چۆنە ئەوە دەڵێتەوە چوونکە خۆی فەتحەی هەیە) جابۆیە جوڵەی مَ ـەکە دیڵێتەوە وەک خۆی وە دەڵێت(أفاطمَ)وە لەنموونەی تر(يَا مَالِك) دەبێتە:[يَا مَالِ] لێرە مالک لِ ـەکە کەسرەی هەیە وەک خۆی مایەاە، وە نموونەی تر (يَا مَنْصُور)دەبێتە: [يَا مَنْصُ] لێرەش ئەینەن شت[واتە هەر جووڵەیەکیان هەبوو دوای سڕینەوەی پیتی کۆتایی ئەوە دادەنێیتەوە]، کەواتە بەهێشتنەوەی جووڵەی کۆتایی دوای سڕینەوەی وەک ئەوەی هەیە.

2-
لُغَةُ مَنْ لَا يَنْتَظِرُ الْحَرْفَ الأَخِيرَ[زمانی ئەو کەسەی چاوەڕوانی پیتی کۆتایی ناکات:] چاوەڕوانی پیتی کۆتایی ناکات[واتا أفاطمَةُ لەدوای ئەوە ة ئەکەی سڕیەوە م ـەکە کە ماوەتەوە مەبنی دەکات لەسەر ضمة ئاوا أفاطمُ] وەک ئەوەی کە وشەکە هیچ سڕینەوەیەک تیایدا ڕوویندابێت وەک خۆی مابێتەوە، بۆیە مەبنی دەکا لەسەر ضەمە

کەواتە دوو لغە مان هەیە لە منادای مرخم (مرخم چییە؟ واتا پیتی کۆتایی دەسڕینەوە)دوای

ئەوەی کە پیتی کۆتاییمان سڕیەوە چۆن حرکە دادەنێیت بۆ پیتەکە، دوو دانەیە لەسەرەوە باسمان کرد.

ئەمەش ئیعرابەکان:

(١) الهَمْزَةُ: حَرْفُ نِداءٍ. فَاطِمَ: مُنادًى مَبْنِيٌّ عَلَى الضَّمَّةِ الـمُقَدَّرَةِ عَلَى التَّاءِ الـمَحْذُوفَةِ عَلَى لُغَةِ مَنْ يَنْتَظِرُ الحَرْفَ الأَخِيرَ.

(٢) فَاطِمُ: مُنادًى مَبْنِيٌّ عَلَى الضَّمَّةِ عَلَى لُغَةِ مَنْ لاَ يَنْتَظِرُ الحَرْفَ الأَخِيرَ.

(٣) رَاكِبًا: حَالٌ مَنْصُوبٌ وَعَلامَةُ نَصْبِهِ الفَتْحَةُ.

(٤) رَاكِبَيْنِ: حَالٌ مَنْصُوبٌ وَعَلاَمَةُ نَصْبِهِ اليَاءُ؛ لأَنَّهُ مُثَنًّى.

فاطم: خۆی مفرد معرفة یە کە موفرەدی مەعرفە مەبنیە لەسەر زەممە ئێستا دەبینین کە فاطمَ، ة: ـئەکەی سڕدراوەتەوە ئێ کە تا ئەکەی سڕدراوەتەوە مَ ـەکە چ حەرەکەیەکی هەیە وەک خۆی ماوەتەوە کەواتە لغە من ینتظر ـە، واتا لەسەر زمانی ئەو کەسەی کە چاوەڕوانی پیتی کۆتایی دەکات.(واتا لُغَةُ مَنْ يَنْتَظِرُ الْحَرْفَ الأَخِيرَ
وەک ئەوەی حیسابی کردبێ بۆ ةُ ـەکەش بۆیە ناڵێین مەبنییە لەسەر فەتحە بەڵکو دەڵێین مەبنیە : لەسەر زەممە المقدرة على التاء المحذوفة)(زەممەی موقەدەرە لەسەر تاء ئەوەی کە سڕاوەتەوە لەسەر زمانی ئەو جەسەی کە چاوەڕوانی،حەرەکەی کۆتاییە), چوونکە وتمان لەم لوغەیەدا چاوەڕوانی وتنی تاء کەش دەکات وەک ئەوەی تاء کەی نەسڕیبێتەوە، بەچیا دەزانی؟: بەوەی کە حەرەکەی مَ ـکەی وەکو خۆی هێشتۆتەوە.

بەڵام ئەگەر کردی بەزەممە:

ئەی ئەگەر کردمان بە زەممە فاطمُ دەڵێین مەبنیە لەسەر زەممە لەسەر زمانی ئەو کەسەی : چاوەڕوانی پیتی کۆتایی ناکات.(واتا هیچ چاوەڕوانیەک نییە بۆ ئەو ة ـئەکەی کە سڕاوەتەوە) واتا بۆ پیتی کۆتایی چاوەڕوانی نییە.

وانەی دەیەم

②-

الحَالُ: وە یەکێکی تر لە مەنسوباتە فەرعییەکان الحال(حال باسی باروودۆخ دەکات): حال ڕوونکردنەوەی هَیئَةِ {شێوازی}فاعلە، واتا باروو دوخی فاعلت بۆ باس دەکات، یان بەس هی مفعول بە، یان فاعل و مفعول بە پێکەوەیی، [أَعْطَیْتُ زَیْدًا قَائِماً]
{ بەخشیمە زەید بەپێوە }

اعطی: فعلە
تُ: فاعلە
زیدا: مفعول بە
قائما: ئەوە ڕوونکەرەوەی شێوازەکەی منە کە پێیم داوە، واتا کاتێک پێیم داوە بەپێوە بۆتم، کەواتە مادەم قائما شێوازو هەیئەت و حالی من دیاری دەکات کەواتە الحال ـە، کە مەنسوبە

یاخود[أَكْرَمْتُ مُحَمَّدًا رَاكِبَیْنِ] دەڵێ ڕێزم لە محمد نا سواری بووین، کە لێرە راکبین بۆ هەردوو کمانە واتا هەم فاعلەکە کە تُ ـوە وە مەفعول بە ـەکەش کە محمدە مادەم دەڵێ هەردووکمان سواری بووین، دەڵێین الحال ـەو بەیانو ڕوونکردنەوەی هەردووکیان دەکات هەم فاعل هەم مفعول بە، کەواتا ڕێزم لە محمد نا هەردووکمان سواری بووین. ، دەبێت مەنسوب بێت

کەواتە بۆمان دەرکەوت کە، قائما، یان حال ـە لە فاعل ـەکە واتا کە دەڵێی أَعْطَیْتُ زَیْدًا قَائِماً، ئەو قائما ، یان حالە لە فاعلە کە کە واتا بەخشیمە زەید بەپێوەبووم(لێرە بۆتۆ دەگەڕێتەوە بەپێوە بوونەکە نەک بۆ زەید) یان حال ـە لە مفعول بە ـیەکە، واتا بەخشیمە زەید بەپێوە بوو(لێرە بەپێوە بوونەکە بۆ زەید دەگەرێتەوە نەک بۆتۆ)

بەڵام ئەمەیان، أَكْرَمْتُ مُحَمَّدًا رَاكِبَیْنِ: حال ـە لە فاعل و مفعول بە چوونکە باسی هەردووکیان دەکات کە سوار بۆتن، باسی یەک دانە ناکات.

تێبینی: حەقی حال ئەوەیە کە نَكِرَةً(نەناسراو بێت)بێت(وەتا ال پێوە نەبێت سەیری قَائِماً ـ رَاكِبَیْنِ، بکەین کە نەکیرەن ال پێوە نییە، بەڵام صاحب الحال)خاوەن حالەکە، ئەوەی کە باسی حالەکە دەکات(دەبێت مَعرِفَةً)ناسراو، زانراو(بێت کەتۆ دەڵێیت أَكْرَمْتُ ئەو تُ بۆتۆ دەگەڕێتەوە ئێ کە باسی خۆتەکەی دەڵێی من ڕێزم گرت ئێ ناسراوی کە باسی خۆت دەکەیت لەتۆ مەعرفە تر دەبێت کێ بێت، یاخوود زیدا محمدا، کە ناوێکی علم و معرفة یە.)

ئیعرابەکان:

(١) الهَمْزَةُ: حَرْفُ نِداءٍ. فَاطِمَ: مُنَادًى مَبْنِيٌّ عَلَى الضَّمَّةِ الـمُقَدَّرَةِ عَلَى التَّاءِ الـمَحْذُوفَةِ عَلَى لُغَةِ مَنْ يَنْتَظِرُ الحَرْفَ الأَخِيرَ.

(٢) فَاطِمُ: مُنَادًى مَبْنِيٌّ عَلَى الضَّمَّةِ عَلَى لُغَةِ مَنْ لاَ يَنْتَظِرُ الحَرْفَ الأَخِيرَ.

(٣) رَاكِبًا: حَالٌ مَنْصُوبٌ وَعَلاَمَةُ نَصْبِهِ الفَتْحَةُ.

(٤) رَاكِبَيْنِ: حَالٌ مَنْصُوبٌ وَعَلاَمَةُ نَصْبِهِ اليَاءُ؛ لأَنَّهُ مُثَنًّى.

(4)- بۆچی عەلاماتی نەسبەکەی یائە؟ لەبەر ئەوەی مثنی یە دوانە، هەندێک جار پیت لەبری حەرەکە دەوەستێت، دێینە سەری إن شاء الله.
کەواتە زانیمان کە حال منسوبە.

③-
التَّمْيِيزُ: یەکێک ترلە مەنسوبەکەکان التمییز ، ناوێکی نَكِرَةٌ(نەناسراوە واتا مەعرفە،نییە}دێت بۆ تەفسیر کردنو ڕوونکردنەوەی لِذَاتٍ زاتێک(کەسێک) أَوْ نِسْبَةٍ(یان دانەپاڵێک)، چۆن وەکو وتەت کاتێک دەڵێیت: [عِنْدِي عِشْرُونَ كِتَاباً]{بیست پەتووکێکم لایە کە دەڵێیت، عِنْدِي عِشْرُونَ بیست دانەم لایە، ئێ چیت لایە نازانی چییە،کەواتە پێویستت بەڕوونکردنەوەیە کە وتت كِتَاباً، دەزانیت کە گۆڤار یان تیانووس یان سێو نییە، کەواتە کە وتت كِتَاباً ، چی ڕوونکردۆتەوە؟ ئەو نەزانراویەی کە هەیە لە ڕستەکە کە دەڵێیت بیست کتێبم لایە، وە ئەو ناوە نکرەیەو ڕوونی دەکاتەوەو پێی دەوترێت التمییز کە هەمیشە مەنسوبە. جا کە دەڵێت لذات واتا خودی شتەکە نازانیت چییە ئایا سێوە پەرتووکە پارەیە، واتا خودی شتەکە دیار نییە کە ئەمە خودی شتەکەیە، جاری وایە نسبة یە.

وە ئەو تەمیزانە دووجۆرن:

1-

تَمْيِيزُ ذَاتٍ(تەمیزی زاتیک کەسێک)(تَمْيِيزُ مُفْرَدٍواتا تەمیزی تاکێک): ئەو تەمیزە تەفسیرو ڕوونکردنەوەیە بۆ ناوێکی نادیار، کە لفظ پێ کراوە، [رَأَيْتُ عِشْرِينَ طَالِباً]

(بیست خوێندکارێکم بینی)

لێرە دەڵێی بیست دیار نییە مەبەستت چییە سەیارەت دیت تەیارەت دیت مامۆستات دیت، کەبۆیەش عِشْرِينَ: ناوێکی نەزانراوە، بەڵام طَالِباً ڕوونی کردۆتەوە، واتا کە دەڵێیت خوێندکارێک دوای ئەوەی وتت بیست دانەم دیت ، تەواو ڕوونت کردەوە کە چیت بینیوە بەواتەی طَالِباً، واتا تەواو نە مامۆستایەو نەسەیارەو نەتەیارە بەڵکو خوێندکارە. کەواتە تەمیزەو تەمیزیش مەنسوبە.

2-

تَمْيِيزُ نِسْبَةٍ [تەمیزی دانە پاڵێک](تَمْيِيزُ جُمْلَةٍ [تەمیزی ڕستەیەک،، دیارە ئەوەی یەکم مفرد بوو ئەمەیان ڕستەیە] (: ئەوەی سەری تەمیزی تاکێکی ڕوون دەکردەوە بەڵام ئەمەیان هی ڕستەیەک، واتا ڕوونکردنەوەیە بۆ ڕستەیەک کە نِسْبَةِ کەی دیار نییە واتا داناپاڵەکەی دیار نییە، واتا کە تۆ باسی چاکی یان خراپی دەکەی بەڵام نازانی کوێی باشو خراپە یان کوێی جوانە.

وەکو: [حَسُنَ زَيْدٌ خُلُقاً] دەڵێی ئەخلاقی زەید جوان بوو، واتا لەڕووی ئەخلاقو ڕەوشتی کە خلقا ڕوونی کردۆتەوە،کەواتە[حَسُنَ زَيْدٌ]لەو ڕستەیە نازانرێ نیسبەو دانەپاڵی الحُسْنِ جوانیەکە بۆکوێی بوو، بەڵام خُلُقاً ڕوونی دەکاتەوە، کەواتە ئەوەی جوان بوو ڕەوشتو ئەخلاقیەتی، کە خلقا تەمیزە کەواتە مەنسوبە.

وە تَمْيِيزُ نِسْبَةٍ [تەمیزی دانە پاڵێک](تَمْيِيزُ جُمْلَةٍ [تەمیزی ڕستەیەک] دوو بەشە:

1-

تَمْيِيزٌ مُحَوَّلٌ (مَنْقُولٌ)[تەمیزی گۆڕاو واتا نەقڵ کراوە لەشتێکی ترەوە:]

سێجۆریشی هەیە:

1-

المُحَوَّلُ عَنِ الفَاعِلِ{ئەوەی کە لە فاعیلێکەوە گۆڕاوە، واتە تەمیزێک لە فاعلەوە بەدەستمان گەیشتووە، واتا لە فاعلەوە کراوەتە تەمیز، چۆن: وەکو فەرموودەی تعالى:{ ‌{وَٱشۡتَعَلَ ٱلرَّأۡسُ شَيۡبٗا } [سورەتی مریم: ٤]] شیبا کە تەمیزە لەئەسڵو بنەڕەتدا فاعلە، چۆن، واتا، اِشْتَعَلَ شَيْبُ الْرَّأسِ، کە دەڵێ سەری اشتعال ـی کردووە کە خۆی بەمانای گڵپو بڵاو بوونەوەیە، لێرە مەبەستی کە ئایەتەکە دەڵێ واشتعل الراس : بەسەر سەریا بڵاو بۆتەوە چی بڵاو بۆتەوە ، شیبا

پیریەتی کەتۆ نازانی چی بڵاو بۆتەوە شیبا کە ڕوونی دەکاتەوە، دەشتوانی بەجۆرێکی تر گوزارشتی لێ بکەی اِشْتَعَلَ شَيْبُ الرَّأسِ: اِشْتَعَلَ: بڵاو بۆتەوە چی بڵاو بۆتەوە: شَيْبُ الرَّأسِ: سپێتی سەر، کەلێرە شیب لەئەسڵدا فاعلە: چی کردوو بڵاو بۆتەوە. واتە خووی خۆی بڵاو بۆتەوە لەسەردا، واتا واشتعل الراس شیبا، لێرە ئەو شیبا لەو فاعلە وەرگیراوە: شَيْبُ، واتا خۆی ئەسڵی جوملەکە ئاوا بووە:- اِشْتَعَلَ شَيْبُ الرَّأسِ.

بەواتایەکی تر: واشتعل الراس شیبا، واتا بڵاو بۆتەوە لەسەردا سپێتی، ئێ شیبا، بڵاو بۆتەوە کەوەتە فاعلە، گەر تەفسیری بکەیت واتا، اِشْتَعَلَ شَيْبُ الرَّأسِ. سپێتی لەسەردا بڵاو بۆتەوە. شَيْبُ سپێتی فاعلە.

2-

المُحَوَّلُ عَنِ الْمَفْعُولِ: { وَفَجَّرْنَا ٱلْأَرْضَ عُيُونًا} [سورەتی القمر: ١٢]ئێستا ئەوە لێرە کە دەڵێت ئێمە زەویەکەمان هەڵتەقاندووە، لێرە مەبەستی چییی کە دەڵێ زەویمان هەڵتەقاندووە ئێ کوێی هەڵتەقاندووە؟ عیونا واتا ڕوونی دەکاتەوە کە سەرچاوەی ئاوی هەڵتەقاندووە، وە عیونا: گۆڕاوە لە مفعول بە یەوە، بۆ تەمیز ئەسڵەکەی چۆن بووە:

{وَفَجَّرْنَا عُيُونَ الأَرْضِ}

کە دەڵێت وَفَجَّرْنَا وە هەڵمانتەقاند، لێرە مەبەستی عُيُونَ الْأَرْضِ سەرچاوەکانی زەوییە، لێرە فجر کارەکەیە نا فاعلە و عیون مفعول بە یە، کەواتە عیون لەئەسڵدا مفعول بە بووە بەڵام لێرە بۆتە:وفجرنا الارض عیونا، عیون بووە بە تەمیز، کە لێرە دەڵێ زەویمان هەڵتەقاندووە چی ،زەویمان هەڵتهقاندووە، الارض عیونا، سەرچاوەکانی زەوی

ئەمەش ئیعرابەکان:

(١) كِتَابًا: تَـمْيِيزٌ مَنْصُوبٌ.

(٢) اشْتَعَلَ: فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الفَتْحَةِ. الرَّأسُ: فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ. شَيْبًا: تَمْيِيزٌ مَنْصُوبٌ.

(٣) فَجَّر: فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ؛ لاتِّصَالِهِ بِضَمِيرِ رَفْعٍ (نَا). نَا: ضَمِيرٌ مُتَّصِلٌ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ فَاعِلٌ. الأَرْضَ: مَفْعُولٌ بِهِ. عُيُونًا: تَـمْيِيزٌ مَنْصُوبٌ.

3-

الْمُحَوَّلُ عَنِ الْمُبْتَدَإِ(گۆڕدراوە لە موبتدا ئەوە): وەکو فەرموودەی الله تعالی: {أَنَا أَكْثَرُ مِنكَ مَالًا [سورەتی الكهف: ٣٤]}{من سامانێکی لەتۆ زیاترم هەیە:}کەلێرە دەڵێت أنا اکثر منك: من لەتۆ{ زیاترم هەیە ڕوون نییە مەبەستی چییە بەڵام مالا تەواوی دەکات. وە ئەسڵەکەی ئەوە بووە {مَالِي أَكْثَرُ مِنْ مَالِكَ} [ئەو ک ضمیرەکانە بۆیە فەتحەی لەسەرە بۆ نێرێکە بەڵک و لِ هەوە]یانی لێرە لە موبتەدا وەرگیراوە، مَالِي مبتدأ ـە ، أَكْثَرُ خبر ـە، کە لەوێ مَالِي موبتەدایەو لێرەش بۆتە تەمیز: أنا اکثر منك مالا، کەلێرە مالا لە مالی وەرگیراوە. وەئەم خاڵە هەمیسە مەنسوبە
کەواتاتَّمْيِيزٌ مُحَوَّلٌ (مَنْقُولٌ)بەهەرسێ بەشەکەیەوە هەمیشە مەنسوبە.

2-
تَّمْيِيزٌ غَيرَ مُحَوَّلٍ (یانی نەگۆڕدراوە، واتا لەهیچەوە نەهاتووە هەرخۆی تەمیزەو تەواو، یانی تحویل نەکراوە وەرنەگیراوە لەفاعل یان مفعول به یان مبتدأ): ئەوەیە کە لە هیچ شتێکی ترەوە نەگۆڕاوە واتا لەهیچی ترەوە وەرنەگیراوە، وەکو
مَلَأْتُ صَدْرِي عِلْمَاً(دڵم پڕ کردووە لە زانست و زانیاری)کە سەیر بکەین سەرەتا ڕوون نییە کە دڵی لەچی پڕکردوە دەکرێ لە باشە بێ لە جوانی یان میهرەبانی یان هەرشتێکی تر، بەڵام دواتر ڕوونی دەکاتەوە کە علما، زانست و زانیاری، کەواتە مادەم عِلْمَاً ئەو نەزانراویەی ڕوونکردۆتەوەو تەواوی کردووە پێی دەورترێت تەمیز.[تەمیز خۆی جیاکردنەوەیە یانی شتێک کە نایزانی دەکرێ زۆر شت داخیل بێت تۆ جیای دەکەیەوەو ڕوونی دەکەیتەوە بە تەمیز.]

مَلَأْ: فعله
تُ: فاعله
صَدْرِي: مفعول به

[سَمَوْتَ عَالِماً]: بەرز بوویتەتیەوە وەک زانایاک، کە دەڵێی سَمَوْتَ نازانی لەڕووی پلەو پایەیە یان ڕێز یان خۆشەویستیە بەڵام کە دواتر دیاریت کرد ئەوا ڕوونی دەکەیتەوە کەلەچی ڕووێکەوەیە کە عَالِماً، لەڕووی زاناییەوە.

وەهەریەک لەمانە عِلْمَاً عَالِماً، تَمْيِيزٌ مَنْصُوبٌ خَيْرُ مُحَوَّلٍ عَنْ شَيْءٍ، تەمیزن و مەنسوبن وە لەهیچ شتێکی تریشەوە نەهاتووە واتا لەهیچی تر وەرنەگیراوە(وەک جۆرەکەی تر.)

جۆری یەکەم وتمان هەمیشە مەنسوبە بەڵام ئەمەیان دەکرێ مەنسوب بێت دەکرێت مەجرور بێت، ئەگەر حرفی جەری لەپێش بێت مەجرور دەبێت(نموونە مِنْ)

[مَلَأْتُ صَدْرِي مِنْ عِلْمٍ](دڵم پڕکرد لە زانست) کە حرف جری لەپێش هاتووە بۆتە مجرور

سَمَوْتَ مِنْ عَالِمٍ
ئەمەش بەهەمان شێوە، وە کاتێکیش مەجرور دەبێت حرفی جری لەپێش هاتبێت.

وانەی یازدەیەم

المُسْتَثْنَى:

④-
الاِسْتِثْنَاءُ(واتا هەڵاوگێڕکردن،شتێک لە حوکمێک دەردەکەی، بۆنموونە دەڵێی کۆمەڵە خەڵکەکە هاتن جگە لە محمد، ئەوە ئیشتی الإِسْتِثْنَاءُ ـە) : دەرکردی ئەو ناوەیە کە لە دواى (إِلَّا) أَوْ إِحْدَى أَخَوَاتِهَا(یاخود یەکێک لەخوشکەکانی} وَهِيَ(وەئەوانیش}: {عَدَا، خَلَا، حَاشَا، غَيْرَ، سِوَى}
واتا ئەو ناوەی کەلەدوای ئەوانەوە دێت دەری دەکەیت لەحوکمی پێشووی، سێ حالەتی ئیعرابیشی هەیە.

1-
واجبێتی مەنسوب بوون لەسەر الاِسْتِثْنَاءُ ، واتا هەر دەبێ مەنسوب ببێت، بڵێیت مەنسوبە.

2-
یان ئەوەیە درووستە بڵێیت مەنسوبە لەسەر الاِسْتِثْنَاءُ، یان ئیعرابی پێش {إِلَّا} وەردەگرێت، واتا ئەو وشەیەی پێش إِلَّا وەیە، ئەوەی دوای ویش ئیعرابی ئەو وەردەگرێت و دەیدەیتێ.

3-
لێرە قسەکە ناقصە تەواو نییە، یانی ئەو قسەیەی لەپێش إِلَّا وە هاتووە تەواو نییە ماناکەی پێویستە دوای إِلَّا ـەکە چی بخەیتە سەر تا واتاکەی تەواو بێت، جا کەواتە بە حوکمی پێش إِلَّا ـەکە ئیعرابی دەکەیت یانی پێش إِلَّا ـەکە دەبێتە عامل بۆ دوای ئەو وەئەو حەرەکەی پێ دەدات، جا دەبێتە مەجرور یان مەرفوع یان مەنسوب.
بۆ ڕوونکردنەوەی زیاتر.

ئەو قسەیەی کە لەپێش إِلَّا ـەوە دێت، واتا ئەو ڕستەیەی لەپێشیەوە دێت لەسێ حالەت بەدەر نییە، یان تَامًّا مُوجَبًا دەبێت، وەیان تَامًّا مَنْفِيًّا دەبێت، وەیان نَاقِصًا دەبێت واتا قسەکە تەواو نییە، وەلەو حالەتەشدا تەنها مەنفییە[مَنْفِيًّا].واتا موجەب نییە[مُوجَبًا].
ئەی ئەوانە یانی چیی؟

ئەوەی کە دەڵێن قسەکە تَامًا بێت چییە؟: ئەوەیە کە المُسْتَثْنَى مِنْهُ ـی تیا باس کرابێت، یانی ئەو شتەی کەلێی دەرکراوە، یانی دەڵێی خەڵکەکە هاتن بێ جگە لەزەید، واتا تۆ زەیدت لەخەڵکەکە دەرکرد، کەوەتە خەڵکەکە المُسْتَثْنَى مِنْهُ ـوە کە زەیدیان لێ دەرکراوە، وە المُسْتَثْنَى مِنْهُ(لێ دەرکراو) ، واتا ئەوەی کە شتەکەی لێ دەرکراوە. وە ئەوەی کە دەڵێین قسەکە ناقسە نَاقِصًا ـە ئەوەیە کە المُسْتَثْنَى مِنْهُ ـی تیادا باس ناکرێت(وەک لەنموونەی سەرێ کە خەڵکەکە هاتن جگە لەزەید واتا خەڵکەکەی تیا باس نەکرابێت،) ئەی کە دەڵێین دەبێت موجەب بێت چییە(مُوجَبًا) ئەوەیە کە نەفی لەپێشەوە نەهاتبێت، یان شبهە هاوشێوەکانی نەفی، ئەی هاوشێوەکانی نەفی چییە،بریتییە لە النَّهىُ وَالْاِسْتِفْهَامُ، ئەی مەبەستمان چییە دەڵێی مەنفییە مَنْفِيًّا، واتا نەفیو هاوشێوەکانی لەپێش هاتووە کە مەبەست لەهاوشێوەکانی النَّهىُ وَالْاِسْتِفْهَامُ.

فەرقی نەفیو نهی چییە؟ نەفی ئەوەیە کە نەرێی دەکەیت، نموونە دەڵێیت لا يذهب محمدٌ(محمد ناڕوات) یانی تۆ هەواڵێک دەدەیت هەواڵەکە نەفی دەکەیت نەرێی دەکەیت، بەڵام نەهی ئەوەیە کە ڕێگری لێ دەکەیت نموونە لا تذهب(مەڕۆ)کەواتە نەهی ڕێگری کردنی تیایە بەڵام نەفی تەنها هەواڵەکە دەگێڕێتەوە کە کابرا نەڕۆیشتووە، واتا نەفی دەکەیت دەڵێیت شتەکە وانەبووە، نەک ئەوەی فەرمانی پێ بکەی بەنەکردنی شتێک، وَالْاِسْتِفْهَامُ ـیش، پرسیارە واتا پرسیاری لەپێشەوە هاتووە، وەکو (هل) یان هەمزەی پرسیاری(أ)پرسیار کە هەردووک واتا ئایا، وەکو هل ذهبتَ یان أَذهبتَ(کە هەردووک واتا {ئایا ڕۆیشتی؟}).

1-

ئەگەر کەلامەکە(تَامًّا مُوجَبًا بێت)تام بێت تام وتمان المُسْتَثْنَى مِنْهُ باس کرابێت، وەهەروەها موجەبیش بێت، نەفی وتمان کە نَفْيٌ وَ شِبْهُهُ لەپێش (نەفیو هاوشێوەکانی نەهاتبێت)ئەوکاتە حوکمی چییە؟، ئەوکات واجبە کە الاِسْتِثْنَاءُ ـەکە مەنسوب بێت،(ئەوەی لەدوای إِلَّا دێت) وەکو: {جَاءَ الْقَوْمُ إِلَّا زَيْدًا}[گەلەکە هات جگە لەزەید]

{خَرَجَ النَّاسُ إِلَّا عَمْرًا}
[خەڵکەکە دەرچوو جگە لە عەمر]

،ئایا بابزانین تاما ـە کە وتمان دەبێت المُسْتَثْنَى مِنْهُ ی تیادا باسکرابێت کە دەبینین، الْقَوْمُ وَالنَّاسُ تیادا باسکراوە کە زەید لەگەلەکە دەرکراوە عەمریش لە خەڵکەکە، کەواتە زانیمان تاما ـە، ئەی ،بزانین موجەبە یان مەنفییە، ئایا لەپێشیانەوە هیچ ئەداتێکی نەهی یان نەفی یان پرسیار هاتووە؟ نەخێر نەهاتووە، کەواتە زانیمان کە قسەکە تَامًّا مُوجَبًا ـە، کەواتە ناتوانی بڵێیت زيدٌ هەر دەڵێیت ،زيدًا، چوونکە واجبە مەنسوب بێت، ئەوی تریش هاوشێوەی ئەو

ئیعرابەکە:

(١) جَاءَ: فِعْلٌ مَاضٍ. القَوْمُ: فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ (الـمُسْتَثْنَى مِنْهُ). إِلاَّ: أَدَاةُ الاِسْتِثْنَاءِ مَبْنِيَّةٌ عَلَى السُّكُونِ. زَيْدًا: مَنْصُوبٌ عَلَى الاِسْتِثْنَاءِ، وَهُوَ الـمُسْتَثْنَى.

2-
وەئەگەر هاتوو کلامەکە قسەکە تَامًّا مَنْفِيًّا تام و مەنفی بوو،تام ئەوەیە الْمُسْتَثْنَى مِنْهُ باسکرابێت، مەنفی ئەوەیە کە موجەب نەبێت یان نەفی یان هاوشێوەی نەفی لەپێشەوە هاتووە، ئەوکات حوکمەکەی چییە حەرەکەی ئیعرابیەکەی چییە؟: درووستە هەمان حەرەکەی ئیعرابی پێش إلا کەی بدەیتێ لەسەر البدلية گۆڕانکاری، وە درووستە مەنسوبی بکەیت لەسەر الإِسْتِثْنَاءِ،چۆن با لەنموونەکان جێبەجێی بکەین،
[مَا جَاءَ الْقَوْمُ إِلَّا زَيْدٌ]{گەلەکە نەهات بێ جگە لە زەید}با سەیر بکەین لەپێشدا قسەکە یان ڕستەکە تاما یان
ناقصە، تام ئەوەیە کە الْمُسْتَثْنَى مِنْهُ ـی تیادا باس کرابێت بزانین باس کراوە بەڵێ باس کراوە الْقَوْمُ هەوە چوونکە زەیدی تیا دەرهێندراوە، ما لێرە ما ـی نەفییە، وە جاء فعلێکی ماضیە وە کە فعلمان هەبێت پێویستمان بە فاعلێکە کە القوم ـە ، کەواتە قەوم فاعلە،کەوەتە ئەو ناوەی لەپێش إلا هاتووە القومُ ـە کە مەرفوعە، کەواتە دەتوانین بڵێین زەیدیش لەسەر البدلية (گۆڕانکاری) مرفوعە، کەواتە زيدٌ بەدەلی القومُ
ـە، بەدەلی مەرفوعیش مەرفوعە، مادەم قومُ مەرفوعە بۆ زەیدیش هەمان حەرەکەی ئیعرابی دەدەینێ، کەواتە درووستە بڵێین إلا زيدٌ بە مەرفوعی وە درووستیشە بڵێین إلا زيدًا بەمەنسوبی ،چوونکە لەو دوو حاڵەتە کە ڕستەکە قسەکە تام و مەنفی بوو ئەم دوو جۆر ئیعرابەی تیا درووستە واتا یەکیان بە مەنسوبی لەسەر الإِسْتِثْنَاءِ {واتا لەبەر ئەوەی کە الْمُسْتَثْنَى ـە(وەیەکی تریش بە پێی حەرەکەی پێش إلا ـکەیە لەسەر البدلية(گۆڕانکاری)واتا

القوم هەر حەرەکەیەک بوایە ئەوەمان دەدایە زەید، لەمەنسوبو مەجروری مەرفوع.

لێرە دەڵێت گەلەکە نەهات بێ جگە لە زەید، مادەم مَا ـی لەپێش هاتووە بۆ نەفی دەزانین موجەب نییە
مەنفییە،

ئیعرابەکان:

(٢) مَا: حَرْفُ نَفْيٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ. جَاءَ: فِعْلٌ مَاضٍ. القَوْمُ: فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ (الـمُسْتَثْنَى مِنْهُ). إِلَّا: أَدَاةُ الِاسْتِثْنَاءِ مَبْنِيَّةٌ عَلَى السُّكُونِ. زَيْدٌ: مُسْتَثْنًى، بَدَلٌ مِن (القوم) بَدَلُ الـمَرْفُوعِ مَرْفُوعٌ. سَيأْتِينَا مَبْحَثُ (البَدَلِ) لَاحِقًا فِي التَّوَابِعِ إِنْ شَاءَ اللهُ تَعَالَى.

(٣) زَيْدًا: مُسْتَثْنًى مَنْصُوبٌ عَلَى الِاسْتِثْنَاءِ.

(٤) مَا: حَرْفُ نَفْيٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ. قَامَ: فِعْلٌ مَاضٍ. إِلاَّ: أَدَاةُ الِاسْتِثْنَاءِ مَبْنِيَّةٌ عَلَى السُّكُونِ. عَلِيٌّ: فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ.

(٥) مَا: حَرْفُ نَفْيٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ. رَأيتُ: فِعْلٌ وَفَاعِلٌ. إِلاَّ: أَدَاةُ الِاسْتِثْنَاءِ مَبْنِيَّةٌ عَلَى السُّكُونِ. مُحمَّدًا: مَفْعُولٌ بِهِ.

(٦) مَا: حَرْفُ نَفْيٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ. رَأيتُ: فِعْلٌ وَفَاعِلٌ. إِلاَّ: أَدَاةُ الِاسْتِثْنَاءِ مَبْنِيَّةٌ عَلَى

3-

وەئەگەر قسەکە نَاقِصًا بوو،وتا لە پێش إلا کەوە((بۆوەی جوانتر لاتان ڕوون ببێت ئێستا سەیری نموونەکانی سەرێ بکەن نموونە جَاءَ الْقَوْمُ إِلَّا زَيْدًا، بەتەنها جَاءَ الْقَوْمُ خۆی ڕستەیەکی موفیدە(سوود بەخشە کە دەڵێی قەومەکە هات)واتا بێ إِلَّا زَيْدًا سوود بەخشە، یاخود مَا جَاءَ الْقَوْمُ إِلَّا زَيْدٌ ئەگەر سەیر بکەین مَا جَاءَ الْقَوْمُ خۆی بەس ئەمە ڕستەیەکی موفیدە سود بەخشە و کێشەی نییە واتا بەبێ إِلَّا زَيْدٌ ـەکەش، بەڵام ئەم خاڵی سێیەمە وا نییە قسەکە یان بڵێین ڕستەکە ناقسە کەمو کورتی هەیە پێویستی بەشتێکی تر هەیە کە تەواوی بکات))، ئەوا هەمیشە مەنفیە تا ڕوونتر بێت لاتان سەیری سێیەم بکەن، نموونەکانیشی

2 وَإِنْ كَانَ الكَلَامُ تَامًّا مَنْفِيًّا جَازَ فِيهِ الإِتبَاعُ عَلَى البَدَلِيَّةِ، أَوِ النَّصْبُ عَلَى الِاسْتِثْنَاءِ، نَحْوُ: (مَا جَاءَ القَوْمُ إِلَّا زَيْدٌ)[٢] عَلَى أَنَّ (زَيْدٌ) بَدَلٌ مِنَ (القَوْمُ)، وَبَدَلُ الـمَرْفُوعِ مَرْفُوعٌ، كَمَا يَجُوزُ فِيهِ (إِلَّا زَيْدًا)[٣] نَصْبًا عَلَى الِاسْتِثْنَاءِ.

3 وَإِنْ كَانَ الكَلَامُ نَاقِصًا، كَانَ الـمُسْتَثْنَى عَلَى حَسَبِ مَا قَبْلَ (إِلَّا) مِنَ العَوَامِلِ، نَحْوُ: (مَا قَامَ إِلَّا عَلِيٌّ)[٤]، وَ(مَا رَأَيتُ إِلَّا مُحمَّدًا)[٥]، وَ(مَا مَرَرْتُ إِلَّا بِزَيْدٍ)[٦].

که دەڵێی ما قام ، هەڵنەستا دیار نییە چی هەڵنەستاوە ڕوون نییە یان دەڵێیت ما رأيت دیار نییە چیە ،نەبینیووە، یان ما مررت نەمداوە بەلادا، دیار نییە بەلای کێدا نەڕۆیشتووی و بەلای کێتا نەداوا دەبینین کە قسەکان تەواو نین پێویستی بەدوای إلا کەشەوە هەیە تا ماناکە تەواو بێت، ئەی چۆن حەرەکەکانی دانێین؟ نموونە ما قام إلا على (کەس هەڵنەستا بێ جگە لەعەلی)، دەبێت ئەو إلا ـیە لا ببەیت پیتی دوای إلا کە دوای لابردنی ئەو إلا ـیە بوو بەچی دوای دانانی إلا کەش هەر دەبێتەوە ئەوە یانی ئاوا ما قامَ عليٌّ (عەلی هەڵنەستا) ئێ عەلی لێرە فاعلە کە دەبینین مەرفوعە کەواتە ،دوای دانانی إلا کەش هەر دەبێتەوە ئەینەن شت کە مەرفوعیەتیەکەیەتی، ئاوا ما قام إلا عليٌّ

یاخود ما رأيت إلا محمدًا(کەسم نەبینیوە جگە لەمحمد)إلا کە لابدە، ئەو محمدًا بزانین دەبێتە چی دوای لەبردنی إلا ـکە، کەدەبینین رأى فعلەو تُ فاعلەو وە محمدًا مفعول به ـیە کەدەزانین مەنسوبە ئێ محمدًا بۆتە مەنسوب کەواتە دوای دانانی إلا کەش هەر بەمەنسوبی دەمێنێتەوە ئاوا ما رأيت إلا محمدًا،
ئەوەی تریش ئەینەن شت ما مررت إلا بزيد(نەمداوە بەلای کەسدا جگە لەزەید), إلا کە لاببە، ما مررت بزيد, کەدەبینین ب حرف جره بۆیە زید مجرور دەکات کەواتە دوای إلا ـکەش مەجرورە.
ئەوەش ئیعرابەکان:

2 وَإِنْ كَانَ الكَلَامُ تَامًّا مَنْفِيًّا جَازَ فِيهِ الإِتبَاعُ عَلَى البَدَلِيَّةِ، أَوِ النَّصْبُ عَلَى الِاسْتِثْنَاءِ، نَحْوُ: (مَا جَاءَ القَوْمُ إِلَّا زَيْدٌ)[٢] عَلَى أَنَّ (زَيْدٌ) بَدَلٌ مِنَ (القَوْمُ)، وَبَدَلُ الـمَرْفُوعِ مَرْفُوعٌ، كَمَا يَجُوزُ فِيهِ (إِلَّا زَيْدًا)[٣] نَصْبًا عَلَى الِاسْتِثْنَاءِ.

3 وَإِنْ كَانَ الكَلَامُ نَاقِصًا، كَانَ الـمُسْتَثْنَى عَلَى حَسَبِ مَا قَبْلَ (إِلَّا) مِنَ العَوَامِلِ، نَحْوُ: (مَا قَامَ إِلَّا عَلِيٌّ)[٤]، وَ(مَا رَأَيتُ إِلَّا مُحمَّدًا)[٥]، وَ(مَا مَرَرْتُ إِلَّا بِزَيْدٍ)[٦].

وَالمُسْتَثْنَى بِ(سِوَى) وَ(غَيْر) هەمیشە مەجرورن لەسەر الإِضَافَةِ(یانی خۆی دەبێت بە مضاف دوای خۆی دەبێت بە مضاف إليه)، نموونە: {قَامَ القَوَمُ غَيْرَ زَيْدٍ}گەلەکە هەستان بێ جگە

لەزەید} یان{سِوَى زَيْدٍ}, لێرە غیر و سوى دەبێت بە مضاف دوای خۆشیان مضاف إلیە، یانی هەمیشە مەجرورە چونکە مضاف إلیە هەمیشە مەجرورە.

وَالمُسْتَثْنَى بِـ{عَدَا} وَ{خَلَا} وَ{حَاشَا:} دروستە کە دوای خۆیان مەنسوب بکرێت لەبەر ئەوەی ئەوسیانە خۆیان فعلن (کارن), لەبەر ئەوەی کە فاعلت هەیە پێویستی بە مفعول بە یە، وە دروستیشە کە ناوی دوای خۆیان مجرور بکرێت لەبەر ئەوەی ئەو سیانە خۆیان حرفی جەرن، نموونە دروستە بڵێیت {جَاءَ الْقَومُ عَدَا زَيْدًا}وە دروستیشە بڵێیت: {جَاءَ الْقَومُ عَدَا زَيْدٍ}, بەڵام ئاگادار بە ئەگەر [مَا]ـی المَصْدَرِيَّةُ لەپێش هات واجب دەبێت وَالمُسْتَثْنَى ـەکە مەنسوب بکەیت وەکو:{جَاءَ الْقَومُ مَا عَدَا زَيْدًا}
[المُسْتَثْنَى مەبەستمان ناوی دوای {عَدَا} وَ{خَلَا} وَ{حَاشَا} ئەوانەیە.]، لەبەر ئەوەی ئەو مَا یە ناچێتە سەر حروف(پیتەکان)(کەواتە هەر شتێک کە ئەو مَا یەی لەپێش هات دەزانیت فعلە) نموونەش:
[جَاءَ الْقَومُ مَا عَدَا زَيْدًا]یان[جَاءَ الْقَومُ مَا خَلَا زَيْدًا]، مادام مَا یان لەپێش هاتووە واجبە تەنها مەنسوبیان بکەیت.

ئیعرابەکان:

السُّكُونِ. مُحمَّدًا: مَفْعُولٌ بِهِ.

(١) غَيرَ وَسِوَى: مُسْتَثْنًى مَنْصُوبٌ وَهُوَ مُضَافٌ. زَيْدٍ: مُضَافٌ إِلَيْهِ مَجْرُورٌ.

(٢) جَاءَ: فِعْلٌ مَاضٍ. القَوْمُ: فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ (الـمُسْتَثْنَى مِنْهُ). عَدَا: فِعْلٌ مَاضٍ. زَيْدًا: مَفْعُولٌ بِهِ.

(٣) عَدَا: حَرْفُ جَرٍّ. زَيْدٍ: اسْمٌ مَجْرُورٌ.

تێبینی: حالەتەکانی ئیعرابی(غَيْر)واتا غیر (ر)ئەکەی چی حەرەکەیەک وەردەگرێت، گَالمُسْتَثْنَى تَمَامًا، یانی بەتەواوی وەک المُسْتَثْنَى وایە، واتا ئەگەر کەلامەکە قسەکە تَامًّا مُوجَبًا بوو، ئەوا پێویست دەبێت مەنسوبی بکەیت، وەکو[جَاءَ النَّاسُ غَيْرَ زَيْدٍ]{خەڵکەکە هات جگە لەزەید} وەئەگەر تَامًّا مَنْفِيًّا بوو، ئەوا هەردوو حالەتەکەی تیادا دروستە، وەکو{مَا أَتَانِي أَحَدٌ غَيْرُ الأَخْيَار}یان{ أَتَانِي أَحَدٌ غَيْرَ الأَخْيَار}

لە نموونەی یەکەم چونکە أحدٌ مەرفوعە ویش هەمان حەرەکەی وی هەڵدەگرێت کە دەبێت مەرفوع، وە دروستیشە مەنسوبی بکەیت بڵێیت غَيْرَ الأَخْيَار بۆ، لەبەر ئەوەی قسەکە تاما منفیا، لەبەر ئەوەی هەردوو ڕووەکەی تیادا دروستە، وەئەگەر قسەکەت نَاقِصًا بوو، بەپێی

العوامل ـەكانە، وەكو{مَا جَاءَنِي غَيْرُ المُسْلِمِ}يان لێرە غير فاعلە

{مَا رَأَيْتُ غَيْرَ المُسْلِمِ}
لێرە غير مفعول بە ـيە

كەواتە زانيمان غير ، ر ـەكەى وەک المُسْتَثْنَى وايە ئەو سێ حالەتەى كە باسمان كرد

مَا التَقَّيْتُ إِلَّا بِالمُسْلِمِ(من نەگەيشتووم بەكەس جگە بە موسڵمانەكە نەبێت) ب حرف جرە المسلمِ اسم مجرورە كەواتە مجرورە.

وانەى دوازدەيەم

---

⑤-
وە هەندێک فەرعى ترى مەنسوبات:

1-
الْخَبَرُ فِي بَابِ(كَانَ وَأَخَوَاتِهَا)، كەوتمان اسم كان مرفوعە وە خبر كان مەنسوبە، واتە خبرى كان ديسان مەنسوبە، نموونە: {كَانَ زَيْدٌ جَالِسًا}{زەيد دانيشتبوو}زيد اسمەكەيەتى، لە كان ان لكن وە ئەوانى تريشيان يەكەم دانە اسمەكەيانە دووەميش خەبەرەكەيان، هەروەک چۆن لە مبتدأ والخبر، موبتەدا يەكەمە خەبەر دووەمە، كەواتە يەكەم دانەى كان مەرفوعە دووەمى مەنسوبە

2-
دووەم دانا لە منسوباتە فەرعيەكان، الاسم في باب [إِنَّ]وَأَخَوَاتِهَا(كەئەو حەرفانەيان پێ دەڵێن كە لە فعل دەچن حروف مشبە بالفعل دێينە سەريان إن شاء الله، نموونەش: {إِنَّ زَيْدًا قَائِمٌ,} كە دەبينيت إن اسمەكەى مەنسوبە خەبەرەكەى مەرفوعە،

3-
اسم(لَا) لنفي الجنس{ ناوى لا كە بۆ نەفى ڕەگەزێكە، واتا ڕەگەزى شتێک نەفى دەكات،}
[لَا خَيْرًا مِنْكَ عِنْدَنَا]{لەتۆ چاكترمان لا نيە]لێرە خيرا اسمى لا ـيەوە مەنسوبە، جالێرە ئەوە بزانن كە اسمى لا كەبۆ نەفى ڕەگەزە هەميشە اسمەكەى مەنسوبە

4-

وخبر {مَا} و{لَا} كه عەمەلو كارى لَيْسَ دەكەن، ئەی ئیشی لیس چییە؟ ئیشی ئەوەیە کە اسم مەرفوع دەكات خبر مەنسوب دەكات، وەكو كان، نموونەش

[مَا زَيْدٌ مُنْطَلِقًا](زەید نەڕۆیشتووە)ئەو ما یە دەڵێیت عاملة عمل لیس هەمان كارى لیس دەكات، كە اسم مەرفوع دەكات خبر مەنسوب دەكات، زَيْدٌ اسمەكەیە، مُنْطَلِقًا خەبەرەكەیە، هەمیشە بەو شێوەیە شێوەیە كە ئیشی لیس ـەی كرد

[لَا رَجُلٌ أَفْضَلَ مِنْكَ][هیچ پیاوێک لەتۆ باشتر نییە]

ئەوەش ئەینەن شت رجل اسمی لا ـیە أفضل خبەرەكەیەتی، كەواتە خبر ما و لا هەمان ئیشی لیس دەكەن كە اسم مەرفوع دەكەن و خەبەر مەنسوب دەكەن.

ئیعرابەكان:

السُّكُونِ. مُحمَّدًا: مَفْعُولٌ بِهِ.

(١) غَيرَ وَسِوَى: مُسْتَثْنًى مَنْصُوبٌ وَهُوَ مُضَافٌ. زَيْدٍ: مُضَافٌ إِلَيْهِ مَجْرُورٌ.

(٢) جَاءَ: فِعْلٌ مَاضٍ. القَوْمُ: فَاعِلٌ مَرْفُوعٌ (الـمُسْتَثْنَى مِنْهُ). عَدَا: فِعْلٌ مَاضٍ. زَيْدًا: مَفْعُولٌ بِهِ.

(٣) عَدَا: حَرْفُ جَرٍّ. زَيْدٍ: اسْمٌ مَجْرُورٌ.

اسم }لَا{ئەوەی بۆ نەفی جنسێكە ڕەگەزێكە [لەسەرێ خوێندمان وتمان مەنسوبە بەڵام هەمیشە ناڵێی مەنسوبە بەڵكو حاڵەتی جیای هەیە][حاڵەتێكی هەیە مەبنیە][چەند حاڵەتێكی هەیە،]

1-

النَّصْبُ: یان ئەوەیە كە دەڵێی مەنسوبە، چی كاتێک وادەڵێیت: كاتێک كە مضاف بوو{واتا هەركاتێک اسمی لا مضاف(واتا ئەوەی كە شتێكت داوەتە پاڵ) بوو{وەک:لَا طَالِبَ عِلْمٍ مَحْرُومٌ،

طالب مضاف ـە علم مضاف الیە(ئەوەیە كە داوەتتە ئاڵ ئەو مضاف ـەكە) ئەو دووەش هەرشتێكن كە دەنەپاڵی تیایە، تۆ لێرەدا زانستت داوەتە پاڵ خوێندكار، علم ـت داوەتە پاڵ طالب،

كەواتە هەركاتێک اسمی لا ـكە مضاف بوو دەڵێین اسمی لا ـەكە مەنسوبە

یان ئەگەر شبيهًا بالمضاف بوو، كە ئەوەیە هەمیشە تەنوینی هەیە

لَا طَالِبَ عِلْمٍ مَحْرُومٌ

لَا طَالِبًا لِلعِلْمِ مُقَصِّرٌ(هیچ فێرخوازێک نییە بۆ زانست، دەبینین كە مضاف و مضاف الیە تیا

،نییە، بەڵکو لەشێوەیا لە مضاف و مضاف الیە دەچێت بەڵام هەمان اسلوب نییە کە بڵێیت{طَالِبَ عِلْمٍ فێرخوازی زانست} بەڵکو دەڵێیت{طَالِبًا لِلعِلْمِ ، فێرخوازێک بۆ زانست} وتیشمان هەمیشە تەواو کەرێکی هەیە واتا شتێک تەواوی دەکات.(کەواتە هەرکاتێک مضاف یان هاوشێوەکەی بوو مەنسوب، ئەگەر ئەو دووانە نەبوو ئەی چییە؟ دەڵێیت مەبنیە لەسەر ئەو شتەی پێی مەنسوب دەبێت، یانی چیی؟) شتێک بزانە مەنسوب بوون مەرفوع بوون مەجرور بوون جاری وایە بە حرکەیە جاری واشە بە حرفە چۆن نموونە من الصابرِ {لەئارامگرەکە}کە ئەمە بە حرکەیە کە ،مەجرورە بەڵام ئەگەر بیکەینە حرف ئاوای لێدێت کە جمع مذکر سالم ـە دێینە سەری إن شاء الله من الصابِرِین(لەئارامگرەکان)یاخود بۆ دوان من الصابرَیْن{لە دوو ئارامگرەکە,}لەخۆتانی ئاڵۆز مەکەن دێینە سەریان إن شاء الله بەس تۆزێ لەوەی دووەم پێویستمان بوو بۆیە دووبارە ڕوونکردنەوەمان دا.

2-

الْبِنَاءُ عَلَى مَا يُنْصَبُ بِهِ، ئەگەر اسم ـەکە مفر بوو،وەکو محمد زید رَجُلُ، هەمیشە ئەم مفرەدانە بە حرکە ئیعراب دەکرێن([حرکە مەبەستمان کەسرەو فەتحەو ضەممەو ئەوانەیە، بەحرف ئیعراب ناکرێن.(بەڵام مثنی دووان و جمع کۆ بە حرف ئیعراب دەکرێن لەبری حرکە]], کە دەڵێین مفرد بێت مەبەستمان پێی چییە؟ ئەگەر هاتوو مفرد بوو مضاف شبیها(هاوشێوەی) بالمضاف نەبێت، کە مضاف شبیها(هاوشێوەی)بالمضاف، هەمیشە مەنسووبن ئەگەر هاتوو ئەو دووە نەبوو، ئەوکات هەمیشە دەڵێیت مەبنیە ئیتر لەسەر فەتحەیە یان کەسرەیە یان یاء ـە یان ئەوانی تریش، ئا لێرە جەمعیش داخل دەبێت، لَا رَجُلَ فِي الدَّرِ(پیاوێک لەماڵەکەدا نییە.) ئەگەر سەیری وشەی رجل ،بکەین وەک طلب علم نبیە وەکو طلبا للعلم ـیش نییە، رجل نە مضاف ـە نە شبیها بالمضاف ـە مادەم نە مضاف ـە نە شبیها بالمضاف ـە، ئەڵێین مفردە، وەئەگەر اسمی لا مفرد بێت ئەڵێین مەبنیە کە مەبنیش بوو ئەوکاتە سەیردەکەین بزانین لەسەر چی مەبنیە کە دەبینین لەسەر فەتحە ،مەبنیە

لَا مُسْلِمِينَ لَعَّانَونَ[موسڵمانان نەفرەتکار نین]

،ئێستا لێرە سەیری مسلمین بکەین جمعە ئایا مضافە نەخێر دەڵێ موسڵمانان هیچی،نەداوەتە پاڵی وەهەروەها شبیها هاوشێوەی مضاف یش نییە چونکو دەبینین تەنوینی وەرنەگرتووەو تەواوکەرێکی نییە واتا شتێک پێوەی نوسابێت وەکو [طالبا للعلم خوێندکار بۆ زانست] تەواوکەرێکی نییە واتا شتێک نییە کە تەواو بکات، کەواتە زانیمان نە موزافە نە شەبیهی موزافە کەواتە موفرەدە، لێرە لە مسلمین دەڵێین مەبنیە لەسەر یاء، بۆچی یاء؟ چوونکە جمعی مذکر سالم حالەتی نصبەکەی ي: مسلمین، یاء ـە هی رفعیش و: مسلمون، کەواتە بۆمان دەرکەوت رجل مسلمین اسمی لا ـنو مەبنین چوونکە نەمزافن نەهاوشێوەکانیشین.

وانەی سێزدەیەم

الإِغْرَاءُ وَالتَّحْذِيرُ وَالاِشْتِغَالُ

⑥-

الإِغْرَاءُ وَالتَّحْذِيرُ[الإغْرَاءُ بۆ حەز پێدانە یانی شتێک کە هانی دەدەیت بۆئەوەی بیکات، وَالتَّحْذِيرُ ئەمە بۆ شتێکی خراپە کە خۆی لێ بەدوور بگرێت]: وە هەروەها لەو مەنسوباتێکی تر

1-

الإِغْرَاءُ: ئسلوبێکە شێوازێکە بەم شێوازە حەز دەدەیت بە المُخَاطَبُ ئەوەی کەلات ئامادەیە بۆ ئەوەی هەستێت بەکارێک مَرْغُوبٌ فِيهِ}کارێک کە حەزەکەی بیکات، کارێک رەغبەتی تیا هەیە واتا کارێکی چاک(, بتقديرٍ فِعْلٍ ينصبهُ بەتەقدیری فعلێک کە مەنسوبی دەکات یان کردۆتی)واتا فعلێک تیایدا کە موقەدەرە بەتەقدیری داندراوە،وەکو لێرە دەبیبنین الصَّلَاةَ مەنسوبە (الصَّلَاةَ يَا مُسْلِمُونَ) لێرە هیچ عاملێک نابینین بۆچی مەنسوبە چی وای لێکردووە؟ فعلێک تیایدا واتا)موقەدەرە،(نموونەکانی خوارێک دەگرێتەوە ئەو موقەدەرە هی تحذیر) باشە چۆن موقەدەرە دیار نییە بەس کاری پێدەکرێ وەک لەسەرەتاش باسمان کرد لەمەسەلەی موسی و عیسی)یانی ئاوایە لەبنەڕەتدا: الزَمُوا الصّ͏َلَاةَ يَا مُسْلِمُونَ(بابەندی نوێژەکە ببن موسڵمانان}کە الزموا فعلەوە ،صلاة مفعول به

---

(١) الصَّلَاةَ: مَفعُولٌ بِهِ مَنْصُوبٌ بِفِعْلٍ مُقَدَّرٍ تَقدِيرُهُ: (الْزَمُوا. اليَاءُ: حَرْفُ نِدَاءٍ. مُسْلِمُون: مُنَادًى نَكِرَةٌ مَقْصُودَةٌ مَبْنِيٌّ عَلَى الوَاوِ نِيَابَةً عَنِ الضَّمَّةِ.

،نوێژ مفعول به یەو مەنسوبە بە فعلێکی موقەدەر کراو

مسلمون منادی یەو نەکیرەی مەقسودەیە مەبنیە لەسەر (و}لەبری ضمة، (کە لەسەرێ بەکورتی باسمان کرد) [جابیرتان بێت وترا نەکیرەی مەقسودە لە بەشی النداء هەمیشە مەبنیە.]

2-

وَالتَّحْذِيرُ: ئەمەیان بە پێچەوانەی یەکەمە(واتا هی یەکەم وات دەکرد بەرەو ڕووی کارەکە بڕوات حەزت پێی دەدا هانت دەدا، بەڵام ئەمەیان هۆشداری پێ دەدەیت و بەئاگای دێنیتەوە لەوەی ئەو کارە بکات,) کەواتە بۆ هۆشداری دانە بە المُخَاطَبِ (ئەوەی کەلات ئامادەیەو

قسەکەی بۆ دەکەیت) لە شتێکی خراپ بۆ ئەوەی خۆی لێ بەدوور بگرێت یان خۆی لێی بپارێزێت، بِتَقْدِيرِ فِعْلٍ يَنْصُبُهُ بە فعلێک کە تیایدا موقەدەرە مەنسوبی دەکات، وەکو، الكَسَلَ يَا طُلَّابُ
(تەوەزەلی ئەی خوێندکاران) کە فعەکە موقەدەر کراوە بەم شێوەیە، إِجْتَنِبُوا الكَسَلَ يَا طُلَّابُ
خۆتانی لێ بپارێزن یان خۆتانی لێ بەدوور بگرن، واتا دووربکەونەوە لە تەوەزەلی ئەی)
خوێندکاران)، الكسل کە مەنسوبە فعلێک مەنسوبی کردووە، کەواتە چونکە مفعول بە یە کارەکە لەسەر ئەو کراوە

الأَسَدَ يَا أَيُّهَا الرَّجُلُ(شێرەکە ئەی پیاوەکە)مەبەستی لە چییە؟ احْذَرِ الأَسَدَ يَا أَيُّهَا الرَّجُلُ (لێرە کە دەڵێ ئاگادار ببە ئەی پیاوەکە ئایا لەچی ئاگادار بێت؟ واتا بکەرەکە کارەکە لەسەر چی دەکات)(کە کارەکە ئاگادار بوونە)؟ لەسەر شێرەکە کەواتە شێرەکە مفعول بە ـەو بۆیەش مەنسوبە)، کەواتە هەرفعلێکی تر ببێت کە گوزارشت بکات لەماناکە دەبێت احزر بێت اجتنبوا یان اِسْتَتِرْ(خۆت بشارەوە، واتا خۆت لەشێرەکە بشارەوە ئەی پیاوەکە) یان هەرچی تر بێت، جا گرنگ ئەوەیە بزانیت لەم نموونانە فعێک موقەدەرە جا ئەو فعلەش مەنسوبی کردوون ئەمە پێی دەوترێت لِإغْرَاءُ وَالتَّحْذِيرُ، کە هەردووکیان مەنسوبن فعلێکی موقەدەریش هۆکارەکەیە.

تێبینی: هەندێک جار ئەو شێوازە لەسەر وێنەی العَطْفِ دێت، نموونە(الْعِلْمَ وَالْعَمَلَ) ايها المسلمون بۆ نموونە، لێرە العلم ئەوەی کە مەنسوبی کردووە فعلێکە وەئەوەی تریش العمل عەتفە لەسەر ئەو(و ـی عتف کە هەمان حرکەی العلم پێداوە کە مەنسوبە), نموونە، أُطْلِبِ الْعلم ، اطلب دیارە کە فعل الامره، وعلم مفعول بە یە کە مەنسوبە واتا لێرە مەنسوبە بە فعلێکی موقەدەر، واتا اطلب (شوێنی بکەوە)بۆ تەقدیر کراوە(کەباسمان کرد تەقدیر مەبەستمان لەچییە)، جاهەر فعلێک بێت کێشە نییە گرنگ ئەوەیە کە بزانیت فعلێک موقەدەرە،وَ ـەکە حرف عطف ـە واتا عمل معطوف ـە واتا عطف کراوەتە سەر علم، جا لە هەرشتێک عەتف کرایە سەر هەرچی هەمان حەرەکەی ئیعرابی ئەو وەرگرێت، مادەم علم مەنسوبە عمل ـیش مەنسوب دەبێت کە هەردووکیان فەتحەیان وەرگرتووە

{الْجَهْلَ وَالْكَسَلَ} بۆنموونە دەڵێین (اجتنبوا الْجَهْلَ وَالْكَسَلَ){لە نەزانی و تەوەزەلی دووربکەوە} کە پێویست ناکات دووبارە باسی بکەینەوە بەس ئەوە باڕوونتر بێتەوە کە، کسل بەو و ـە عەتف کراوەتە سەر جهل کە هەمان حەرەکەو ئیعرابی وی وەردەگرێت.(کەواتە هەندێک جار لەسەر (شێوەی عەتف دێت کە دەبینین و عەتفمان هەیەو شتێکی تریشی عەتف کراوەتە سەر

تێبینی: هەندێک جار، اسمە مەنسوبەکە مە دووبارەکراوی دێت مكرر، دووبارە کراوەتەوە بۆ التوكيد دڵنیاکردنەوەو جەخت کردەوە لەسەری:
(الجِهَادَ الجِهَادَ) لێرە دەتوانی بڵێین اِقْتَرَبُوا الجهاد الجهاد[نزیک ببنەوە لە تێکۆشان تێکۆشان] واتا لێرە هانت دەدات بیکەت.جا ئیعرابەکەی وێنەکەی لەخوارەوەیە لەخاڵی چوارەم(4), کە

یەکەمیان(الجهاد ـ ی یەکەم)هەمیشە مەنسوب دەبێت بە فعلێکی موقەدەر(ئەو الزم خۆی فعل ئەمرێکی ترە دەتوانی ئەو بەکار بێنیت یان اقترب یان هەر شتێکی تر.)، وە ناوی دووەم(الجهاد ـی دووەم), دڵنیاکردنەوەی لەفظیە، واتا ریاء و الجهادی دووەم دەبنە تەوکید
یاخود نموونەیەکی تر
،[الرِّيَاءَ الرِّيَاءَ] دەتوانی بڵێیت اجتنبوا الرياء الرياء, دووربکەونەوە لە خۆدەرخستن خۆدەرخستن لێرە بەڵام هانت دەدات لێی بەدوور بکەویتەوە.

تێبینیەکی تر: هەندێک جار ئەو اسلوبە بەجۆرو شێوازێکی تر دێت، کە ئەویش ئەوەیە ضمیر إِيَّاكَ وَأَخَوَاتِهَا ـ ی لەگەڵدایە، جا إياي بەپێی ئەوەی بۆ چەند کەز یان چ ڕەگەزێک قسە دەکەی دەگۆڕدرێت بۆنموونە بۆخۆم بێت دەڵێی إيايَّ ئاخیری دەکەمە شەددە، یان بڵێم تەنها تۆ بۆ نێر إياكَ وەبۆمێ إياكِ لەبابەتی جێناوەکان جوانتر تێدەگەن ضمیرەکان إن شاء الله، ئەگەر خۆشت بیزانی باشتریش.[[وەک پێغەمبەر دروودی الله تعالى ـی لێبێت دەفەرمووێت: {إِيَّاكُمْ وَالْظَّنَّ}{واتا خۆتان بپارێزن لە گومان}

ئیعرابەکان:

(٢) الكَسَلَ: مَفعُولٌ بِهِ مَنْصُوبٌ بِفِعْلٍ مُقَدَّرٍ تَقدِيرُهُ: (اجْتَنِب) أو: (احْذَر). اليَاءُ: حَرْفُ نِدَاءٍ. مُسْلِمُون: مُنَادًى نَكِرَةٌ مَقْصُودَةٌ مَبْنِيٌّ عَلَى الضَّمَّةِ.

(٣) العِلْمَ: مَفعُولٌ بِهِ مَنْصُوبٌ بِفِعْلٍ مُقَدَّرٍ تَقدِيرُهُ: (الْزَم). الوَاوُ: حَرْفُ عَطْفٍ. العِلْمَ: مَعْطُوفٌ عَلَى (العِلْمَ) وَالـمَعْطُوفُ عَلَى مَنْصُوبٍ مَنْصُوبٌ.

(٤) الجِهَادَ: مَفعُولٌ بِهِ مَنْصُوبٌ بِفِعْلٍ مُقَدَّرٍ تَقدِيرُهُ: (الْزَم). الجِهَادَ: تَوكِيدٌ لَفْظِيٌّ مَنصُوبٌ.

(٥) مُرَاعَاةِ الضَّمِيرِ إِفْرَادًا وَجَمْعًا، تَذكِيرًا وَتأنِيثًا.

(٦) إِيَّاك: ضَمِيرٌ مُنفَصِلٌ فِي مَحَلِّ نَصْبٍ بِفِعْلٍ مُقَدَّرٍ تَقدِيرُهُ: (أُحَذِّرُ) مَفعُولٌ بِهِ. وَالفَاعِلُ

(6):
:]زەمیری ایاک و جەماعەتەکەی هەمیشە مەنسوبن واتا ئەوەی ایاي پێوەبوو زەمیری مەنسوبە)
کەواتە إياک: جێناوێکی مونفەسیلە)واتا نەلکاوە بە کلمەکەوە وەشەکە، بەڵام سەیری بکەین اکرمتک دەبینین کافەکە لکاوە بە فعلەکەوە، ئەگەر ئاوابوو دەڵێی ضمیرەکە مُتَّصِل ـە، هەروەک اکرمتکَ یان طلابهِ هەردووکیان لەجێناوەکان لکاون بە وشەی پێش خۆیان ئەمە زەمیری مُتَّصِل ـە واتا اتصال ـی کردوە پێوەی لکاوە، بەڵام ئەگەر جیابۆوە وەکو إياکَ کە نەلکاوە بەهیچ وشەیەکەوە، جا کەدەڵێی ایاکم بەس ئەو ک زەمیرە دەنا م ـەکە تەنها نیشانەی جەمعە کۆیە، کە دەشڵێی مەنسوبە بەچی مەنسوبە بە فعلێکی تەقدیر کراوە کە (احذر)واتا{حەزەرت لێدەکەم}

(أَنَا). الـمِيم: مِيمُ الجَمْعِ. الوَاوُ: حَرْفُ عَطْفٍ. الظَّنَّ: مَفعُولٌ بِهِ مَنْصُوبٌ بِفِعْلٍ مُقَدَّرٍ تَقدِيرُهُ: (اجْتَنِب) أو: (احْذَر).

(١) الأَرْضَ: مَنْصُوبٌ عَلَى الاِشْتِغَالِ مَفعُولٌ بِهِ وَالعَامِلُ فِعْلٌ مَحْذُوفٌ يُفَسِّرُهُ مَا بَعْدَهُ وَهُوَ (دَحَى).

وه فاعلەكەش (أنا)ـەیە واتا منم واتا أَحَذِّرُ من تحزیر دەكەم، م ـكە باسمان كرد بۆ جەمعە ئەوەی بە ایاك ـكەوەیە، ئەوانی تریش دیارن. كەواتە هەندێك جار اسلوبەكە شێوازەكە ایاك و خوشكەكانی لەپێشیەوە دێن.

⑦-

الإِشْتِغَالُ(خۆی لە مشغول بوونەوە هاتووە}: پێش ئەوەی باسی بكەین با سەیرێكی ئەو دوو نموونەیە بكەین، قال تعالی: { وَٱلۡأَرۡضَ بَعۡدَ ذَٰلِكَ دَحَىٰهَآ {}وە زەویەكە دوای ئەوە ڕایخست}
[سورەتی النازعات: ٣٠]
{ثُمَّ ٱلسَّبِيلَ يَسَّرَهُۥ}
{دواتر ڕێگاكە ئاسانیكردوە}ئەو ی بۆ ڕێگاكە دەگەڕێتەوە، واتا ئەو ُه بۆ ڕێگاكە دەگەڕێتەوە واتا ئەوی ئاسانكردوە
{سورەتی عبس: ٢٠}, الارض و السبیل دەبینن مەنسوبن، وشەی الارض مەنسوبە لەسەر الإِشْتِغَالُ، لەبەر ئەوەی الارض پێش فعل ـی دحی كەوتووە، خۆی ئەسڵەكەی دَحَی الارضَ بووە، دَحَی فعلی مازیە فاعلەكەی هو ـیە واتا ئەو، زەویەكەش مفعول بە ـیە، وە نموونەی دووەم ئەسڵەكەی یَسَّرَ السبیلَ بووە، یسر فعل مازیە هو فاعلەكەیەتی{مەبەستمان ئاوا، هو سیر السبیل}السبیل مفعول بەیە، جاكەواتە ئەوەیە كە اسمێك پێش دەكەوێت وە فعلەكەش دوا كەوتووە سەیر بكەین السبیل و الارض پێش كەوتون، دحی و یسر فعلەكەن دواكەوتوون، مُنْشَغِلٌ بِضَمِيرِهِ سەرقاڵ بووە مەژغوڵ بووە بەزەمیری ئەو شتەوە، دحاها، ئەو ها یەبۆ زەویەكە دەگەڕێتەوە، یانی لەپێشا كەلیمەكە دێت{سبیل ـ الارض{پاشان فعلەكە لەدوایی دێت وەپێویستیش دەكات بە ضمیرێك بۆیان بگەڕێنیتەوە}یان بۆ كەلیمەكە زەویو ڕێگاو هەرچی تربیت)} زەمیرەكان جێناوەكان ە ها هم هما هن وە هیتریشن لەجێی جێناوەكان گشتیان دەزانن إن شاء الله,{ كەواتە هەریەك لەمانە اسمەكە پێش كەوتوە اسمێكی مەنسوبە پێش فعلەكە دەكەوێت وە فعلەكەش مەشغول بووە بە ضمیرەكەیەوە ،دحاها، یسره]]
ئەگەر بهاتباو ئەو فعلە دەستی بەتاڵ بووایە لە العَمَلِ(لەكار كردن)لە زەمیرەكەی واتا وازی]] لەزەمیرەكە بهێنابایە، ئەوا ئەو اسمەی مەنسوب دەكرد[تێبینی ئەوچەند خەتەی سەوزم كردووە ئەوە خۆی دەبوو لەسەرەتای بوایە بەس بۆئەوەی تێبگەن خرایە كۆتایی]مەبەستەكە لەوەیە ئەگەر ،ئەو زەمیرەت لاببردبایەو ئاوات لێ كردبا دحی الأرضَ یان یسر السبیلَ ئەوا مەنسوبی دەكرد كەواتە هەریەك لە الأرض لەگەڵ السبیل مەنسوبن لەسەر الإِشْتِغَالُ چوونكە

پێش کەووتوە بەسەر فعلی دحی ، بۆ پێی دەوترێت لەسەر ئیشتیغال چوونکە فعلەکەی مەشغول بووە بەزەمیرێکەوە کە بۆخۆی دەگەڕێتەوە(وەک ئەوەی وازی لەخۆی هێنابێت بەڵام هەر کاری لەسەر دەکات)، وە دحی منشغل (مەشغولە، سەرقاڵە)بە زەمیری (ها) کە ئەو ها یەش بۆ الارض دەگەڕێتەوە، ئەگەر ئەو مەشغول نەبووایە بەو زەمیرەوە ئەوا کاری دەکردە سەر الارض وە مەنسوبی دەکرد، وە هەرواها السبيل ئەویش مەنسوبە لەسەر الاِشْتِغَالُ ، چوونکە فعلی یسر مەشعولە بەزەمیری ە کەب السبيل دەگەڕێتەوە،(خۆی لەئەسڵدا کاری لێکردووە هەندێ زانا دەڵێن کار لەزەمیرەکەی دەکات هەم کار لە الارض ـیش دەکات، بەڵام ئەوانەی ناوی دەنێن ئیشتیغال دەڵێن مەشغول بووە بەزەمیرەکەیەوە لەبری ئەوە مەشغول بێت بەخۆیەوە(زەویەکە), خۆ لەئەسڵدا ڕاستە دحاها مەشغول بووە بە زەمیرەکەوە وەکو دحاها یانی چۆتە سەر زەمیرەکە، یان یسرە چۆتە سەر زەمیرەکە، کارەکەی لەم یسرە زاهیرترە بەڵام مانای ئەمەی نییە الارض ـی ئیهمال کردووە بەڵکو کاری لەهەردووکیان کردووە، هەم کاری لە الارض کردووە هەم لە زەمیرەکەش ها کەبۆ الارض دەگەڕێتەوە.

وانەی چواردەیەم

المجرورات

منصوبات تەواو ئنجا مجرورات هات کە ئەویش دەبێتە دوو بەش:
مەجرور بە حرفی جر، وە مجرور بە بِلإِضَافَةِ[زیاد کردن دانەپاڵ کە مضاف و مضاف اليه ـیە],
نموونەش:
[كِتَابٌ مُحَمَّدٍ](کتێبی محمد) دەبینین کە کتاب ـمان داوەتە پاڵ محمد کتاب مزافە محمد مزاف اليه ـیە، یانی شتێکمان داوەتە پاڵی پاڵ محمد، کە مزاف اليه هەمیشە مجرورە

[صَلَّيْتُ فِي الْمَسْجِدِ]{نوێژم کرد لەناو مزگەوتەکە}، کە دەبینین المسجد مجرورە چونکە في لەپێشە کە حرف جرە، کەواتە هەر اسمێک حرفی کری لەپێش بێت مجرورەبێت وە حرفە جەرەکان بەس دەچنە سەر اسم،

①-
الإِضَافَةُ: دوو جۆرە واتا کە دەڵێی شتێکمان داوەتە پاڵ شتێکی تر لەزمانی عەرەبیا بەدوو شێوەیە

1-
الإِضَافَةُ المَعْنَوِيَّةُ(یانی ئیزافەیەکە کە ئیزافەکە بۆ مانایە، یانی سوودەکەی بۆ مانا

دەگەڕێتەوە): وەئەوە ئەوەیە کە سوودەکەی بۆ ماناکەی دەگەڕێتەوە، ئیتر ئەو ئیزافەیە یان بە مانای {اللَّامِ}دەبێت،[ئیزافە لەو جۆرەیان جۆری یەکەم یان بەمانای لام دەبێ بێت یان من یان في]
نموونەش: [هَذَا كِتَابُ زَيْدٍ,کەتۆ ئەمە دەڵێیت واتای ئەمە دەدات هَذَا كِتَابُ لِزَيْدٍ ئەمە کتێبە بۆ زەیدە، یان هی زەیدە، واتا لێرە ئیزافەکە بەمانای لام دێت واتا وەک ـەوەیە وتبێتت هَذَا كِتَابُ لِزَيْدٍ، یاخود بەمانای (من) نموونە: (خَاتَمُ فِضَّةٍ) کەئەمە دەڵێیت واتا: خَاتَمُ مِنْ فِضَّةٍ، واتا ئەو ئەنگوستیلەیە لە زیوە، یاخود بە مانای فِي دێت،
نموونەش قال تعالی:{بَلۡ مَكۡرُ ٱلَّيۡلِ وَٱلنَّهَارِ }
[سورەتی سبأ: ٣٣,] لێرەش واتا فی الیلِ،(لەناو شەودا)، یانی ئیزافەی مەعنەو دەبێت هەمیشە مانای {ل ـ من ـ في} تیایان جێگای ببێتەوە، جا ئەمەش شتێکی باشە بۆ ئەوەی سیفەو مەوسوف و مزافو مزاف الیە لێک جیابکەینەوە، چوونکە سیفەو مەوسوف ئەوەی تیا نییە، نموونە کە دەڵێی المدينةُ الكبيرَ، یانی ناوترێت المدينةُ لالكبير یان من یان في، یان دەبینین لەسیفەو مەوسوفا وەک ئەمە ئەو سێ حرفە جەرە جێی نابێتەوە بەڵام ئیزافەی مەعنەوی دەبێت هەر ئەو سیانە جێی ببێتەوە، جا لەمەوە لێتان تێک نەچێت ال دەخەنە سەر مزاف کە مزاف ال وەرناگرێت لەحالەتێک دەبێت کە دێینە سەری، یان جاری وایە هەمان ئیعرابی دەکەن کە مزاف مرفوعە مزاف الیە ـش مرفوع دەکات وادەزانرێ سیفەو مەوسوفە، لەکاتێکدا مزاف الیە هەمیشە مجرورە، جا بۆ ئەوەی بزانن ئایا مزاف و مزاف الیەـیە یان سیفەو مەوسوفە ئێوە هەمیشە ئەو سێ حرفەی بکەنە جێی ،بزانن جێی دەبێتەوە، ئەگەر جێی بۆوە مزافو مزاف الیە ئەگەر نا سیفەو مەوسوفە

وەهەرگیز ناتوانی ال بخەیتە سەر ئەو جۆرە مزافە
نوونە بڵێی هذا الکتاب زید یان هذا الخاتم فضة ئەوانی تریش.

تێبینی: ئەو الاضافة ـیە سوودی تەعریف دەگەیەنێت ئەگەر هاتوو مزاف الیە معرفە بوو، وە سوودی تخصیص (تایبەت کردن دەگەیەنێت)ئەگەر هاتوو مزاف الیە نكرە بوو، نموونە: [كتابُ زيدٍ] زەید مەعرفەیە، کەواتە بەمە ئیزافەکە سوودی تەعریفی گەیاند کتابت ناساند، نموونە كتابُ المعلِّمِ (کتێبی مامۆستاکە)، کە خۆی کتاب نەکیرەیە بەڵام بەواستەی المعلم کە مەعریفەیە کتێبەکەم ناساند)چوونکە مزاف الیە کە ناوی دووەمە مەعرفەیە) [,کەواتە ئەو ئیزافەیە سوودی تعریف دەگەیەنێت]، الكتاب ـەکە سوودی تعریف دەگەیەنێت واتا دەبێتە معرفە بەواستەی زید یان المعلم چوونکە وان معرفەن کتێبەکەش دەبێتە معرفە چوونکە داوتەتە پاڵ ئەوان، بەڵام کاتێک دەڵێیت كتابُ رَجُلٍ، لێرە رجل خۆشی نەکیرەیە، کەواتە لەو حالەتە مادەم مزاف الیە ـەکەش خۆشی نەکیرەیە کەواتە ئیزافەکەمان سوودی التَّخصِيصَ(تایبەت کردن) [دەگەیەنێت کتابمان بۆ تایبەت دەکات، کتاب مخصص دەکرێت دەبێتە تایبەت کراو]، واتا کتێبەکە تایبەتە بە پیاوێک نەک ،ئافرەتێک یان منداڵێک هەرچی تر. خۆی تعریف و التَّخصِيصَ چییە، تعریف ئەوەیە ناسراو بێت بەڵام تەخسیس شتەکە تایبەت دەکەی بەشتێک نموونە دەڵێیت کتێبی منداڵێک کتێبەکەت تایبەت کرد بەمنداڵێک.

2-

الإِضَافَةُ اللَّفْظِيَّةُ: سوودی ئەو ئیزافەیە بۆ زمان دەگەڕێتەوە، لەبەر ئاسانکاری التلفظ، وە ئیزافەی المُشتَقَّاتِ(موشتەقات ئەوانەن، اسم فاعل، اسم مفعول، سیفەی موشەبەهەو سیفەس موبالەغە) وەکو اسم فاعل(اسم فاعل زیاتر لەسەر ئەو ضَارِب شێوازو وەزنە دروستەکرێت) (هذا ضَارِبُ زَيْدٍ) کەواتە ئیزافەی اسم فاعلە بۆلای معمولەکەی(معمول مەبەستمان پێی چییە؟ یانی اسم فاعلەکە ئیزافە زیاد دەکەیت بۆلای معمولەکەی) معمول ئەوەیە کە خۆس ئیشی لەسەر کردووە یانی ئیشی لەسەر کراوە یانی اسم فاعلەکە ئیشی لەسەر کردووە ئەو بووە بە ئیش لەسەر کراو، ئێستا [هذا ضَارِبُ زَيْدٍ]ئەگەر ئەم ضارب زید لابەی، بیکەی بە فعلێکی مزارع چی لێدێت؟ ئەبێت بە يضربُ زيدًا یان فاعلەکەی دیارە هو یە، یانی نموونە احمد يضرب زيدًا، ئەحمەد فاعلە، يضرب فعلەو فاعلەکەی هو یە کە بۆ احمد دەگەڕێتەوە وە زيدا مفعول بە، جا ئەوە بووە بە [هذا ضَارِبُ زَيْدٍ]خۆی زيدا مفعول بە بوو ئەسڵەکە وابوو بڵێی يضرب زيدا، بڵام ئێستا ئیزافە کراوە بۆلای دیارەکە فعل ئیزافە ناکرێت کە ئیزافە بکرێت اسم فاعلە، ضارب هەر لە يضرب ئەوانەیە لەهەمان موشتەقات باسی لێدان لێدەکات، کەواتە يضرب زيدا بووە بە ضارب زيد ئیزافە کراوە بۆلای معمولەکەی[واتا کە دەڵێیت ضارب وەک ـەوەیە وتبێت يضرب یانی هەمان ئیشی فعلەکەیان دەکەن، ئەگەر بگەڕێینەوە بۆ سەرەوە وتمان ئیزافەی اسم فاعلە یان موشتەقاتە اسم فاعل بێت مفعول بێت هەکامەی، ئیزافەیان بۆ لای معمولەکانیان، جا معمولەکە جار وایە فاعل وەرەگرێت جاری وایە پێویستی بە مفعول بە شە ئەوە دەگەڕێتەوە بۆئەوەی کە فعلەکەی لازمە یان موتەعەدیە، کە باسمان کرد لازم ئەوەیە کە مفعول بە ناوێ وە موتەعەدی ئەوەیە کە پێویستی بە مفعول بە یە جا بەهەمان شێوە کەوتی ضارب وەک ئەوەیە وتبێتی يضرب ئیتر يضرب پێویستی بە مفعول بە یە دیارە چوونکە دەڵێیت يضرب زيدا کەواتە ضارب زيد بەهەمان شێوەیە زيد لەجێی مفعول بە یەکەی جاراندایە بەڵام ئیزافە کراوە لەبەر خاتری ئاسانکاری دەنا زيدا ـە ضارب زيدا هەوە بەڵام بۆ ئاسانکاری بۆتە ضارب زيد، کە دەبینین لەیەکەم يدا مفعول بە یە چوونکە ضارب هەمان ئیشی فعلەکەی دەکات جابۆئاسانکاری کراوەتە ضارب زيد]یانی اسم فاعلە کە کە ضارب ـە ئیزافەمان کردووە بۆلای زيد کە مفعول بە یەکەیە، جا بۆ ئاسانکاری ئەمەیان کردوە دەزان لەئەسڵدا [هذا ضاربٌ زيدًا] لەبەر ئاسانکاری کردوویانەتە ضاربُ زَيْدٍ، ئەوەی یەکەم ئاسنترە لەدووەم

---

(١) هذَا: اسمُ إشَارَةٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ مُبْتَدَأٌ. كِتَابُ: خَبَرٌ مَرْفُوعٌ، وَهُوَ مُضَافٌ. زَيْدٍ: مُضَافٌ إِلَيْهِ مَجْرُورٌ.

تێبینی: هەندێک جار مزاف دەسڕدرێتەوە وە مزاف الیە لەشوێنەکەیا دادەندرێت وەک وتەی تعالی:{وَسۡـَٔلِ ٱلۡقَرۡيَةَ ٱلَّتِى كُنَّا فِيهَا}
[سورەتی یوسف: ٨٢]
خۆی لەئەسڵدا وسئل اهلَ القريةِ، واتا پرسیار لە خەڵکی لادێکە بکە، چوونکە پرسیار لەلادێ ناکرێت، کاتێک مزاف سڕدراویەوە ئەوکات مزاف الیە دێتە شوێن ئەوو هەمان حەرەکەی ئیعرابی ئەویش وەردەگرێت، یانی لەبری وسئلْ اهلَ القريةِ بووە بە وسئلِ القريةَ.

وانەی پازدەم

توابع المعرب

باسی معربمان کرد باسی رفع نصب جرمان کرد

ئێستا باسی توابع معرب دەکەین کە معربن بەڵام شوێنکەوتەی اسمە معرەبەکانن:

②-
تَوَابِعُ المُعْرَبُ[شوێنکەوتووەکانی معرب]: هەموو ناوێکی دووەمە کە ئیعراب دەکرێت بەهەمان ئیعرابی ناوی پێش خۆی)واتا دوو ناومان هەیە دانەیەکیان بەدوای هی یەکەمەوە دێت دووەم ئیعرابی یەکەم وەردەگرێت)(ئەوانیش پێنج دانەن)

تَوَابِـعُ المُعْـــرَبِ :

تَوَابِعُ الـمُعْرَبِ: هِيَ كُلُّ اسْمٍ ثَانٍ مُعْرَبٍ بِإِعْرَابِ سَابِقِهِ، وَهِيَ خَمْسَةٌ: (التَّأْكِيدُ، وَالصِّفَةُ، وَالبَدَلُ، وَعَطْفُ البَيَانِ، وَعَطْفُ النَّسَقِ)، سَيَأْتِي بَيَانُ كُلِّ وَاحِدٍ مِنْهَا.

نموونەیەکیش فەرموودەی تعالی:{ بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ }
[سورەتی الفاتحة: ١,] جا سەیر بکەین اسم ب لەپێش هاتووە بۆتە اسم مجرور جا اسم مزافە اللهِ مزاف الیە یە، کە دەڵێی بەناوی الله،وەئەوە بەشوێنیدادێت الرحمن لەگەڵ الرحيم لەبەر ئەوەی سیفەن هەردووکیان مەجرور بۆتن، یانی ئەو اللهیەی کە چییە سیفەتی وایە الرحمن

الرحيم ـە، مادەم الله مجرورە ئەوانیش سیفەتی ئەون مەجرورن واتا ئەو ناوانە بەشوێن ناوی اللهەوە هاتوون، الرحمن و الرحيم تابعان لاسم الجلالة الله، هەردووکیان شوێنکەوتەی ناوی پڕ شکۆی اللهن ، کەواتە ئیعرابی هەردووکیان بەهەمان ئیعرابی ناوی اللهوەە دەبن یان الله هەرچی بوایە وانیش ئاوا دەبوون.

تێبینی: ـەو التوابع ـانە شوێنکەوتوانە ئیعرابی ئەو ناوە وەردەگرن کە شوێنی کەوتوون واتا ناوی یەکەم

وا بابێینە سەر توابعەکان دانە دانە:

①-
التأكيد(تاکید یان تاوکید فرقی نییە، واتا شتێک جەختی لەسەر بکەیتەوە و دڵنیای بکەیتەوە یان دووپاتی بکەیتەوە): وە دووجۆرن

1-
التأكيدُ اللَّفظِيُّ(ئەوەیە کە لەفزی شتەکە دووبارە دەبێتەوە): تەئکیدی لەفزێکە بەخودی خۆی عین (واتا هەمان شت دووبارە دەکرێتەوە بەخۆی)یان هاو واتاکەی مرادفەکەی، نموونەکانیش:

التَّأكِـــيْدُ:

الأَوَّلُ: التَّأكِيدُ: وَهُوَ عَلَى ضَرْبَيْنِ:

التَّأكِيدُ اللَّفْظِيُّ: هُوَ تَأكِيدُ اللَّفْظِ بِعَيْنِهِ أَوْ بِمَا يُرَادِفُهُ، وَذلِكَ نَحْوُ: (جَاءَنِي زَيْدٌ زَيْدٌ)[1]، وَ(قَالَ قَالَ مُحَمَّدٌ)، وَ(إِنَّ إِنَّ زَيْدًا قَائِمٌ)، وَ(قَامَ زَيْدٌ قَامَ زَيْدٌ)، وَ(مَا أَكْرَمَنِي إِلَّا أَنْتَ أَنْتَ).

جاءني، جاء فعل مازیە(ئەو ن بۆ ئاسانکاریە لەسەر دەم لە فعلەکان بۆخۆت بگەڕێنیەوە زیاتر پێش ی ـەکە ن دادەنێی وە پێی دەوترێت نونی ویقایە) ی منم ، زید هاتووە کەواتە فاعلە وەهاتووە بۆلای من کارەکە لەسەر من کراوە(کەواتە ی کە مفعول به ـیە)بەرکارە، کار لەسەر کراوە واتا(زید فاعلە وە زیدەکەی تر تەئکیدە بۆ هی یەکەم کەواتە هەمان ئیعرابی ئەو وەردەگرێت کەواتە تەئکیدی لەفزیەو مرفوعە، چوونکە تەئکیدە بۆ فاعل بۆ زەیدەکەی تر ئەو مەرفوعە ویش مەرفوع دەبێت، یان قال قال محمد، قال فعل مازیە قال ـەکەی تر تەئکیدەبۆ ئەو، یان ان ان زیدا قائم(جا بۆیە نموونەی ئەوانەما هێناوەەوە دەکرێ جاری وایە فعل بێت یان اسم بێت یان حرف بێت کە دەبینین ان حرفە)ان حرف مشبه بالفعل ـە(دواتر دەیگەینێ,)

ان دووەم بۆ هی یەکەم جەختکەرەوەیە، وە قام زید قام زید، کەواتە دەکرێت جاری وایە تەئکیدی ڕستەیی بکرێت، ما اکرمنی الا انت انت، لێرە تەئیکیدی زەمیرمان بۆ دەکاتەوە

---

(١) جَاءَ: فِعْلٌ مَاضٍ. النُّونُ: نُونُ الوِقَايَةِ (تَقِي الفِعْلَ الـمَـاضِـيَ مِنَ الكَسْـرِ). اليَاءُ: ضَمِيرٌ مُتَّصِلٌ فِي مَحَلِّ نَصْبٍ مَفعُولٌ بِهِ. زَيْدٌ: فاعِلٌ مَرْفُوعٌ. زَيْدٌ: تَوكِيدٌ لَفْظِيٌّ لِـ(زَيْد) تَوكِيدُ الـمَرْفُوعِ مَرْفُوعٌ.

②-
تاکید معنوی

التَّأْكِيدُ الـمَعْنَوِيُّ: هُوَ مَا يَكُونُ بِأَلْفَاظٍ مَخْصُوصَةٍ، وَهِيَ: (النَّفس، وَالعَيْن، وَكِلَا، وَكِلْتَا، وَكُلّ، وَأَجْمَع، وَأَكْتَع، وَأَبْتَع، وَأَبْصَع).

فَالأَوَّلَانِ (النَّفْسُ وَالعَيْنُ): لِلمُفْرَدِ وَالـمُثَنَّى وَالـمَجْمُوعِ مِنَ الـمُذَكَّرِ وَالـمُؤَنَّثِ مَعًا، مَعَ مُرَاعَاةِ الصِّيغَةِ وَالضَّمِيرِ، كَالتَّالِي:

لِلمُفرَدِ الـمُذَكَّرِ: جَاءَ زَيْدٌ نَفْسُهُ وَعَيْنُهُ[1]. **وَلِلمُفْرَدَةِ المؤَنَّثَةِ:** جَاءَتْ هِندٌ نَفْسُهَا وَعَيْنُهَا.

هەموویان پێکەوە مانای کل یان تیادایە کۆمەڵە لەفزێکی تایبەتە،
النفس واتا: خودی خۆی
(العین)ویش وەک نفس.
{کلا }{واتا: هەردووکیان بۆ نێر}
کلتا(واتا: هەردووکیان بۆ مێ)
کل (هەمووی)
چوار دانەکەی تریش گشتیان بەمانای کل دێن واتا هەمووی.

1-
وە دوانەکەی یەکەم (النفس والعین): بۆ تاک بەکار دێت بۆ دووان بۆ کۆ وەبۆ نێرو مێ

پێکەوە، بەڵام پێویستە ڕەچاو صیغەو زەمیرەکە بکەیت،(سیغە واتاجاری وایە بیکەیت بەجەمع کە بۆ جەمعت بەکار هێنان، وە زەمیرەکە بۆ نێرت بەکار هێنا یان بۆ مێ دەبێ ئاگادار بیت)وەکو ئێرە:

لِلمُفرَدِ الـمُذَكَّرِ: جَاءَ زَيْدٌ نَفْسُهُ وَعَيْنُهُ[١]. **وَلِلمُفْرَدَةِ المؤَنَّثَةِ:** جَاءَتْ هِندٌ نَفْسُهَا وَعَيْنُهَا.

لِلمُثَنَّى: جَاءَ الزَّيْدَانِ أَنْفُسُهُمَا وَأَعْيُنُهُمَا. جَاءَتِ الهِنْدَانِ أَنْفُسُهُمَا وَأَعينُهُمَا.

لَا فَرقَ بَيْنَ الـمُذَكَّرِ وَالـمُؤَنَّثِ وَلكِنْ يُجْمَعُ الـمُؤَكِّدُ (أَنْفُس، وَأَعْيُن..).

ئەگەر سەیر بکەیت جاء فعلە زید فاعلە نفس لێرە تەئکیدی مەعنەویە بۆخودی زەید واتا دەڵێی ،خودی زەید هات، وەهەمان ئیعرابی وی وەردەگرێت نفسُهُ، زەید تاکە بۆیە دەڵێین نفس بەتاکی لەبەر ئەوەی زەید نێرەو تاکیشە زەمیری تاکی نێری بۆ دەگەڕێتەوە نفسهُ یان عینهُ.
ئەوەش ئیعرابەکەی

---

(١) جَاءَ: فِعْلٌ مَاضٍ. زَيْدٌ: فاعِلٌ مَرْفُوعٌ. نَفْس، عَينْ: تَوكِيدٌ مَعْنَوِيٌّ لِـ(زَيْد) تَوكِيدُ الـمَرْفُوعِ مَرْفُوعٌ، وَهُوَ مُضَافٌ. الهَاءُ: ضَمِيرٌ مُتَّصِلٌ فِي مَحَلِّ جَرٍّ مُضَافٌ إِلَيْهِ.

وەهەروەها بۆ تاکێکی مێ

لِلمُفرَدِ الـمُذَكَّرِ: جَاءَ زَيْدٌ نَفْسُهُ وَعَيْنُهُ[١]. **وَلِلمُفْرَدَةِ المؤَنَّثَةِ:** جَاءَتْ هِندٌ نَفْسُهَا وَعَيْنُهَا.

لِلمُثَنَّى: جَاءَ الزَّيْدَانِ أَنْفُسُهُمَا وَأَعْيُنُهُمَا. جَاءَتِ الهِنْدَانِ أَنْفُسُهُمَا وَأَعينُهُمَا.

لَا فَرقَ بَيْنَ الـمُذَكَّرِ وَالـمُؤَنَّثِ وَلكِنْ يُجْمَعُ الـمُؤَكِّدُ (أَنْفُس، وَأَعْيُن..).

وەک جوملەی پێشوو جاء فعل مازیە ت تائی تانسیسە بۆ ـەوە دێت تابزانی فاعلەکە مێیە هند فاعلە لەبەر ئەوەی مفرەدە وتمان نفسُ وە مرفوع کرا چوونکە هند مرفوعە لەبەر ئەوەی تاکێکی

مێیە وتمان نفسها زەمیری مێمان بۆ بەکار هێنا.

2-

بۆ دووان, نفس ـەکەمان کرد بە أنفس چوونکە تاک نین دوانن، لەبەر ئەوەی فاعلن کرایە انفسُ مرفوع، لەبەر ئەوەی دوانن کەواتە زەمیری دووان بەکار دێت کە هما ـیە،
وەبۆ دوو مێ، هەر سەیری نموونەکە بکەن تێدەگەن.

بەس شتێک بزانن جیاوازی نییە لەنێوان نێرو مێدا لەم حاڵەتەدا دڵنیاکەرەوەکەدەکەیتە کۆ(انفس اعین).

3-

لِلجَمْعِ المُذَكَّرِ: جَاءَ الزَّيدُونَ أَنفُسُهُم وَأَعيونُهُم. وَللجَمْعِ المُؤَنَّثِ: جَاءَتِ الهِنْدَاتُ أَنْفُسُهُنَّ.

وَالثَّالِثُ وَالرَّابِعُ (كِلَا وَكِلْتَا): لتَأْكِيدِ المُثَنَّى فَقَطْ، نَحْوُ: جَاءَنِي الرَّجُلانِ كِلَاهُمَا. وَالمَرْأَتَانِ كِلْتَاهُمَا.

وەبۆ جەمعی نێر:لەبەر ـەوەی کۆن نفس کرایە انفس عین کرایە اعین، وە لەبەر ئەوەی کۆمەڵێکی نێرن جێناوی هم بەکار هات انفسهم وە لەبەر ـەوەی بکەرن مرفوعە انفسُهم.
وەئەو اعیونهم هەڵەیە چاکی بکەن بە اعیُنهم.

هەروەک نێرەکە یە وە بەڵام بۆ کۆی مێ دەبینن هن بەکار هاتووە بۆ کۆمەڵەی مێینە بەکار دێت.

4-

وە کلا و کلتا: تەنها بۆ تەئکیدی دوانن، واتا دەڵێی دوو پیاو هاتن هەردووکیان یان دوو ئافرەت هاتن هەردووکیان،

5-

وَالثَّالِثُ وَالرَّابِعُ (كِلَا وَكِلْتَا): لتَأْكِيدِ الـمُثَنَّى فَقَطْ، نَحْوُ: جَاءَنِي الرَّجُلَانِ كِلَاهُمَا. وَالـمَرْأَتَانِ كِلْتَاهُمَا.

وَالبَوَاقِي لِغَيْرِ الـمُثَنَّى، وَيُمَيَّزُ فِي (كُلّ) بِاخْتِلَافِ الضَّمَائِرِ، نَحْوُ: (أَكَلْتُ الطَّعَامَ كُلَّهُ)، وَ(اشْتَرَيْتُ البِضَاعَةَ كُلَّهَا)، وَ(جَاءَ الرِّجَالُ كُلُّهُم)، وَ(مَرَرْتُ بِالنِّسَاءِ كُلِّهِنَّ).

وَفِي البَوَاقِي يُمَيَّزُ بِاخْتِلَافِ الصِّيَغِ، نَحْوُ: (شَرِبْتُ المَاءَ أَجْمَعَ أَكْتَعَ أَبْتَعَ أَبْصَعَ)، وَ(شَرِبْتُ القَهْوَةَ جَمْعَاءَ كَتْعَاءَ بَتْعَاءَ بَصْعَاءَ)، وَ(جَاءَ القَوْمُ أَجْمَعُونَ أَكْتَعُونَ أَبْتَعُونَ أَبْصَعُونَ)، وَ(جَاءَتِ النِّسْوَةُ جُمَعُ كُتَعُ بُتَعُ بُصَعُ).

،وه لەوانەشی کە ماونەتەوە بۆ جگە لە دووانن، وە لە {کل} جیادەکرێتەوە بەجیاوازی جێناوەکان الطعام لەبەر ئەوەی نێرە دەڵێی کلَّهُ وە لەبەر ئەوەی مفعول بە یە دەبینین کلَّهُ مەنسوبە چوونکە تەئکیدی ئەو خواردنە دەکاتەوە، کە دەڵێی نانەکەم خوارد هەمووی)، (هەموو بیزاعەکەم فرۆشت)البضاغة کە مێیەو تاکە (چونکە تاء تانس ـی پێوەیە)دەبینین جێناوی مێی بۆ بەکار هاتووە کلَّها وە البضاغة مفعول بە یە بۆیەش کلَّها مەنسوبە چوونکە تەئکید کەرەوەی ئەوە. یان پیاوەکان هاتن هەموویان دەبینین الرجالُ بکەرن بۆیەش مەرفوعن وە کلَّهم کە تەئکید کەرەوەی الرجالە بۆیە ویش مرفوعەبێت وە هم بەکار هاتواە کە بۆ کۆمەڵە نێرێکە،وە لێرەش تێپەڕیم بەلای هەموو ئافرەتەکان، لێرە ب کە حرف جرە لەپێش النساءِ هاتووە کە بۆتە اسم مجرورو دەبینین کەسرەی هەیە (خۆی النساء مفعول بە ـشە لەبەر ئەوەی تۆ کارەکەت لەسەر ئەوان کردووە کە دەزانین (مفعول بە مەنسوبە ،بەس دیارە مادەم ب لەپێشی هاتووە بۆتە اسم مجرور وەبۆیەش مەجرورەبێت وەبۆیەش کل دەبێە مەجرور کلِّهِنَّ کە دەیبینین لەبەر ئەوەی تەئکیدی اسمێکی مجروری پێ دەکەیتەوە وە جێناوی کۆمەڵێک مێی بۆ بەکار هاتووە بەس ئاگادار بە خۆی هُنَّ ـیە بەس لەبەر ئەوەی پێشی کسرەیە بۆتە هِنَّ با ڕوونتر بێت لاتان[ئەگە مەنسوب بوو ئاوا کُلَّهُنَّ وەمەرفوع کُلُّهُنَّ وەمەجرور کُلِّهِنَّ.]

6-

وَالثَّالِثُ وَالرَّابِعُ (كِلَا وَكِلْتَا): لتَأْكِيدِ الـمُثَنَّى فَقَطْ، نَحْوُ: جَاءَنِي الرَّجُلَانِ كِلَاهُمَا. وَالـمَرْأَتَانِ كِلْتَاهُمَا.

وَالبَوَاقِي لِغَيْرِ الـمُثَنَّى، وَيُمَيَّزُ فِي (كُلّ) بِاخْتِلَافِ الضَّمَائِرِ، نَحْوُ: (أَكَلْتُ الطَّعَامَ كُلَّهُ)، وَ(اشْتَرَيْتُ البِضَاعَةَ كُلَّهَا)، وَ(جَاءَ الرِّجَالُ كُلُّهُم)، وَ(مَرَرْتُ بِالنِّسَاءِ كُلِّهِنَّ).

وَفِي البَوَاقِي يُمَيَّزُ بِاخْتِلَافِ الصِّيَغِ، نَحْوُ: (شَرِبْتُ المَاءَ أَجْمَعَ أَكْتَعَ أَبْتَعَ أَبْصَعَ)، وَ(شَرِبْتُ القَهْوَةَ جَمْعَاءَ كَتْعَاءَ بَتْعَاءَ بَصْعَاءَ)، وَ(جَاءَ القَوْمُ أَجْمَعُونَ أَكْتَعُونَ أَبْتَعُونَ أَبْصَعُونَ)، وَ(جَاءَتِ النِّسْوَةُ جُمَعُ كُتَعُ بُتَعُ بُصَعُ).

وەئەوانی تر کە ماونەتەوە سیغەکانیشی جیاوازن ئاوا:

1-
بۆ تاکێکی نێر: شربتُ الماء أجمع أكتع ابتع ابصع
بەهەمان شێوە

2-
وە بۆ تاکێکی مێ شربت القهوة جمعاء هەتادوایی لەوێنەکەی سەرێ تیایەتی

3-
بۆ کۆمەڵێکی نێر جاء القوم اجمعون

4-
بۆ کۆمەڵێکی مێ جاءت النسوة جمع

تێبینی: بزانە کە أكتع وأبتع وأبصع بەواتای أجمع دێت(واتا هەمووی گشتی)وەبەکار نایەن ئیلا دوای باسکردنی اجمع نەبێت واتا اجمع باسەکەیت ئنجا ـەوان نموونە قرأتُ الكتابَ أجمع ئنجا دواتر دەتوانی أكتع وأبتع وأبصع بەکار بێنیت یان شربت قهوة جمعاء ئنجا ئەوانی تر بەکار دێن یانی دەبێت لەپێشدا اجمع بەکاربێنیت ئنجا ـەوانی تر بەڵام هەندێک جار بەکار هاتووە واتا اجمع نەشهاتووە أكتع وأبتع وأبصع ئەو سیانە بەکار هاتوون بەڵام باشتر وایە اجمع بەکار بێنیت ئنجا ئەو سیانە.

وانەی شانزەیەم

الصِّفَةُ، البدل، عطف البيان،عطف النسق

الثَّانِي: الصِّفَةُ: يُقَالُ لَهُ الوَصْفُ وَالنَّعْتُ وَفَائِدَتُهَا فِي الـمَعَارِفِ: التَّوْضِيْحُ، نَحْوُ: (جَاءَنِي زَيْدٌ الكَرِيْمُ)[1]، وَفِي النَّكِرَاتِ: التَّخْصِيْصُ، نَحْوُ: (جَاءَنِي رَجُلٌ عَالِمٌ).

وَالصِّفَةُ تُوَافِقُ الـمَوْصُوفَ فِي إِعْرَابِهِ، وَإِفْرَادِهِ، وَتَثْنِيَتِهِ، وَجَمْعِهِ، وَتَعْرِيْفِهِ، وَتَنْكِيْرِهِ، وَتَذْكِيْرِهِ، وَتَأْنِيْثِهِ، نَحْوُ:

هؤلاءِ الرِّجَالُ الصَّالِحُونَ: التَّعرِيفُ-وَالإِعْرَابُ-وَالتَّذكِيرُ-وَالجَمْعُ.

②

الصِّفَةُ:پێی دەوترێت الوَصفُ والنَّعتُ وەسف یان نەعت کاتێک کە وەسفی شتێکی معرفە دەکەیت بۆ التَّوضِیحُ ـە (واتا زیاتر ڕوونی دەکاتەوە)، نموونەکانی سەرێ: کاتێک دەڵێیت زەید هات بۆلام، لێرە کە پیاوێکە معرفەیە ناوی زەیدەوە سیفەتێکی بۆ زیاد دەکەیت کە دەڵێیت الکریم بەخشندە ئەوکات زیاتر ڕوونی دەکەیتەوەو تەوزیح دەدەی لەسەری
جاء کارەو ی منم مفعول بە ـیە زەید فاعلەو الکریم وەسفە سیفەتە، وەمادەم زەید مرفوعە الکریمُ ـیش مرفوعە، وەبەڵام کاتێک دەچێتە سەر نکرە بۆ تەخسیس کردنە تایبەت کردن وەکو نموونەکە: پیاوێکی زانا هاتە لام، رجل نکرەیە نازانی چ پیاوێکە کە دەڵێی عالم دەزانی زانایە واتا تایبەت مەندی کرد کە واتا دارتاش نییە یان هەرچی تر،
وە سیفەت موافقەی(پەسەندکردن)مەوسویف{موسوف مەبەستمان وەسفکراوە واتا زەید یان رجل وە سیفەت واتا وەسف کەرەکە عالم یان الکریم}دەکات، واتا نموونە ئەو معرفەیە کە الکریم ـە دەبێ وەک زەید وابێت لەهەموو ئەم شتانە کە بنخەتی سوور دیارن، کە لە ئیعراب واتا هەمان حالەتە ئیعرابی ئەو وەردەگرێت، وە ئەگەر ئەو مفرد بێت ئەویش مفردە، وەئەگەر دووان بێت دووانە یان کۆبێت کۆیە، وەئەگەر مەعرفە بوو مەعرفەیە یان نەکرە بوو نەکرەیە، نێر بوو نێرە مێ بوو مێیە.
نموونەش:

هؤلاءِ الرِّجَالُ الصَّالِحُونَ: التَّعرِيفُ-وَالإِعْرَابُ-وَالتَّذكِيرُ-وَالجَمْعُ.

مَرَرْتُ بِنِسَاءٍ صَالِحَاتٍ: التَّنكِيرُ-وَالإِعْرَابُ-وَالتَّأنيثُ-وَالجَمْعُ.

رَأيتُ رَجُلًا صَالِحًا: التَّنكِيرُ-وَالإِعْرَابُ-وَالتَّذكِيْرُ-وَالإِفْرَادُ.

هذِهِ امرَأةٌ صَالِحَةٌ: التَّنكِيرُ-وَالإِعْرَابُ-وَالتَّأنيثُ-وَالإِفْرَادُ.

نموونەی یەکەم
هائولائ یانی ئەمانە واتا ئائەمانەن پیاوە چاکەکان الرجال (مەوسوفە)و الصالحون وەسفە وەسفکەرە، لە تەعریفا وەک یەکن هەردووک ال ـیان پێوەیە، لەئیرابیش وەک یەکن ئەو مەرفوعە ئەویش مەرفوعە{الصالحون جمع مذكر سالم ـە مرفوعە)، وەهەردووک مزەکەرن وەهەردووک جەمعن،

نموونەی دووەم(تێپەڕیم بەلای ئافرەتی باش)(خۆ بڵێی ئافرەتە چاکەکان جوانتر تێدەگەن بەس لەکوردیدا ئەمە ناسراوە مەعریفەیە.)
دەبینین نساء نەکرەیە صالحات ـیش نەکرەیە، وە لە ئیعرابیشدا هەردووکیان مەجرورن، لە مێیبیەتیدا هەردووک مێن (صالحات جمع مؤنث سالم ـە دێینەسەر ئەو جمعو مثنى و شە إن شاء الله)وەهەردووکیشیان جمعن.

نموونەی سێیەم: ویش ئەینەن شت {پیاوێکی باشم بینی}ویش گشتیان وەک یەکن

نموونەی چوارەم: {ئەمە ئافرەتێکی باشە} ویش لەگشتیان وەک یەکن.

③-
البدل

البَــدَلُ

الثَّالِثُ: البَدَلُ: هُوَ التَّابِعُ الـمَقْصُودُ بِلَا وَاسِطَةٍ. فَقَوْلُنَا: (الـمَقْصُودُ)، أَيِ: الـمَقْصُودُ بالحُكْمِ. وَقَوْلُنَا: (بِلَا وَاسِطَةٍ)، أَيْ: مِنْ غَيْرِ حَاجَةٍ إِلَى وَاسِطَةٍ كَعَطْفِ النَّسَقِ حَيثُ يَكُونُ بِحُرُوفٍ مَعْرُوفَةٍ.

---

(١) جَاءَ: فِعْلٌ مَاضٍ. النُّونُ: نُونُ الوِقَايَةِ (تَقْي الفِعْلَ المَاضِيَ مِنَ الكَسْرِ). اليَاءُ: ضَمِيرٌ مُتَّصِلٌ فِي مَحَلِّ نَصْبٍ مَفعُولٌ بِهِ. زَيْدٌ: فاعِلٌ مَرْفُوعٌ. الكَرِيمُ: صِفَةٌ لِـ(زَيْد) صِفَةُ الـمَرْفُوعِ مَرْفُوعٌ

بریتیە لەو شوێنکەوتەیەی کە مقسودە مەبەستە بەبێ واستە کاتێک دەڵێین{المقصود,} واتا مەبەستە بە حوکم{کاتێک حوکمەکەت دا ئەوت مەبەستە واتا لەقسەکە وەک ئەوەی حیساب بۆ ناوی یەکەم نکرابێت ناوی دووەم کرابێتە مەبەست و ئامانجت}، وەکاتێکیش دەڵێین بەبێ واستە: واتا بەبێ ئەوەی پێویستی بە ئەداتێک حرفێک یان شتێک هەبێت بەڵکو ڕاستەوخۆ خۆی کارەکە دەکات ، {بەپێچەوانەی عطفی نەقەستەوە کەپێویستیبەواوە یان فاء

وەسودیشی ئەوەیەکە کاتێک کە ناوێکت باس کردووە ڕەنگە تێکەڵیەک هەبێت یانی تۆ تیکەڵی بکەیت بەکەسێکی تر من باسی ناوێکت بۆ دەکەم یانی تۆ ئەوکەسەی کە مخاتبە نازانێت مەبەستم کێیە، یان جاری وایە لەوەیە باسی شتێکی بۆبکەم تێکەڵی بکات من کاتێک بەدەلێک دێنم ئەو تێکەڵ کردنە لای تۆ نامێنێت وە بەدەل چوار جۆریشە:

1-

فَائِدَتُهُ: رَفْعُ اللَّبْسِ عَنِ الاِسْمِ الـمَذْكُورِ. وَالبَدَلُ عَلَى أَرْبَعَةِ أَضْرُبٍ:

الأَوَّلُ: بَدَلُ كُلٍّ مِنْ كُلٍّ: وَهُوَ مَا كَانَ البَدَلُ كُلَّ الـمُبْدَلِ مِنْهُ، نَحْوُ: (هذَا زَيْدٌ أَخُوكَ). فَإِنَّ كُلًّا مِنْ (زَيْدٌ)، وَ(أَخُوكَ) هُوَ الآخَرُ نَفْسُهُ، وَيَصِحُّ أَنْ يَقُومَ مَقَامَهُ.

بدل كل من كل واتا هەمووی لەهەمووی واتا هەموو شتەکە دەکات: ئەوەیە کە بەدەلەکە ئەو شتەی کە دەری دەکەیت هەموو ئەو شتەبێت کە دەرت کردووە چۆن،وەکو: ئەوە زەیدی براتە، کە دەڵێیت زەید لەوەیە تێکەڵی بکەیت لەگەڵ زەیدێکی تردا بەڵام کە دەڵێ برات ئەوکات ئەو تێکەڵیە نامێنێت وەکاتێک وتی کە ئەو دەکەیتە مەبەست لەحوکمەکە یانی وەک ئەوەیە کە بڵێی هذا اخوك ئەمە براکەتە، یانی کاتێک اخوک دێت خەیاڵو زەینی کەسەکە لە ناوی یەکەمەوە زید دەچێت بۆ هی دووەم اخوک بۆیە دەڵێت ئەو مەبەستە،لەحوکمەکە چوونکە بەبێ اخوک ماناکە ڕوون نییە لەوەیە لێیتێک بچێت بەڵام بە اخوک تەواو ڕوون دەبێتەوە مەبەست کێیە بەڵام بزانە کە ناوی دووەم هەمان ئیعرابی ناوی یەکەم هەڵدەگرێت. کەواتە ئێمە کەدەڵێی بدل کل من کل یانی زید وە اخوک یەکشتن یانی ئەو ئەوە ئەمیش ئەمە یانی هەریەکیان لەبری ئەوی تریان دادەنیشێت}بۆنموونە دەشت توانی بڵێیت ئەمە براکەتە، زەید{ زەید بیتیە لەبراکەت براکەت بریتیە لەزەید ئیتر لەو بەینە هیچی تر نامێنیتەوە ئەو
تەواوکەری ئەوە

2-

مقامه.

الثَّانِي: بَدَلُ بَعْضٍ مِنْ كُلٍّ: وَهُوَ مَا كَانَ البَدَلُ بَعْضَ الـمُبْدَلِ مِنْهُ، نَحْوُ: رَأَيتُ زَيْدًا رَأْسَهُ)[١]. فَإِنَّ الرَّأْسَ بَعْضٌ مِنْ زَيْدٍ.

بەدەلی هەندێ لە هەمووی، واتا ئەوانیان هەندێکی ئەوەیە کەلێیت دەرکردووە، ئەوەیە کە ناوی دووەم هەندێکی ئەوەبێت کە دەرت کردووە، وەکو: زەیدم بینی کەدەیەوێ کورتی بکاتەوە دەڵێت سەری کەواتا سەری زەیدم دیت،کە سەری زەید هەندێکە لەزەید، بەڵام لەوەی تر زەیدی برات ئێ لێرە هیچ نامێنێتەوە بەڵام لێرە هەمووی نیە{جا بۆوەی نەڵێی لەوەیە گشتی دیبێت کێ ناڵێ زەید سەری لەپەنجەرەوە دەرکردوە}کەهەردووک منسوبن.

3-

الثَّالِثُ: بَدَلُ الاِشْتِمَالِ: وَهُوَ مَا كَانَ البَدَلُ اشْتَمَلَ عَلَى الـمُبْدَلِ مِنْهُ، نَحْوُ: (سُلِبَ زَيْدٌ ثَوْبُهُ) فَإِنَّ (ثَوْبُهُ) اشْتَمَلَ عَلَى زَيْدٍ.

بدل اشتمال ئەوەیە کە: مبدل منه ـی لەخۆی گرتبێت یانی کامل تەواو داپۆشیبێت(دیارە زیاتر،بۆ جلووبەرگوئەو بابەتانە دەیهێننەوە)، وەکو دەڵێت سلب زید زەید دزرا{کە وادەڵێی لەوەیە زەید لەویَ ببێت بڵێن کە دزراوە بۆ بوونی هەیە جا تا ڕوونتر ببێت کوی زەید دزراوە دەڵێیت جلەکەی{ جابۆ ئەوەی زیاتر ڕوونی بکاتەوە دەڵێت ثوبه جلەکەی، بۆیەش ناوی بدل اشتماله چوونکە پۆشاکەکە هەموو زەیدی داپۆشیوە لەخۆی گرتووە وە هەمان ئیعرابی ئەو وەرەگرێت زید مرفوعە ئەویش.

4-

الرَّابِعُ: بَدَلُ الغَلَطِ: وَهُوَ مَا غَلِطَ فِيهِ الـمُبْدِلُ، نَحْوُ: (هذَا رَجُلٌ حِمارٌ) فَهُوَ قَدْ رَأَى فِي البَعِيْدِ شَبَحًا، وَقَالَ: (هذَا رَجُلٌ)، وَلَـمَّا اقْتَرَبَ تَبَيَّنَ لَهُ أَنَّهُ حِمَارٌ، فَاسْتَدْرَكَ وَقَالَ: (حِمَارٌ).

وَهذَا البدَلُ لَمْ يَقَعْ فِي القُرآنِ الكَرِيْمِ أَبَدًا.

نحو

بەدەلی هەڵەکردن[کە واتا جاری وایە کەسێک هەڵە دەکات]: یانی نموونە کەسێک جاری وایە سێبەرێک دەبینێت لەدوورەوە وادەزانێت پیاوێکە بۆیە دەڵێت ئەوە پیاوێکە وەکاتێک دێتە پێشەوە واتا لەو ساتە {جاری واشە تۆ حوکم لەسەر شتێک دەدەیت لێت تێک دەچێت یەکسەر لەو کاتە دەیگۆڕیت نموونە دەڵێی ئەوە برادەرەکەمە دواتر نزیک دەبێتەوە دەزانی ئەو نییە دەڵێی نا ئەو نییە}کاتێک بۆی ڕوون دەبێتەوە کە ئەوە پیاوێک نییە کەرێکە یەکسەر دەڵێت کەرێکە {وەک ئەوەیە بڵێت ئەوە پیاوێکە نا ئەوە کەرێکە}. کە لە قورئانی پیرۆز ڕووینەداوە هەرگیز.

④-

عَطْـفُ البَـيَانِ :

الرَّابِعُ: عَطْفُ البَيَانِ: وَهُوَ التَّابِعُ **الـمُوَضِّحُ** للـمَتْبُوعِ إِنْ كَانَ مَعْرِفَةً، يَكُونُ بِذِكْرِ الـمَتْبُوعِ بِأَشْهَرِ اسْمَيْهِ، نَحْوُ: [وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ آزَرَ](٢) {الأَنْعَامُ:

---

(١) رأيتُ: فِعْلٌ وَفَاعِلٌ. زَيْدًا: مَفْعُولٌ بِهِ مَنْصُوبٌ. رَأسَ: بَدَلٌ مِنْ (زَيدًا) وَبَدَلُ الـمَنْصُوبِ مَنْصُوبٌ، وَهُوَ مُضَافٌ. الهَاءُ: ضَمِيرٌ مُتَّصِلٌ فِي مَحَلِّ جَرٍّ مُضَافٌ إِلَيْهِ.

ئـەو شوێنکەوتەیە ناوی یەکەم ڕووندەکاتەوە ئەگەر معرفە بوو، وەئەگەر کەسێک دووناو یان ،چەند ناوێکی هەبوو دیارترین ناوی بەکار دێنیت، وەکو: کاتێک ئیبراهیم وتی بەباوکی ئازەر ازر هەمان ئیعرابی اب وەردەگرێت ازر بدلە لە ابیە بەدەلی مجروریش مجرورە کە دەڵێت،لابە ئێ باوکی چێیەئازەر وە ئازەر ناسراوترە لە باوکی واتا ناوی دووەم دێنێت لەبەر زیاتر ڕوونکردنەوە چووکە لابە بۆ معرفەیە کە دەڵێت لابِە بەباوکی ئێ ئەگەر شتێک معرفەنەبێت حوکمی لەسەر نادرێت، واتا کە دەڵێیت باوکی ئەو دەزانیت ئەو کێیە بەهۆی ئەوەوە باوکیشی بووە بە مەعرفە وە ازر ئەو ابە یە ڕووندەکاتەوە{خۆی ازرَ مجرورە،بەڵام حاڵەتێکە بۆتە فەتحە لەصرف تیایەتی.}

ئیعرابەکان

(١) رأيتُ: فِعْلٌ وَفَاعِلٌ. زَيْدًا: مَفْعُولٌ بِهِ مَنْصُوبٌ. رَأسَ: بَدَلٌ مِنْ (زَيدًا) وَبَدَلُ الـمَنْصُوبِ مَنْصُوبٌ، وَهُوَ مُضَافٌ. الهَاءُ: ضَمِيرٌ مُتَّصِلٌ فِي مَحَلِّ جَرٍّ مُضَافٌ إِلَيْهِ.

(٢) اللَّامُ: حَرْفُ جَرٍّ. أَبِي: اسْمٌ مَجْرُورٌ وَعَلَامَةُ جَرِّهِ اليَاءُ؛ لِأَنَّهُ مِنَ الأَسْمَاءِ السِّتَّةِ، وَهُوَ

٧٤}. وَضَّحَ أَبَّاهُ بِأَنَّهُ آزَرُ. وَالـمُخَصِّصُ لَهُ إِنْ كَانَ نَكِرَةً، نَحْوُ قَوْلِهِ تَعَالَى: [مِنْ مَاءٍ صَدِيدٍ] {إِبْرَاهِيمُ: ١٦}. خَصَّصَ الـمَاءَ بِنَوْعٍ مِنْ أَنْوَاعِهِ وَهُوَ الصَّدِيدُ[1].

ڕوونی کردەوە کە باوکی ئازەرە، وتەخسیسی ناوێک دەکات ئەگەر نەکیرە بوو، ئەگەر ناوی یەکەم نە[illegible]ی دووەم دەبێتە تایبەتمەندیکەر بۆی واتا تایبەتی دەکات{ئێمە وتمان ناوی یەکەممان [illegible] ئەتفی بەیان وەک ئیبراهیم ناوی یەکەم متبوعە ناوی دووەم تابعە} ، وەک نموونەکە کە ماء نەکیرەیە کە ناوی یەکەمە وە ئاوەکەی تایبەت کردووەتەوە بە صدید وەلەبەر ئەوەی [illegible] تا نەکرێتە معرفەتەوزیح نادرێت جا صدید هەمان ئیعرابی ناو[illegible] مجرورن، کە ئاوەکەی تایبەت کردووە بەجۆرێک لەجۆرەکانی ئاو کە بریتیە لە صدید.

جَدْوَلُ الضَّمَائِرِ

الأَوَّلُ: الضَّمَائِرُ الـمُتَّصِلَةُ، وَهِيَ أَنْوَاعٌ:

❖ الضَّمَائِرُ الـمُتَّصِلَةُ بِالأَفْعَالِ: (الـمَاضِي، وَالـمُضَارِعُ، وَالأَمْرُ):

مَعَ الفِعْلِ المَاضِي عَلَى أَرْبَعَةَ عَشَرَ وَجْهًا		
الـمُتَكَلِّمُ	المفرد	كَتَبْتُ
	الجمعُ، أو المفرد الـمُعظِّم نَفْسَهُ	كَتَبْنَا
	الجمع المؤنث	كتبتن
الغَائِبُ	المفرد المذكر	كَتَبَ
	المفردة المؤنثة	كَتَبَتْ
	المثنّى المذكّر	كَتَبَا
	المثنّى المؤنّث	كَتَبَتَا
	الجمْع المذكّر	كَتَبُوا
	الجمعُ المؤنّث	كَتَبْنَ

5-

عَطْفُ النَّسَقِ :

الخَامِسُ: عَطْفُ النَّسَقِ: وَهُوَ العَطْفُ بِالحُرُوفِ، مِثَالُهُ: (جَاءَ زَيْدٌ وَعَمْرٌو) وَقَدْ يَأْتِي فِي بابِ الحُرُوفِ مَزِيدُ بَيَانٍ إِنْ شَاءَ اللهُ تَعَالَى.

عەتفە بە پیتەکان وەک نموونەکە کە دەڵێت: زەید هات و عەمریش، بەواستەی واوی عتف عەتفمان کردووە واتا ئەو عەتفی نەسەقەیە [illegible] لەحرفەکای عەتف نابێت.

وانەی حەڤدەیەم

ئەوەشی جێناوەکان،وە بۆ ئەوەی [illegible] ڕوونتر بێت سەردانی کەناڵی زمانی عەرەبی لەگەڵ مامۆستا مەروان بکەن لەپلەی [illegible] شەش وانەیەکە لەسەر نحو وە وانەی حەڤدەیەم هەوە.

مَعَ الفِعْلِ الـمُضَارِعِ عَلَى أَرْبَعَةَ عَشَرَ وَجْهًا		
الـمُتَكَلِّمُ	المفرد	أَكْتُبُ
	الجمعُ، أو المفرد الـمُعظِّم نَفْسَهُ	نَكْتُبُ
الـمُخَاطَبُ	المفردُ المذكَّر	تَكْتُبُ
	المفردة المؤنثة	تَكْتُبِينَ
	المثنَّى المذكَّر	تَكْتُبَانِ
	المثنَّى المؤنَّث	تَكْتُبَانِ
	الجمْع المذكَّر	تَكْتُبُونَ
	الجمع المؤنَّث	تَكْتُبْنَ
الغَائِبُ	المفرد المذكَّر	يَكْتُبُ
	المفردة المؤنثة	تَكْتُبُ
	المثنَّى المذكَّر	يَكْتُبَانِ
	المثنَّى المؤنّث	تَكْتُبَانِ
	الجمْع المذكّر	يَكْتُبُونَ
	الجمعُ المؤنّث	يَكْتُبْنَ

مَعَ الفِعْلِ الأَمْرِ عَلَى سِتَّةِ أَوْجُهٍ		
الـمُخَاطَبُ	المفرَد	أُكْتُبْ
	المثنّى	أُكْتُبَا
	الجمْع	أُكْتُبُوا
الـمُخَاطَبَةُ	المفرَد	أُكْتُبِي
	المثنَّى	أُكْتُبَا
	الجمْع	أُكْتُبْنَ

❖ الضَّمَائِرُ الـمُتَّصِلَةُ بالأَسْمَاءِ:

مَعَ الأَسْمَاءِ عَلَى أَرْبَعَةَ عَشَرَ وَجْهًا		
الـمُتَكَلِّمُ	المفرد	كِتَابِي
	الجمعُ، أو المفرد الـمُعظِّمُ نَفْسَهُ	كِتَابُنَا
الـمُخَاطَبُ	المفردُ المذكَّر	كِتَابُكَ
	المفردة المؤنثة	كِتَابُكِ
	المثَنَّى المذكَّر	كِتَابُكُمَا
	المثَنَّى المؤنَّث	كِتَابُكُمَا
	الجمْع المذكَّر	كِتَابُكُمْ
	الجمع المؤنَّث	كِتَابُكُنَّ
الغَائِبُ	المفرد المذكَّر	كِتَابُهُ
	المفردة المؤنثة	كِتَابُهَا
	المثَنَّى المذكَّر	كِتَابُهُمَا
	المثَنَّى المؤنَّث	كِتَابُهُمَا
	الجمْع المذكَّر	كِتَابُهُمْ
	الجمعُ المؤنَّث	كِتَابُهُنَّ

❖ الضَّمَائِرُ الـمُتَّصِلَةُ بِالحُرُوفِ:

مَعَ الحُرُوفِ عَلَى أَرْبَعَةَ عَشَرَ وَجْهًا		
الـمُتَكَلِّمُ	المفرد	مِنِّي
	الجمعُ، أو المفرد الـمُعظِّم نَفْسَهُ	مِنَّا
الـمُخَاطَبُ	المفردُ المذكَّر	مِنْكَ
	المفردة المؤنثة	مِنْكِ
	المثَّنى المذكَّر	مِنْكُمَا
	المثَّنى المؤنَّث	مِنْكُمَا
	الجمْع المذكَّر	مِنْكُمْ
	الجمع المؤنَّث	مِنْكُنَّ
الغَائِبُ	المفرد المذكّر	مِنْهُ
	المفردة المؤنثة	مِنْهَا
	المثَّنى المذكَّر	مِنْهُمَا
	المثَّنى المؤنّث	مِنْهُمَا
	الجمْع المذكّر	مِنْهُمْ
	الجمعُ المؤنّث	مِنْهُنَّ

الثَّانِي: الضَّمَائِرُ الـمُنْفَصِلَةُ:

الضَّمَائِرُ الـمُنْفَصِلَةُ عَلَى أَرْبَعَةَ عَشَرَ وَجْهًا		
الـمُتَكَلِّمُ	المفرد	أَنَا
	الجمعُ، أو المفرد الـمُعظِّمُ نَفْسَهُ	نَحْنُ
الـمُخَاطَبُ	المفردُ المذكَّر	أَنْتَ
	المفردة المؤنثة	أَنْتِ
	المثنَّى المذكَّر	أَنْتُمَا
	المثنَّى المؤنَّث	أَنْتُمَا
	الجمْع المذكَّر	أَنْتُمْ
	الجمع المؤنَّث	أَنْتُنَّ
الغَائِبُ	المفرد المذكَّر	هُوَ
	المفردة المؤنثة	هِيَ
	المثنَّى المذكَّر	هُمَا
	المثنَّى المؤنَّث	هُمَا
	الجمْع المذكَّر	هُمْ
	الجمعُ المؤنَّث	هُنَّ

بینەرمانبن لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان:

یوتیوب:

https://www.youtube.com/channel/UCp-qLl-jyzJlQMfE9zOxnxA

تلگرام:

https://t.me/zmani3araby

فەیسبوک:

https://www.facebook.com/marwan.alkurdyy

https://www.facebook.com/Marwan.A.Kurdi

تویتەر:

https://twitter.com/marwankurdii

ئینستاگرام:

https://www.instagram.com/marwan_a_kurdi

وانەی هەژدەیەم

المبني والضمائر

①-

المَـــبْنِيُّ :

الـمَبْنِيُّ: وَهُوَ الَّذِي يَلْزَمُ حَالَةً وَاحِدَةً، مِنْ غَيْرِ عَامِلٍ، كَـ: (مِنْ، وَحيثُ، وَأينَ، وَهؤلاءِ). ضِدُّ الـمُعْرَبِ، وَيَنْدَرِجُ تَحْتَهُ مَا يَلِي:

موعرەبمان تەواو کرد ئێستا دێینە سەر مەبنی یانی جۆرێک لەجۆرەکانی اسم بریتیە لەمەبنی معرب ئەوەیە وتمان کە حەرەکەی کۆتایی ناوەکە دەگۆڕێت بۆنموونە دەڵێیت رایت محمدًا کەگۆڕا یان جاء محمدٌ کە دەبینین جیاوازن بەهۆی عاملەکانەوە، وەئێستا مەبنی کە پێچەوانەی مەعربە.

المبنی: ئەوەیە کە لەسەر یەک شێوەو دۆخ دەوەستێت{واتا پابەند دەبێت بەیەک دۆخەوە,} یانی یەک دۆخی هەیە ناگۆڕێت بەبێ ئەوەی عاملێک کاری تێ کردبێت{نموونە وتمان مررت بمحمدٍ، کە وتمان حەرفە جەرەکان بچنە سەر هەرچی ناوێک مەجروری دەکات، یانی لێرە ئەو حەرەکەی ئاخیر تنوین کەسرەیە بەهۆی عاملەوە گۆرا کە [ب] بوو کە ئەو باء ـە بووە بەکارکەر کارێکی کردووە کە مەجروری کردووە، بەڵام لەمەبنیدا کاتێک ئەو حەرەکەیەمان بەبێ عامل، نموونە}من ئەو سکونەی لەسەر نوونە هیچ عاملێک وای نەکردووە ئاوا ساکن بێت، یان حیث هەر خۆی زەممەی هەیە هیچ شتێک نییە کاری تێ کردبێ لەپێش هاتبێت، وەدووەکەی تریش، وەمەبنی پێچەوانەی موعرەبە موعرەب ئەوەیە حاڵەتەکەی دەگۆڕێت بەهۆی عاملێکەوە بەڵام مەبنی هەروەک خۆیەتیو ناگۆڕێت نموونە من هەر من ـە حیثُ هەر حیثُ ـوە دەبینین بەردەوام زەممەی هەیە وەئەوانی تریش شتێک نایگۆڕێت یانی عاملێک نایگۆڕێت، وەئەمانە لەژێر مەبنیدا جێیان دەبێتەوە یانی کۆمەڵە شتێکمان هەیە لەقالبی اسمدان هەموویان لەژێر مەبنیدا جیان دەبێتەوە

①-

الضمائر

الضَّمَــــائِـرُ:

الضَّمَائِرُ: وَهُوَ اسْمٌ جَامِدٌ مَبْنِيٌّ وُضِعَ لِيَدُلَّ عَلَى: مُتَكَلِّمٍ، أَوْ مُخَاطَبٍ، أَوْ غَائِبٍ، وَهِيَ عَلَى قِسْمَيْنِ:

الضَّمِيرُ الـمُتَّصِلُ: وَهُوَ مَا يَتَّصِلُ بِشَيءٍ، وَلَا يُمْكِنُ النُّطْقُ بِهِ مُنْفَرِدًا، نَحْوُ: (أَخُوكَ، ضَرَبَكَ، بِكَ).

بريتییە لەناوێکی جامد واتا لەهیچەوە وەرنەگیراوە هەرخۆی وادانراوە و لەهیچ وەرنەگیراوە اشتقاق نەکراوە، هەر ئەو شێوە بەکارهێنانەی هەیە(جامد یانی ئەکسی مشتق ـە، نموونە کم ، ها ،هو، وەهەریەکی تر لەوان لەهیچ شتێک وەرنەگیراون، بەڵام مشتق ئەوەیە لەشتێک وەرگیراوە نموونە وشەی الضر ، ضرب ـمان هەیە، یضرب ـهەیە دەبینین کەچەندین مشتەقاتیا هەیە ضارب ـمان هەیە مضرب مان هەیە)، وەمەبنییە کەواتە معرب نییە واتا حرکەکەی ناگۆڕێت بەهۆی عاملێکەوە یانی بەیەک شێوە دەوەستێت نموونە دەڵێیت مِنْكُمْ هەر كُمْ، ئەبینین م کە ساکنە یان أنتَ کەدەبینین ت ـەکە فەتحەی هەیە، یانی حەرەکەکە ناگۆڕێت، داندراوە بۆگوزارشت کردن لەسەر[متكلم] (واتا قسەکەر ئەوەی قسە دەکات یانی من)یان مخاطب(یان ـەوە لەبەرامبەرتە ئامادەیە لات قسەی بۆدەکەیت(یان غائب)یان کەسێک کە ئامادە نیەو دیار نییە)یانی زەمیر داندراوە لەبری ئەوانە بوەستێت یانی لەبری ئەوەی ناوەکەی ببەیت ئەمانە بەکار دێنین بەزەمیرێک بۆی دەگەڕێنیتەوە وە ئەوانیش دووجۆرن،

1-

الضَّمَــــائِـرُ:

الضَّمَائِرُ: وَهُوَ اسْمٌ جَامِدٌ مَبْنِيٌّ وُضِعَ لِيَدُلَّ عَلَى: مُتَكَلِّمٍ، أَوْ مُخَاطَبٍ، أَوْ غَائِبٍ، وَهِيَ عَلَى قِسْمَيْنِ:

الضَّمِيرُ الـمُتَّصِلُ: وَهُوَ مَا يَتَّصِلُ بِشَيءٍ، وَلَا يُمْكِنُ النُّطْقُ بِهِ مُنْفَرِدًا، نَحْوُ: (أَخُوكَ، ضَرَبَكَ، بِكَ).

الضمير متصل (جێناوی لکاو یانی لکاوە وشەکەوە): ئەوەیە کە لکاوە بەشتێکەوە ناتوانی بەتەنها نوتقی پێ بکەیت قسەی پێبکەیت(اخوک وەئەوانی تریش لێرە ک بەتەنها ناتوانی بەکار بێنیت دەبێت بیلکین بەشتێکەوە تا واتا بدات وەئەوانی تریش ئەینەن شت کە فعلێکو حرفێکن کەواتە جێناوی لکاو بەتەنها بەکار نایەت دەبێت بلکێت بەشتێکەوە.)

وَيَنْقَسِمُ الضَّمِيرُ الـمُتَّصِلُ حَسَبَ مَوْقِعِهِ الإِعْرَابِيِّ إِلَى أَقْسَامٍ ثَلَاثَةٍ:

الأَوَّلُ: ضَمَائِرُ مُخْتَصَّةٌ بِالرَّفْعِ، وَهِيَ:

- تَاءُ الفَاعِلِ، مِثْلُ: (فَهِمْتَ(١)، فَهِمْتِ(٢)، فَهِمْتُمَا(٣)، فَهِمْتُمْ(٤)، فَهِمْتُنَّ(٥)).
- أَلِفُ الاِثْنَيْنِ، مِثْلُ: (فَهِمَا(٦)، فَهِمَتَا(٧)، يَفْهَمَانِ(٨)، تَفْهَمَانِ(٩)، افْهَمَا(١٠)).
- وَاوُ الجَمَاعَةِ، مِثْلُ: (فَهِمُوا(١١)، يَفْهَمُونَ(١٢)، افْهَمُوا(١٣)).

وەبەپێی شوێنی ئیعرابیەکەی کە ئیعراب دەکرێت سیانە، یانی بەسێ شێوە ئیعراب دەکرێت
کۆمەڵێک زەمیر کەتایبەتە بە رفع ـەوە مەرفوع بوون یانی ئەو زەمیرانە هەمیشە دەڵێیت فی -1
محل رفع فاعل، لەمحل رفعدایە، محل یانی چیی، نموونە رأیتُ محمدًا، رای فعلە تُ فاعلە محمدا
مفعول بە ـیە ئەگەر محمد لاببەم زەمیرێک بەکار بێنم لەجیاتی
دەڵێم رأیتُکَ رای فلە تُ فاعلە کَ مفعول بەیە کەلەجیاتی محمد وەستاوە یانی ک ـەکەت بینەوە
کە بۆتۆ دەگەڕێتەوە واتا تۆم بینی، لێرە ئەو زەمائیرانە ناڵێی مرفوعن یان مەنسوبن هەمیشە لە
محل رفعدا یان نصبدا یان جردا یە یانی لەشوێنی ناوێکە کە ناوەکە مرفوعە مەنسوبە مەجرورە کە
لیرە ک لەجێی مەنسوبێکدایە، چوونکە جێناو مەبنیە جێناویش ناڵێی مەنسوبە یان مرفوعە مجرورە
ئەگەر وابڵێی واتا معربە ئەو وشەیە، هەر شتێک وتمان مەبنیە دەڵێی لە محل فلاندایە جر رفع
هەرچی بێت یانی لە شوێنی ناوێکی مرفوعدایە یان مجرور یان کەلێرە ک مفعول بە ـیە دەڵێی لە
،محل نصب مفعول بە ـیە، ناڵێی مەنسوبە

کەواتە ئێستا لێرە چەندشتێکمان هەیە دەڵێیت لەمحل رفع فاعلە بۆنموونە. ئەوانیش

وَيَنْقَسِمُ الضَّمِيرُ الـمُتَّصِلُ حَسَبَ مَوْقِعِهِ الإِعْرَابِيِّ إِلَى أَقْسَامٍ ثَلَاثَةٍ:

الأَوَّلُ: ضَمَائِرُ مُخْتَصَّةٌ بِالرَّفْعِ، وَهِيَ:

- تَاءُ الفَاعِلِ، مِثْلُ: (فَهِمْتَ(١)، فَهِمْتِ(٢)، فَهِمْتُمَا(٣)، فَهِمْتُمْ(٤)، فَهِمْتُنَّ(٥)).
- أَلِفُ الاِثْنَيْنِ، مِثْلُ: (فَهِمَا(٦)، فَهِمَتَا(٧)، يَفْهَمَانِ(٨)، تَفْهَمَانِ(٩)، افْهَمَا(١٠)).
- وَاوُ الجَمَاعَةِ، مِثْلُ: (فَهِمُوا(١١)، يَفْهَمُونَ(١٢)، افْهَمُوا(١٣)).

1-

تاء فاعل: نموونەکان دیارن، کە دەڵێی ئەو تاء ـانە گشتیان لە محمل رفع فاعلن کەگشتیان

هەستاون بەکارێک کە تێگەیشتنە

2-

الف کەبۆ دووکەس بەکاردێت: ئەوانەش گشتیان لە محل رفع فاعلن

3-

واو جماعة: لە محل رفع فاعلن

- نُونُ النِّسْوَةِ، مِثْلُ: (فَهِمْنَ[١]، يَفْهَمْنَ[٢]، افْهَمْنَ[٣]).
- يَاءُ الـمُخَاطَبَةِ، مِثْلُ: (افْهَمِي[٤]، تَفْهَمِيـنَ[٥]) .

4-

نون النسوة: فهمن،، ئەو كۆمەڵە ئافرەتە تێگەیشتن،، یفهن،، ئەو كۆمەڵە ـافرەتە تێدەگەن،، افهمن ئەی كۆمەڵە ئافرەتەكان تێبگەن، ئەو ن نسوانە فاعلن، دەڵێی لە محل رفع فاعلن

5-

ياء مخاطبه{مخاتب واتا كەسەكە لەبەرامبەرتە قسەی بۆ دەكەیت یانی ئامادەیە یانی كەسی دووەم}:
افهمی تێبگە ئەی ئافرەتەكە،، تفهمین تێدەگەیت ئەی ئافرەتەكە، ویش لە محل رفع فاعل.

2-

الثَّانِي: ضَمَائِرُ مُشْتَرَكَةٌ بَيْنَ النَّصْبِ وَالجَرِّ، وَهِيَ:

- يَاءُ الـمُتَكَلِّمِ، مِثْلُ: (رَبِّ ارْحَمْنِي)، فِي النَّصْبِ، وَ(رَبِّ اغْفِرْ لِـي)، فِي الجَرِّ.
- كَافُ الخِطَابِ، مِثْلُ: (أَكْرَمْتُكَ)، وَ(أَجرُكَ عَلَى عَمَلِكَ).
- هَاءُ الغَائِبِ، مِثْلُ: (أَكْرَمْتُهُ)، وَ(أَجْرُهُ عَلَى عَمَلِهِ).

کۆمەڵە جێناوێک هاوبەشن لەنێوان مەجروریو مەنسوبی، هی یەکەم تەنها مەرفوع بوون، بەڵام ئەمانە دەکریَ لە محل جر یان نصب ـدا بن

1-

یاء المتكلم (یائی قسەکەر واتا کەسی یەکەم کە خۆمم): رب ارحمنی(پەروەردگار رەحمم پێبکە) لێرە دەڵێی رەحم بەمن بکە کەواتە من کارێکم لەسەر کراوە کەواتە من مفعول بە ـم بەرکارم کەواتە لە محل نصب دا مفعول بە ـیە، و رب اغفر لي، لام حرف جرە بچێتە سەر هەرچی مجروری دەکات کەواتە بچێتە سەرهەر جێناوێک مجروری دەکات ، دەڵێی لە محل جر اسم مجرورە

2

- کاف الخطاب : (اکرمتک)ڕێزم لێت نا(, اکرم فعلە، تُ فاعلە کَ مفعول بە ـیە کەواتە فی محل نصب مفعول بە ـیە) وە،(اجرک علی عملک،، اجرک پاداشتی تۆ کە پاداشتی داوەتە پاڵ تۆ دەبێتە مزاف مزاف الیە اجر مزافە ک مزاف الیە ـیە کەواتە فی محل جر مزاف الیە ـیە،، وە علی عملک، علی حرف جرە وە عملک)واتا کردەوەی تۆ,, کەکردەوەی دایە پاڵت(دیسان بەئیزافە مجرورە کەواتە ئەمەشیان دەڵێیت فی محل جر مزاف الیە ـیە}

3-

هاء غاعب[غاعب هەر بەناوەکەی دیارە واتا کەسێک ئامادە نەبیت لاتان یان کەسی سێیەم]: اکرمتە (اکرمتەبێت یان اکرمتها فرقی نییە یان لەوانەی سەرەوەش اکرمتُکِ یان اکرمتُکَ بێت} کەدەڵێی ڕێزم لێی نا تُ لە محل رفع فاعلە وە ئەوەی لێرە گرنگە ـەوەیە ک ُە مفعول بەیە کەواتە فی محل نصب مفعول بەیە ،، یان اجرە علی عملە(پاداشتی لەسەر کردەوەیەتی)،، وەکئەوەی پێشوو اجر مزافە ە مزاف الیە کەواتە ە ـەکە لە محل جر دەبێتە مزاف الیە، وە عملە ویش عمل مزافە ە لە محل جر مزاف الیە ـیە.

3-

الثَّالِثُ: ضَمِيرٌ وَاحِدٌ مُشْتَرِكٌ بَيْنَ الرَّفْعِ وَالنَّصْبِ وَالجَرِّ، وَهُوَ ضَمِيْرُ: (نَا).

مِثَالُ الثَّلاثَةِ قَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿ ..رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَآ إِن نَّسِينَآ ..(٢٨٦) ﴾ {البَقَرَة}.

فَـ(نَا) فِي قَوْلِهِ: (رَبَّنَا) فِي مَحَلِّ جَرٍّ مُضَافٌ إِلَيْهِ، وَفِي قَوْلِهِ: (تُؤَاخِذْنَآ) فِي مَحَلِّ نَصْبٍ مَفْعُولٌ بِهِ، وَفِي قَوْلِهِ: (نَّسِينَآ) فِي مَحَلِّ رَفْعٍ فَاعِلٌ.

،جێناوێکی تر مان هەیە لەنێوان رفعو جەرو نسبە ئەویش (نا) یانی لە محل رفع نسب جر دابێت

،نا لە ربنا پەروەردگاری ئێمە، پەروەردگاری داوەتە پاڵ ئێمە، کەواتە لەمحل جر مزاف الیە یە وە لە لا تؤاخذنا(یانی مەمانگرە،، کە لێرە پەروەردگار فاعلەکەیە وە ئێمە کە دەڵێین مەمانگرە مفعول بە ین، کەواتە نا فی محل نسب مفعول بە، وە لە (نسینا, واتا لەبیرمانچۆیەوە) لێرە نسی فعلەو ئێمەش ،،نا،، فاعلن ، نا لێرە لە محل رفع دەبێتە فاعل.

1

الضمير المنفصل

الضَّمِيرُ الـمُنْفَصِلُ: هُوَ عَكْسُ الأَوَّلِ وَلَا يَحْتَاجُ إِلَى مَا يَتَّصِلُ بِهِ، نَحْوُ: (هُوَ، هِيَ، أَنَا، أنتَ، نَحنُ، إِيَّاكَ).

وَيَنْقَسِمُ هذَا الضَّمِيرُ حَسَبَ مَوْقِعِهِ الإِعْرَابِيِّ إِلَى قِسْمَيْنِ:

.()پێچاوانەی ئەوەی یەکەمە وە پێویستی بەشتێک نییە کە پێوەی بلکێت وەکو

:ـەو جێناوانەش بەپێی جێی ئیعرابەکەی بەسەر دوو بەشدا دابەش دەبێت

● ضَمَائِرُ الرَّفْعِ، وَهِيَ: (أنا ، نحنُ ، أنتَ ، أنتِ ، أنتُما ، أنتُم ، أنتُنَّ، هُو ، هِيَ، هُمَا ، هُم ، هُنَّ).

● ضَمَائِرُ النَّصْبِ، وَهِيَ: (إِيَايَّ ، إِيَّانَا ، إِيَّاكَ ، إِيَّاكِ ، إِيَّاكُمَا ، إِيَّاكُمْ، إِيَّاكُنَّ ، إِيَّاهُ ، إِيَّاهَا ، إِيَّاهُمَا ، إِيَّاهُم ، إِيَّاهُنَّ).

1-
ئەوانەی بۆ رفعن:()

2-
وەئەمانەش بۆ مەنسوبین() ئەوانەش هەر (ک)ـەس دەیبەیتە پێش نموونە نعبدک کە لێرە ک مفعول بە ـیە بەڵام بیگۆڕی إیاک نعبد لێرەش ایاک مفعول بە ـیە ، جا مفعول بە بێت یان هەر حاڵەتێکی نەسب بێت نەسبی بکات.

وانەی نۆزدەیەم

اسماء الاشارة،والاسم الموصول

اسماء الاشارة

یەکێکی تر لە مەبنیەکان ناوەکان ئاماژە کردن، کۆمەڵە ناوێکن داندراون بۆ ئاماژە کردن بۆ شتێکی دیاری کراو.

1-

هذا[1]: يُشَارُ بِهِ إِلَى مُفْرَدٍ مُذَكَّرٍ عَاقِلٍ وَغَيْر عَاقِلٍ، مِثَالُهُ: ﴿..رَبِّ ٱجْعَلْ هَٰذَا بَلَدًا ءَامِنًا..﴾ (١٢٦) [2] {البَقَرَة}.

هذَانِ: لمُثَنَّاهُ فِي حَالَةِ الرَّفْعِ، مِثَالُهُ: ﴿ قَالُوٓاْ إِنْ هَٰذَٰنِ لَسَٰحِرَٰنِ ..﴾ (٦٣) {طَه}. وَفِي حَالَتَي النَّصْبِ وَالجَرِّ يُسْتَخْدَمُ (هَذَيْنِ).

هذا[ئەمە]: ئاماژەی پێدەکرێت بۆ تاکێکی نێری عاقڵو جگە لەویش، وەنموونەکەش دیارە. وە شتێک
،خۆی لە ئەسڵدا تەنها ذا یان ذە یان ذان ناوی ئیشارەن ئەو هایانەی سەرەتا بۆ ئاگادارکردنەوەیە
یانی کە ئیعرابی بکەی باشترە بڵێیت الهاء لتنبیە ذا اسم اشارة ـیە الی مفرد مذکر ئیتر ئەگەر بۆ
.عاقڵێک بوو دەڵێیت عاقڵ وانەبوو دەڵێیت بۆ ناعاقڵ بەپێی شتەکەی ئاماژەت بۆ کردووە

جاشتێکی تر بزانە: چوونکە مەبنیە دەڵێیت لە محل فلاندا، وەکو محمدٌ جالسٌ کە موبتەداو خەبەرن
محمد و جالس مرفوعن بەڵام ـەگەر محمد لاببەین وەبڵێین، هذا جالسٌ، ئەو هذا یە وەک ـئەوەیە
لەشوێنی محمد دابێت محمدیش موبتەدا بوو، کەواتە دەڵێیت الهاء لتنظیە وذا اسم اشارة لمفرد
عاقل، وە مبنیە علی السکون، و فی محل رفع مبتدأ. وەئەگەر بشیکەیتە جێناوەکان نموونە هوَ
،جالسٌ ، دەڵێیت ضمیر منفصل(چوونکە نەلکاوە بەهیچەوە)مبني على الفتحة في محل رفع مبتدأ
.هەرجێناوێکی تر بێت هذە بێت یا هو

2-

هذا[1]: يُشَارُ بِهِ إِلَى مُفْرَدٍ مُذَكَّرٍ عَاقِلٍ وَغَيْر عَاقِلٍ، مِثَالُهُ: ﴿..رَبِّ ٱجْعَلْ هَٰذَا بَلَدًا ءَامِنًا..﴾ (١٢٦) [2] {البَقَرَة}.

هذَانِ: لمُثَنَّاهُ فِي حَالَةِ الرَّفْعِ، مِثَالُهُ: ﴿ قَالُوٓاْ إِنْ هَٰذَٰنِ لَسَٰحِرَٰنِ ..﴾ (٦٣) {طَه}. وَفِي حَالَتَي النَّصْبِ وَالجَرِّ يُسْتَخْدَمُ (هَذَيْنِ).

هذان[ئەم دووانە]: بۆ دوو نێرە لە حالەتی رفع، وە لەحالەتی نصب و جر هذین(نموونە قرأتُ هذینِ
الکتابینِ). [ئەو دوو کتێبەم خوێندەوە] {کەواتە هذین مفعول بە ـیە وەک ئەوەیە وتبێتت قرأتُ
الکتابَ کە کتاب بەرکارە,} کەلەنموونەکە هذان لساحران موبتەداو خبرن. وتێبینیەک هەمیشە ئەو
ناوانەی لەپێش ئاماژەکانەوە دێن هذا و هذە و ـئەوانی تریش هەمیشە ئیعرابی پێش خۆی
وەردەگرێت، نموونە { قرأتُ هذا الکتابَ، ئێستا هذا لە محل نصب

مفعول به ـی الكتاب ـیش بەهەمان شێوە}یان نموونەیەكی تر[سلمتُ على هذا الرجلِ ، لێرە على ،حرف جره بچێته سەر هەرچی مجروری دەكات، لێرە هذا في محل جر دەبێتە اسم مجرور الرجل ـیش دەبێتە اسم مجرور. كەواتە لەدوای ناوەكانی ئاماژە هەر اسمێک هات هەمان ئیعرابی ئەو وەرەگێت.

3-

هذِهِ: للمُفرَدَةِ الـمُؤنَّثَةِ، مِثَالُهُ: ﴿..رَبَّنَآ أَخۡرِجۡنَا مِنۡ هَٰذِهِ ٱلۡقَرۡيَةِ ٱلظَّالِمِ أَهۡلُهَا..﴾ ﴿٧٥﴾ {النِّسَاءُ}.

هذه[ئەمە]: بۆ تاكێكی مێ،

ئیعرابەكان

(١) الهَاءُ فِي أَسماءِ الإِشَارَةِ للتَّنبِيْهِ، أَمَّا اسمُ الإِشَارَةِ فَهُوَ (ذَا) فَقَطْ، وَكَذَا البَوَاقِي، وَعِنْدَ بَعضِهِم (هذَا) بِتَمَامِهَا اسمُ إِشَارَةٍ.

(٢) اِجْعَلْ: فِعْلُ أَمْرٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ، وَفَاعِلُهُ ضَمِيرٌ مُسْتَتِرٌ فِيْهِ وجُوبًا، تَقْدِيرُهُ: (أنتَ). هذَا: إِسْمُ إِشَارَةٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِي مَحَلِّ نَصْبِ الـمَفْعُولُ الأَوَّلُ لِـ(اجْعَلْ). بَلَدًا: مَفْعُولٌ بِهِ ثَانٍ لِـ(اجْعَلْ) مَنْصُوبٌ.

4-

هَاتَانِ: للـمُثَنَّى الـمُؤَنَّثِ فِي حَالَةِ الرَّفْعِ. وَفِي حَالَتَي النَّصْبِ وَالجَرِّ: (**هَاتَيْنِ**). مِثَالُهُ: ﴿قَالَ إِنِّيٓ أُرِيدُ أَنۡ أُنكِحَكَ إِحۡدَى ٱبۡنَتَيَّ هَٰتَيۡنِ..﴾ ﴿٢٧﴾ {القَصَصُ}.

هؤُلاءِ: يُشَارُ بِهِ إِلَى الجَمْعِ مُطْلَقًا. مِثَالُ جَمَاعَةِ الذُّكُورِ: ﴿هَٰٓأَنتُمۡ هَٰٓؤُلَآءِ حَٰجَجۡتُمۡ فِيمَا لَكُم بِهِۦ عِلۡمٌ..﴾ ﴿٦٦﴾ {آل عِمْرَانَ}. وَمِثَالُ جَمَاعَةِ الإِنَاثِ: ﴿..قَالَ يَٰقَوۡمِ هَٰٓؤُلَآءِ بَنَاتِي هُنَّ أَطۡهَرُ لَكُمۡ..﴾ ﴿٧٨﴾ {هُود}.

هاتان[ئەم دووانە]: بۆ دوو مێیە لەدۆخی رفع وە هاتين لە دۆخی نەسب وجر. هەمیشە ئەگەر وتی احدى یان احد هەمیشە ناوی یەكەم مزایەو ناو دووەم مزاف اليە.

5-

هؤلاءِ(ئەمانە): بۆ کۆمەڵێک بەکار دێت ئیتر نێر بێ یان مێ.

وَمِنْ أَسْمَاءِ الإِشَارَةِ مَا يُشَارُ بِهِ إِلَى الـمَكَانِ، وَهُوَ: (**هُنَا**) للقَرِيْبِ، وَ(**هُنَاكَ**) للمُتَوَسِّطِ، وَ(**هُنَالِكَ**) للبَعِيْدِ، وَكَذَا (**ثَمَّ**).

وەئەمانەش ئاماژەن بۆ شوێن، هنا بۆ نزیک واتا ئێرە یان لێرە، وە هناک بۆ مامناوەندێک(نەزۆر نزیکە نەزۆر دیر) واتا لەوێ، هنالک بۆ دوورە، وثَمَّ ـش بۆ دوورە هەدووک واتا لەئەوێ،[لەگەڵ ثُمَّ لێتان تێک نەچێ.]

		الْقَرِيبُ	الْبَعِيدُ
الْمُفْرَدُ	الْمُذَكَّرُ	هَذَا	ذَاكَ / ذَلِكَ
	الْمُؤَنَّثُ	هَذِهِ	تِيكَ / تِلْكَ
المثنى	الْمُذَكَّرُ	هَذَانِ / هَذَيْنِ	ذَانِكَ / ذَيْنِكَ
	الْمُؤَنَّثُ	هَاتَانِ / هَاتَيْنِ	تَانِكَ / تَيْنِكَ
الْجَمْعُ		هَؤُلَاءِ	أُولَئِكَ

والاسم الموصول

المَوْصُولَاتُ :

الإسْمُ المَوْصُولُ: وَهُوَ مَا يَدُلُّ عَلَى مُعَيَّنٍ بِوَاسِطَةِ جُمْلَةٍ أَو شِبْهِهَا بَعْدَهُ، وَتُسَمَّى صِلَةَ الـمَوصُولِ، نَحْوُ: (جَاءَ الَّذِي أَكْرَمْتُهُ)[1]، وَ(أَكْرَمتُ الَّذِي عِنْدَكَ)، (أَحْسِنْ إِلَى الَّذِي فِي الـمَسْجِدِ). وَهذِهِ الأَسْمَاءُ هِيَ:

يەکێکی تر لەمەبنیەکان مەوسولات، وەک [کە] لای خۆمان دەکات کە دەڵێیت ئەو پیاوەی کە هات دواتر دانیشت ، لەکوردی بەس یەک کە مان هەیە بەس لەعەرەبی بۆ تاکو دووان و نێرو مێ جیاوازە وە هەنێ جار کە دەیکەیەوە کوردی بە مانای (کە، بەسەبێ هەنێ جاری بە مانای، ئەوەی کە) . وە سم موسول ئەوەیە کە گووزارشت دەکات لەسەر کەسێکی دیاری کراو بەواسەی جوملەیەک یان هاوشێوەکەی واتا شێوەی جوملەیەک کەلەدوایەوە دێت[شبە جملە مەبەست جارو مجرورو ظرف ـە و ئەوشتانەیە] وە ئەو جوملەیە یان هاوشێوەکەی پێی دەوترێت صلة ـەی مەوسول. نموونەکەش: ئەوکەسە هات کە ڕێزم لێی نا، جاء فعل ماضي ـە، جاء الذي بەتەنها مانای نییە جوملەیەک دێت لەدوایەوە ئەو جوملەیە ڕوونی دەکاتەوە کە لێرە وەکو اکرمتە، وە ەو جوملەیە پێی دەوترێت صلة موصول، یانی بەواستەی سیلەی مەوسول واتای رستەکە زانراوو تەواوەبێت، یان جاری وایە شبە جملە لەدواوەی دێت وەکو اکرمت الذي عندك، اکرمت الذي ڕێزم نا لەو کەسەی کە ماناکەی ڕوونی نییە بەڵام عندک ئەوەی کە لای تۆیە ئیتر فوق بێت یان هەرچی ترکەدوای الذي و ئەوانی تر بێت شبە جوملەیە کە دەبێتە سیلەی مەوسول،، یان جاری وایە حرف جرە احسن الی الذي في المسجد، کە لێرە احسن الی الذي، چاکە بکە لەگەڵ ئەو کەسەی کە لێرە واتای ڕوون نییە، بەڵام فی المسجد کە لەمزگەوتە، کەواتە فی المسجد ڕوونی کردۆتەوە، کەواتە الذي اسم موسولە فی الذي شبە جملەیە جارو مجرورە، فی حرف جرە المسجد اسم مجرورە، دەڵێیت ئەو دووە سیلەی مەوسولن، ئەم

دووانە ڕوونیان کردۆتەوە،

ئیعرابەکان:

(١) جاءَ: فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَىَ الفَتْحَةِ. الَّذِي: اسْمٌ مَوْصُولٌ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ. أَكْرَم: فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ لِاتِّصَالِهِ بِضَمِيرِ رَفْعٍ. التَّاءُ: ضَمِيرٌ مُتَّصِلٌ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ فَاعِلٌ. الهَاءُ: ضَمِيرٌ مُتَّصِلٌ فِي مَحَلِّ نَصْبٍ مَفعُولٌ بِهِ. وَجُمْلَةُ: (الَّذِي أَكْرَمْتُهُ) مِنَ الصِّلَةِ وَالـمَوصُولِ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ فَاعِلٌ.

تَعْرِفُ أَنَّهُ فَاعِلٌ عَنْ طَرِيقِ العَقْلِ وَالـمَنْطِقِ، لَو سَأَلَكَ شَخْصٌ بَعدُ: مَنْ جَاءَ؟ لَقُلْتَ: الَّذِي أَكْرَمْتُهُ. فهذَا الشَّخْصُ هُوَ الذَّي قَامَ بالفِعْلِ وَجَاءَ، وَالفَاعِلُ هُوَ القَائِمُ بالفِعْلِ.

وە ناوە مەوسولەکان:

1-

الَّذِي: للمُفْرَدِ الـمُذَكَّرِ، مِثَالُهُ: ﴿مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ ٱلَّذِى ٱسْتَوْقَدَ نَارًا ..﴾ ﴿١٧﴾ {البَقَرَة}.

الذي(واتا: ئەوەی کە، یاخود کە بەتەنها): بۆ تاکێکی نێرینە.

2-

الَّتِي: للمُفرَدَةِ الـمُؤَنَّثَةِ، مِثَالُهُ: ﴿ وَرَٰوَدَتۡهُ ٱلَّتِي هُوَ فِي بَيۡتِهَا .. ﴿٢٣﴾ ﴾ {يُوسُف}.

اللَّذَانِ: للمُثَنَّى الـمُذَكَّرِ فِي حَالَةِ الرَّفْعِ، مِثَالُهُ: ﴿ وَٱلَّذَانِ يَأۡتِيَٰنِهَا مِنكُمۡ فَـَٔاذُوهُمَا .. ﴿١٦﴾ ﴾ {النِّسَاء}. وللجرِّ وَالنَّصْبِ: (**اللَّذَينِ**)، وَمِثَالُهُ: ﴿ وَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ رَبَّنَآ أَرِنَا ٱلَّذَيۡنِ أَضَلَّانَا مِنَ ٱلۡجِنِّ وَٱلۡإِنسِ .. ﴿٢٩﴾ ﴾ {فُصِّلَت}.

التي(ئەوەی کە یاخود کە): بۆ تاکێکی مێ کە بەمانای(کە یاخود ئەوەی کە) دێت.

3-

اللذانِ(ئەو دووەی کە یاخود کە): بۆ دوو نێر لەحالەتی رفع، کە لە نموونەکە موبتەدایە

وه بۆ نەسبو جەر اللذین, وە لەنموونەکەش ارنا پشانمانبە کێیان پشانبات اللذین کەواتە لێرە مفعول بە ـین. وە ارنا لێرە کە مەبەستیان پەروەردگارە کە ئەو فاعلەکەیە وە فاعلی فعلی امر هەمیشە انت ـیە، وە نیشانی کێبات ئێمە ئێ کەواتە ئێمە کارمان لەسەر کراوە وە کێمان نیشان بات اللذین کەواتە دوو مفعول بە ـمان هەیە، چوونکە هەندێ فعلمان هەیە دوو مفعول بە هەیە.

4-

اللَّتَانِ: للمُثَنَّى الـمُؤَنَّثِ فِي حَالَةِ الرَّفْعِ، مِثَالُهُ: (جَاءَ الـمَرْأَتَانِ اللَّتَانِ حَفِظَتَا القُرْآنَ)، وللجرِّ وَالنَّصْبِ: (**اللَّتَيْنِ**)، وَمِثَالُهُ: (رَأَيتُ الـمَرْأَتَيْنِ اللَّتَيْنِ نَجَحَتَا).

الَّذِيْنَ: لِجَمَاعَةِ الذُّكُورِ، مِثَالُهُ: ﴿ صِرَٰطَ ٱلَّذِينَ أَنۡعَمۡتَ عَلَيۡهِمۡ .. ﴿٧﴾ ﴾ {الفَاتِحَة}.

اللتان، بۆ دوو مێینەیە لەحالەتی رفع ، وەلەنەسبو جر اللتين

5- اللذين(ئەوانەی کە یاخود کە): بۆ کەمەڵێکی نێر، دەتوانی ل ێک لێبکەینەوە الذين.

6-

اللَّائِي وَاللَّاتِي: لِجَمَاعَةِ الإِنَاثِ، مِثَالُهُمَا: ﴿ ..وَمَا جَعَلَ أَزْوَٰجَكُمُ ٱلَّٰٓـِٔي تُظَٰهِرُونَ مِنْهُنَّ أُمَّهَٰتِكُمْ.. ﴿٤﴾ ﴾ {الأَحْزَاب}. وَقَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿ ..مَا بَالُ ٱلنِّسْوَةِ ٱلَّٰتِي قَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ.. ﴿٥٠﴾ ﴾ {يُوسُف}.

اللائی واللاتی(ئەوانەی کە یاخود کە): بۆ کۆمەڵێکی مێ.

وانەی بیستەم

اسماء الافعال

هەر لەباسی مەبنیاتدا یەکێکی تر لەو شتانە اسماء الافعال، ئەو فعلانەی کە پێیان دەوترێت اسم فعل

أَسْمَاءُ الأَفْعَالِ:

مِنَ الـمَبْنِيَّاتِ أيضًا أَسْمَاءُ الأَفْعَالِ، وَهِيَ أَسْمَاءٌ فِيْهَا مَعْنَى الفِعْلِ، وَإِلَيْكَ بَعْضًا مِنْهَا:

- اسْمُ فِعْلٍ بِمَعْنَى الـمَاضِي: (هَيْهَاتَ الأَمْرُ)[1]. أَيْ: بَعُدَ.
- اسْمُ فِعْلٍ بِمَعْنَى الـمُضَارِعِ: (أُفٍّ لَكَ)[2]. أَيْ: أَتَضَجَّرُ.

پێیان دەوترێت اسماء لەبەر ئەوەی لەشێوەدا لە اسم دەچن پێشیان دەوترێت الافعال لەبەر ئەوەی کە ماناکەیان مانای فعلە(اسماء الافعال واتا ناوەکانی فعل کار) دەتوانی بڵێیت ئەو فعلانەی وەک ناون یان ئەو ناوانەی وەک فعلن. بابێینە سەر سەرەکیاتی بابەتەکە، لە مەبنیات هەروەها یەکێکی تریان اسماء الافعال، ئەو ناوانەن واتای فعلیان تیایە، فەرموون هەندێک لەوانە {خۆی هەر الیک، اسم فعلە،}

1- ناوێکی فعل بەواتای مازی: کە هیهات سەیری دەکەیت لەشێوەیا لە فعل ناچێت بەڵام ماناکەی مانای فعلە کە واتا بعد(دوورکەوتەوە) هیهات الامر واتا فەرمانەکە دوورکەوتەوە

2- اسمێکی فعلی تر بەمانای مزارعە: أف کە سەیری بکەین تەنوینی وەرگرتووە کەواتە لەفعل ناچێت چوونکە فعل وەری ناگرێت، بەڵام ماناکەی مانای أتضجر ـە(بێزار دەبم) اتضجر لك بێبزار دەبم لێت.

اسْمُ فِعْلٍ بِمَعْنَى الأَمْرِ: (رُوَيْدَ زَيْدًا)(١). أَيْ: أَمْهِلْهُ.

3- وەیەکی تر بەمانای امر فرمان: روید واتا امهلە(مۆڵەتی بدەرێ)

وەئەمەش هەموو جۆرەکانیەتی وە باسی ئەوەشی کردووە مرتجلە یان منقول، مرتجل واتا لەهیچەوە وەرنەگیراوە هەرخۆی ئاوا داندراوە لەزمانی عەرەبی منقول واتا نقل کراوە لە حرفێکی جرو اسمێکی مجرورەوە یان لە ظرف و مظروف ێکەوە.

2- شَتَّانَ--> اِفتَرَقَ، یانی جابوونەوە(یانی دوو کەس لێک دابڕێن) نموونەکەش واتا جیاوازی هەیە لەنێوان زانست و نەزانی

3- سرعان واتا سَرُعَ(خێرای کرد)

5- قط --- یَکفِی (بەسە) نموونەکەش واتا بەسمە ئەوەی کە داتەمن(قطّ ێکی ترمان هەیە بەمانای هەرگیزە)

6- آهِ--> أَتَوَجَّعُ(ئازار دەچێژم) نموونەکەش واتا ئاە لەدەست ئەوانەی لە زەوی خراپەدەنێنەوە

7- أَوَّاه وەک شەشەم، نموونەکەش واتا ئاە لەبرینی کەسی خۆشەویست

8- وَيْ ــ> واتا أَعجَبُ، سەرسەمان دەبم

9- وَاهًا ــ> أَتَعَجَّبُ واتا سەرم لێی دەسوڕمێت، سەرم دەسووڕمێ لەگەڵێک دەچنە ناو شتانێکەوە کە پەیوەنی بەئەوانەوە نییە

10- بخ(بخ) ــ> أستَحسِنُ(بەباش دەزانم)، أَعْجَبُ(سەرسام دەبم)، کارە چاکەکانت بەباش دەزانم یان پێی سەرسامم

11- إيهِ--> زِدنِي(زیاترم بەرێ، یان زیادم بکە، یان بۆم زیاد بکە)،اِمضِ (بڕۆ)، زیاتر ئەی شاعیرە داهێنەرەکە

12- صَهْ--> أسْکُتْ(بێدەنگ بە)، بێدەنگ بە لەوقسەیەی ناشرینت دەکات

13- آمِین-> اِسْتَجِبْ(وەڵام بدەرەوە)

14- حَيَّ--> أَقْبِلْ {وەرە پێش، یان بەرەو ڕووم وەرە یان ڕووم لێ بکە)، وەرن بەرەو نوێژەکە وەرن، بەرەو سەرکەوتنەکە

15- هَيَّا--> أَسْرِعْ(خێرابکە)، باخێرابڕۆین بۆ نوێژەکە

16- هَيْتَ--> أسرع، أقبل،

17- هَلُمَّ - إِلَی--> تَعَالَ(وەرە)
18- مَهْ--> أُکْفُفْ(خۆت بگەرەوە، بەسە)، بەسیکە لەوەی دەیڵێیت لە درۆکە

19- هَاكَ یان هَاءَ : -->خُذ(بگرە، وەربگرە)، بەڵگەکە وەربگرە لەسەر ئەوەی دەیڵێی

20- --لێرە الى کە حرف جرە لەگەڵ ک جێناوە اليك لەو دووە وەرگیراوە، اِلَيْكَ >تَبَاعَدْ(دووربکەوەرەوە)، دووربکەوە لەشتە خراپەکان

21- اِلَيكَ کَذَا--> خُذْ، پوختەیەکی دەرچەکە وەربگرە

22- عَلَيكَ--> اِلزَم(پابەند ببە)، پابەندی نەرموو نیانی بە لەکاتی رەفتارکردن لەگەڵ ئاژەڵەکان.

23- رُوَيْدَكَ--> تَمَهَّلْ(لەسەر خۆبە)، لەسەر خۆ ببە لە پەلەکردندا پەشیمانی هەیە.

24- وَرَاءَكَ--> تَأَخَّرْ(دوابکەوە، خۆت دوابخە)، خۆت دوابخە ئەگەر لەگەیشتن بە هەلەکە خەم و پەشیمانی هەبێت.

25- أَمَامَكَ--> تَقَدَّمْ(پێشبکەوە)

26- مَكَانَكَ، أُثْبُتْ(جێگیرببە)،ئەی دزەکە بوەستە.

27- لَدَيْكَ--> خذ, پێنووسەکە وەربگرە

28- دُونَكَ--> خذ، پەرتووکە الله وەربگرەو یەکسەر بیخوێنەوە

29- هَاؤُمْ، خُذُوا(وەری بگرن)

فتتصرفَ بحسَبِ المخاطب. ويجوز أن يقال فيها "هاءَ"، بلفظٍ واحدٍ للجميع. والأفصحُ أن تتصرَّف همزتُها، فيُقال "هاءَ"، للواحدِ، و "هاءِ" للواحدة، و "هاؤماً"، للمثنى، و "هاؤمْ"، لجمع الذكور، و "هاؤُنَّ" لجمع الإناث، ومنه قولهُ تعالى {هاؤُمُ اقرؤوُا كتابِيْهْ}، أي خُذوهُ فاقرَؤُهُ،(بیگرن یەکسەر بیخوێننەوە خۆی خذوا ـوە بەڵام کاتێک جێناو دێت کە بۆ شتێکی بگەڕێنیەوە ئەو ا لادەبەیت ئاوا خذوهم خُذُوهُ خذوها وە ئەوانی تریش بەهەمان شێوە ئەو)

بەپێی دۆخەکە دەگۆڕێت کامە بەکار دێنیت بۆ یەک نێر هاءَ وە مێیەک هاءِ ،وە دووان هاؤماً، وە کۆمەڵێک نێر ،هاؤمْ، وە کۆمەڵێک مێ هاؤُنَّ وە فەرموودەکەی تعالى ـش واتا کتێبەکە بگرن و بیخوێننەوە.

وانەی بیست و یەکەم

بعض الظروف والمرکبات

هەر لەمەبنیات دێینە سەر هەندێک لە زەڕفەکان ئەو زەڕفانەش هەر مەبنین، زەڕف خۆی باس لەکات دەکات هەندێک ئاداتن بۆ کات بەکار دێن

بَعْضُ الظُّرُوفِ :

وَمِنَ الـمُرَكَّبَاتِ أيضًا بَعضُ الظُّرُوفِ، نَحْوُ:

إِذْ: وَهِيَ للزَّمَانِ الـمَاضِي، نَحْوُ: ﴿ إِذْ قَالَ لَهُۥ رَبُّهُۥٓ أَسْلِمْ ﴿١٣١﴾ ﴾ {البَقَرَة}.

إِذَا: وَهِيَ للـمُسْتَقْبَلِ، نَحْوُ: ﴿ إِذَا جَآءَ نَصْرُ ٱللَّهِ وَٱلْفَتْحُ ﴿١﴾ ﴾ {النَّصْر}.

مَتَى: وَهِيَ إِمَّا لِلاسْتِفْهَام، نَحْوُ: ﴿ مَتَىٰ نَصْرُ ٱللَّهِ ﴾ {البَقَرَة}.

وه له مورِه‌كه‌ببه‌كان هه‌ندێک له‌زه‌ڕفه‌كانن

ئه‌وانیش:
1-
إذ{واتا: كاتیک}: ئه‌مه‌یان بۆ كاتی ڕابردوو به‌كار دێت
نموونه‌كه‌ش دیاره كه باسی ڕابردوو ده‌كات، وه ئه‌گه‌ر بشچێته سه‌ر فعلی مزارع ده‌یكاته
ڕابردووی به‌رده‌وام وه‌كو إِذ تَقُولُ، واتا كاتیک ده‌ت وت{خۆی تقول واتا ده‌ڵێیت كه یان
به‌رده‌وامه یان داهاتووه به‌ڵام إذ و كان بچێته سه‌ری ڕێک ده‌یكاته ڕابردووی به‌رده‌وام واتا شته
ده‌گه‌ڕێنیته‌وه ڕابردوو به‌ڵام به‌به‌رده‌وامی كه ئاوا
رأيتَ--> بينيت، تَرَى--> ده‌بينيت-->إذ تَرَى كاتیک ده‌تبينى

وه كان ـه‌ش ئه‌ینه‌ن ئیش ده‌كات كان كانوا كنتم كنت وه به‌شێوازه‌كانی تریش كه به‌پێی شته‌كه‌ی
ده‌گۆڕێت واتا هه‌ردووک كاره‌كه ده‌گه‌ڕێننه‌وه ڕابردووی به‌رده‌وام چه‌ند نموونه‌یه‌كتان له‌سه‌ر كان
داده‌نێم.
{ وَقَالُوا۟ لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِىٓ أَصْحَـٰبِ ٱلسَّعِيرِ }
وه‌وتیان ئه‌گه‌ر گوێمان بگرتبا یان بیرمان بكردبایه‌وه له‌ناو هاوه‌ڵانی دۆزه‌خ نه‌ده‌بووین
[سوره‌تی الملك: ١٠]
{ قَالَ وَمَا عِلْمِى بِمَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ }
وتی وه‌زانیاریم نییه به ئه‌وه‌ی ده‌یانكرد
[سوره‌تی الشعراء: ١١٢]
{ ٱنطَلِقُوٓا۟ إِلَىٰ مَا كُنتُم بِهِۦ تُكَذِّبُونَ }
ده‌ربچن بۆ لای ئه‌وه‌ی به درۆتان ده‌زانی
[سوره‌تی المرسلات: ٢٩]
{ إِذْ تُدْعَوْنَ إِلَى ٱلْإِيمَـٰنِ فَتَكْفُرُونَ }
كاتێک بانگ ده‌كران بۆ باوه‌ڕهێنان یه‌كسه‌ر كفرتان ده‌كرد
[سوره‌تی غافر: ١٠]
ئه‌گه‌ر سه‌یر بكه‌ن له بنه‌ڕتدا فعلی مزارعن به‌ڵام به‌هۆی ئه‌م [إذ - كان ـیه‌وه{مه‌به‌ستمان له[[
ئه‌وه‌ی كان له ئه‌وانی تریشه كه به‌هۆی ژماره‌و نێرو مێیه‌تی ده‌گۆڕێین، له‌نموونه‌كانیش سێ جۆرم
به‌رده‌وام ڕابردوویكی به‌ڵام ڕابردوو گه‌ڕێندراونه‌ته‌وه [به‌كار هێناوه.]]

2-
إذا{ئه‌مه‌ش به‌مانای كاتێک دێت}: به‌ڵام ئه‌مه‌یان بۆ داهاتووه، فعله‌كه خۆی مازیه جاء به‌ڵام كه
إذا هاته سه‌ری ده‌یكاته مانای داهاتوو جاء واتا هات به‌ڵام به‌هۆی إذا، واتا كاتێک كه سه‌ركه‌وتنی
الله تعالى دێت.

3-

متی(کەی): ئەمەیان بۆ پرسیارە، نموونەکەش دیارە

یاخود هەر متی بەڵام بۆ مەرج: نموونەکەشـ: هەرکاتێک بێیتە لام ڕێزت لێدەگرم

أَيَّانَ: وَهِيَ لِلاسْتِفْهَامِ، نَحْوُ: ﴿يَسْـَٔلُونَ أَيَّانَ يَوْمُ ٱلدِّينِ ﴿١٢﴾﴾ {الذَّارِيَات}.

حَيْثُ: وَهِيَ ظَرْفٌ مَبْنِيٌّ للمَكَانِ، نَحْوُ: ﴿وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا ﴿٣٥﴾﴾ {البَقَرَة}. أَيْ: مِنْ أَيِّ مَكَانٍ شِئْتُمَا.

وَإِذَا دَخَلَتْ عَلَيْهَا البَاءُ تَكُونُ للغَايَةِ، مِثْلُ قَوْلِكَ: (أُدْرُسْ بِحَيْثُ تَنْجَحُ)، أَيْ: إِلَى حَدٍّ أَنْ تَنْجَحَ.

4-

أيان{واتای کاتی تیایە واتا کەی}: وەئەوەش بۆ پرسیارە، نموونەکەش دیارە. وە کەمەبنین هەمیشە بەیەک جۆرن واتا ایان هەمیشە فەتحەیە کۆتاییەکەی وەئەوانی تریش کە دەڵێین مەبنین،

5-

حیث{واتا بەهەر شێوەیەک یان هەر جێیەک}: زەرفێکی مەبنیە وە بۆ شوێنیشە، وە نموونەکەش دیارە وە حیث مانای زۆری هەیە جاری وایە بەمانای (وەک) دێت.

وە ئەگەر (ب) بچێتە سەر حیث ئەوکاتە بۆ غاية ـیە{مەبەست}، نموونەکەش{ ادرس بحیث تنجح} بخوێنە بەشێوەیەک دەربچیت، لێرە مانای ئەوەیەتیایە تا ئەو ئەندازەیەی دەربچیت واتا تا مەبەستێک، واتا تا ئەو کاتەی دەردەچیت بخوێنە.

أَمْسِ: وَهِيَ للزَّمَانِ الـمَاضِي مَبْنِيَّةٌ عَلَى الكَسْرِ، نَحْوُ: (ذَهَبْتُ إِلَى الـمَدْرَسَةِ أَمْسِ).

6-

أمس{واتا دوێنێ}: بۆ کاتێکی ڕابردووە مەبنیە لەسەر کەسرە،{ ڕۆیشتم بۆ قوتابخانەکە دوێنێ}
ئیعرابەکان

عَلَى الضَّمَّةِ فِي مَحَلِّ جَرٍّ اسْمٌ مَجْرُورٌ. الميمُ: عَلَامَةُ الجَمْعِ.

(١) رُوَيْدَ: اسْمُ فِعْلِ أَمْرٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الفَتْحَةِ، بِمَعْنَى (أَمْهِلْ) وَفَاعِلُهُ ضَمِيرٌ مُسْتَتِرٌ وجُوبًا تَقْدِيرُهُ: (أنتَ). زَيْدًا: مَفْعُولٌ بِهِ.

قَطُّ: وَهِيَ ظَرْفٌ لِاسْتِغْرَاقِ مَا مَضَى مِنَ الزَّمَانِ، بِمَعْنَى: (فِي أَيِّ وَقْتٍ)، فَلَا يَقَعُ إِلَّا بَعْدَ الـمَاضِي الـمَنْفِيِّ، نَحْوُ: (مَا فَعَلْتُ قَطُّ).

مُذْ: وَهِيَ للزَّمَانِ الـمَاضِي مَبْنِيَّةٌ عَلَى السُّكُونِ، نَحْوُ: (مَا ذَهَبْتُ مُذْ أَمْسِ).

مُنْذُ: وَهِيَ للزَّمَانِ الـمَاضِي مَبْنِيَّةٌ عَلَى الضَّمَّةِ، نَحْوُ: (مَا تَكَلَّمْتُ مُنْذُ أَيَّامٍ)، إِلَّا أَنَّ الـمُدَّةَ فِي (مُنْذُ) أَطْوَلُ مِنْهَا فِي (مُذْ).

7-

قط{واتا هەرگیز کە لەولا یەکی تر بوو باسمان کرد لەگەڵ ئەوە لێتان تێک نەچێت}: زەرفێکە بۆ گرتنەوەی هەموو ئەوەی کە ڕوویداوە لەکاتی ڕابردوو واتا(لەهەر کاتێک)[بۆنموونە دەڵێیت ما أكلتُ قطُّ{ نەمخواردووە هەرگیز} یانی ئەوەی لەپێش ئەو قسەی من چی سەردەمێک هەیە داخلی دەبێت ئەو هەرگیزە هەموو ئەو سەردەمە دەگرێتەوە کە لەڕابردووە

لەهەر کاتێک نموونە ما فعلت قط {نەمکردووە هەرگیز} یانی لەهەر کاتێک بێت] وە نایەت تەنها لەدوای فعلێکی مازی مەنفی {واتا نەفی کراو دەبێت نەفی کرابێت، واتا لە ڕستەی مثبت نایەت ناڵێیت أكلتُ قط{خواردم هەرگیز}، واتا نادات دەبێت نەفی بکرێت، ما اكلت قط{نەمخوارد هەرگیز}] {وە خیلاف هەیە بۆ مزارِع بەکار دێت یان نا بەس بۆویش بەکار دێت، بەڵام دەبێت {نەفیکراو بێت، مَا أَذهبُ قطُّ{هەرگیز ناڕۆم}.

8-

مذ{واتا: لەماوەی یان لەوکاتەوە}: بۆ سەردەمی ڕابردووە مبنیە لەسەر سکون,{} من لەماوەی دوێنێوە نەڕۆیشتووم.

9-

منذ{ئەوەش واتای مذ هەیە}: ئەمەش بۆ کاتی ڕابردووە وە مەبنییە لەسەر زەممە,{} ماوەی چەند ڕۆژێکە قسەم نەکردووە، وە کاتی منذ درێژترە لە مذ، واتا منذ بۆ ڕابردووێکی دوورتر بەکار دێت لەچاو مذ.

أَيْنَ: ظَرْفٌ مَبْنِيٌّ عَلَى الفَتْحِ يُسْأَلُ بِهِ عَنِ الـمَكَانِ، نَحْوُ: ﴿ أَيْنَ شُرَكَآؤُكُمُ ٱلَّذِينَ كُنتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٢٢﴾ ﴾ {الأنعام}.

10-

أين{بۆ شوێن بەکار دێت واتا لەکوێ یان کوێ یان}: زەرفێکە مەبنیە لەسەر فەتحە وە پرسیاری پێ دەکرێت دەربارەی شوێن، نموونەکەش دیارە.

الجِهَاتُ السِّتُّ: وَهِيَ: (قَبْلَ، وَبَعْدَ، وَفَوْقَ، وَتَحْتَ، وَيَمِينَ، وَيَسَارَ)، وَمَا فِي مَعْنَاهَا، نَحْوُ: (قُدَّام، وَخَلْفَ، وَوَرَاءَ، وَأَعْلَى، وَأَسْفَلَ، وَأَمَامَ). فَفِي هَذِهِ الظُّرُوفِ تَفْصِيلٌ:

11-

وە زەرفی تریش شەش ئاراستەکەیە ئاداتی ئاراستەکان، [قبل{پێش}
بعد{دوا}،فوق{سەر}،تحت{ژێر یاخود خوارێ}، یمین{ڕاست}، یسار{چەپ}،] وەئەوانەشی
لەواتای ئەمانەن وەکو ئائەمانەن ئەوانیش:[قدام{پێش}، خلف{دوا} وراء{دوا}، أعلی{سەر، بەوەتای
بەرزیش دێت}،أسفل{ژێر یاخود خوارێ، بەواتای نزمیش دێت}، أمام {پێش}، لەم زەرفانە
ڕوونکردنەوەو درێژکردنەوەی تیایە، یانی کۆمەڵێکی دۆخیان هەیە گرنگە وردبین، بەتایبەت لە
،قبل وە بعد ـدا زۆر گرنگە

وَهِيَ إِمَّا أَنْ تَكُونَ مُضَافَةً، أَوْ مَقْطُوعَةً عَنِ الإِضَافَةِ، فَإِذَا كَانَتْ مُضَافَةً فَهِيَ مُعْرَبَةٌ، وَلَا تَخْلُو مِنْ حَالَتَيْنِ: إِمَّا مَنْصُوبَةٌ نَحْوُ: ﴿وَإِن مِّن قَرْيَةٍ إِلَّا نَحْنُ مُهْلِكُوهَا قَبْلَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ.. ﴿٥٨﴾﴾ {الإِسْرَاء}. وَإِمَّا مَجْرُورَةٌ بِحَرْفِ جَرٍّ، نَحْوُ: ﴿.. مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِيَ يَوْمٌ لَّا بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خُلَّةٌ وَلَا شَفَاعَةٌ ﴿٢٥٤﴾﴾ {البَقَرَة}.

وَإِمَّا مَقْطُوعَةٌ عَنِ الإِضَافَةِ، فَفِي هذِهِ الحَالَةِ إِمَّا أَنْ يَكُونَ الـمُضَافُ إِلَيْهِ مَنْسِيًّا، فَالظَّرْفُ أَيضًا مُعْرَبٌ، كَقَوْلِهِ: [مِنَ الوَافِرِ]

ئەم زەرفانە یان ئەوەیە کە مضافە(یانی مزافو مزاف الیهین)، یاخود بردراوە لە ئیزافە یان مزاف
الیه دیار نییە، ئەگەر هاتوو مزاف بوون یانی ئەو زەرفانە بوون بە مزاف ئەوە معربن لەو کاتەش
لەدوو دۆخ بەدەر نین یان منسوبە دەڵێیت منسوب علی ظَرفِیَّة، یاخود ئەوەیە مجرورە کە حرفێکی
جری لەپێش هاتبێت ئەوکات دەڵێیت مجرور بالحرف جر، وە نموونەکەش قبل مزافە وەدەشبینین
کە مزاف الیە باس کراوە یوم مزاف الیە ـکەیە، هەروەک وتمان ئەو ناوەی لەدوای قبل و بعد
ئەوانی تریش دێت مزاف الیە ـیە، وەیاخود حرفێکی جری لەپێش هاتووە مجرور دەبێت، ئەوە
.لەحالەتێک بوو ئەگەر مزاف بوو

وَإِمَّا مَقْطُوعَةٌ عَنِ الإِضَافَةِ، فَفِي هذِهِ الحَالَةِ إِمَّا أَنْ يَكُونَ الـمُضَافُ إِلَيْهِ مَنْسِيًّا، فَالظَّرْفُ أَيضًا مُعْرَبٌ، كَقَوْلِهِ: [مِنَ الوَافِرِ]

فَسَاغَ لِيَ الشَّرَابُ وَكُنْتُ قَبْلًا ... أَكَادُ أُغَصُّ بِالـمَاءِ الفُرَاتِ

وَإِمَّا أَنْ يَكُونَ الـمُضَافُ إِلَيْهِ مَنْوِيًّا، فَالظَّرْفُ مَبْنِيٌّ، نَحْوُ قَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿لِلَّهِ الْأَمْرُ مِن قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ ﴿٤﴾﴾ {الرُّوم}.

وەئەگەر بڕدرابوو لە ئیزافە واتا مزافو مزاف الیە نین: یان ئەوەیە کە مزاف الیە حیسابی بۆ نەکراوە وەک لەڕستەکانی مانا یانی وا دانەندراوە کە بوونی نییە لەو کاتەشدا هەر معربە یانی ،منسوب دەبێت لەسەر زەرفیەت

نموونەش : وکنت قبلًا، لەبەر ئەوەی کە مزاف الیە سڕدراوەتەوە یانی مزاف الیە ـمان نییە لەدوایەوە یانی هەرکە تەنوینت دێت دەڵێیت قەتع کراوە لە ئیزافە بڕدراوە لەبەر ئەوەی هەرگیز ،مزاف تنوین وەرناگرێت، مادەم حیسابیشی بۆ نەکراوە ئەوا تەنوینەکە داندراوەو معربە وەئەگەر هاتوو وادانرا حیسابی بۆ کراوە لەوکاتە پێی دەوترێت مەنویا، کەوترا مەنویە واتا حیسابی بۆ کراوە یانی لەڕستەکە سڕدراوەتەوە دیار نییە بەڵام وادانراوە کە بوونی هەیە, کەواتە ئەگەر هاتوو مزافەکە مەنوی بوو ئەوا زەڕفەکە مەبنی دەبێت لەسەر زەممە، وەکو نموونەکە.

أَيْ: مِنْ قَبْلِ غَلَبَةِ الفَارِسِ عَلَى الرُّومِ، وَمِنْ بَعْدِ غَلَبَةِ الرُّومِ عَلَى الفَارِسِ، بِنِيَّةِ المُضَافِ إِلَيْهِ كَمَا فِي الجُمْلَةِ السَّابِقَةِ.

،یانی من قبل غلبة ومن بعد غلبة کەواتە وادانراوە ئەو مزاف الیە ـە کە غلبة ـیە بوونی هەیە بەڵام مادەم لەڕستەکەیا نیەو وەواشداندراوە کە بوونی هەیە ئەوا ئەو کاتە معرب نابێت بەڵکو .مەبنی دەبێت لەسەر زەممە. کەواتە دەتوانی بەهێماکان بیانناسیەوە چجۆرێکن

المُـرَكَّبَـاتُ :

وَمِنَ الـمَبْنِيِّ الـمُرَكَّبَاتُ، وَهِيَ كُلُّ اسْمَيْنِ رُكِّبَ بَيْنَهُمَا وَلَيْسَ بَيْنَهُمَا نِسْبَةٌ كَالإِضَافَةِ، نَحْوُ: (هذِهِ خَمْسَةَ عَشَرَ)[١]، وَ(آتِيهِ لَيْلَ نَهَارَ)[٢]، وَ(جَارِي بَيْتَ بَيْتَ)، وَ(وَقَعُوا فِي حَيْصَ بَيْصَ).

وَالأَصْلُ فِي (خَمْسَةَ عَشَرَ): خَمْسَةٌ وَعَشَرٌ. وَفِي (لَيْلَ نَهَارَ): لَيْلًا وَنَهَارًا. وَفِي (بَيْتَ بَيْتَ): مُلَاصِقُ بَيْتٍ إِلَى بَيْتٍ. وَ فِي (حَيْصَ بَيْصَ): حَيْصٍ وَبَيْصٍ، وَهِيَ الشِّدَّةُ. وَمَا دَامَتْ هذِهِ الأَسْمَاءُ رُكِّبَتْ صَارَتْ مَبْنِيَّةً.

یەکێکی تر لەمەبنیەکان بریتیە لە مرکەبەکات، دیارە هەر لە بەشی اسمن یان زەرفەکان

حیسابی اسمیان بۆ دەکرێت.
مرکب: هەر دوو ناوێکە کە لێک دراون وە نیسبە دانەپاڵێک نییە لەنێوانیان وەک ئیزافە(مەبەست مزاف و مزاف الیە ـیە وەک قلمُ محمدٍ {پێنووسی محمد} یانی وەک ئەوانە ئیزافەو دانەپاڵو {خاوەنداریێتی نییە، یانی کە ئەو دوو ناوە دراونەتە پاڵ یەک دانەپاڵی تیادا نییە وەک ئیزافە ،نموونەش {هذه خمسة عشر، ئەمە پازدەیە}، کە خمسة هەمیشە مەبنیە لەسەر فەتحی جوزئین ئەگەر سەیریان بکەیت هەردووک فەتحەیان هەیە، وەیاخود{ آتیه لیل نهار} ئەوانەش هەردووک فەتحەیان هەیە یانی ناگۆڕێن، {جاري بیت بیت} بیت بیت کە لکاون پێکەوە هەردووکیان فەتحەیان هەیە، یان وقعوا حیص بیص.

وە ئەسڵو بنەڕەتی ئەم ڕستانە ئاوابووە خمسةَ عشرَ خمسةٌ وعشرٌ یانی واوێک هەبووە لەو بەینەدا کەواوەکە نەماوە لێکدراون ئەو دووانە ترکیب کراون ئەوا هەردووکیان مبنی کراون لەسەر فەتحە یانی مەبنی کراون یەک حالەتیان پێ دراوە وەک ئەوەی یەک وشە بن، یان لیلَ نهارَ خۆی لیلًا ونهارًا، لێرەش چوونکە واوەکە سڕدراوەتەوە کراوەتە لیلَ نهارَ لەسەر یەک حالەت جێگیریان کردوون نەگۆڕێن وەک ئەوەی یەک وشە بن، وە یاخود بیتَ بیتَ، ملاصُ بیت إلى بیت واتا ماڵێک لکا بەماڵێکەوە، وەیان حیصَ حیصَ(مانای شدة و ناڕەحەتی هەیە)، حیص حیص، وایان لێکراوە یان تێکەڵکراون وەک ئەوەی یەک وشە بن وەهاتوون یەک حالەتیان بۆیان داناوە کە ببنە مەبی بۆئەوەی یەک حالەت بن و نەگۆڕێن وەک ئەوەی یەک وشە بن.

تَنْبِیْهٌ: اِعْلَمْ أنَّ الأَعْدَادَ الـمُرَكَّبَةَ مِنْ (أَحَدَ عَشَرَ) إِلَى (تِسْعَةَ عَشَرَ) كُلُّهَا كـ(خَمْسَةَ عَشَرَ) فِي البِنَاءِ عَلَى فَتْحِ الجُزْئَيْنِ، إِلَّا (اثْنَي عَشَرَ)، فَإِنَّ جُزْءَهُ الأَوَّلَ مُعْرَبٌ.

،تێبینی: بزانە کە ژمارە مورەکەبەکان لە یازدەوە تا نۆزدە هەرهەمووی وەکو {خمسةَ عشرَ} وان کە هەردووکیان فەتحەیان هەیە، کە بناءن لەسەر فەتحی جوزئین هەردوو بەشەکە خمسةَ بەشی دووەم عشرَ (زۆربەی جار پێیان دەوترێت مبنیة علی حز جزئین)، جگە لە اثنی عشر، کە جوزئی یەکەمی موعرەبە واتا لەحالەتی نەسبو جەردا دەڵێیت اِثْنَيْ لە حاڵەتی جردا دەڵێیت اثنَی.

ئیعرابەکان

(١) هذِهِ: اسْمُ إِشَارَةٍ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ مُبْتَدأٌ. خَمْسَةَ عَشَرَ: عَدَدٌ مُرَكَّبٌ مَبْنِيٌّ عَلَى فَتْحِ الجُزْئَيْنِ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ خَبَرٌ.

(٢) آتِي: فِعْلٌ مُضَارِعٌ، وَالفَاعِلُ (أنَا). الهَاءُ: فِي مَحَلِّ نَصْبٍ مَفْعُولٌ بِهِ. لَيْلَ نَهَارَ: ظَرْفُ زَمَانٍ مَبْنِيٌّ عَلَى فَتْحِ الجُزْئَيْنِ فِي مَحَلِّ نَصْبٍ عَلَى الظَّرْفِيَّةِ.

وانەی بیست و دووەم

الکنایات

لەئەوشتانەی تر کە لەژێر مەبنی جێیان دەبێتە ئەو اسمانەی پێیان دەوترێت کنایات:

الكِنَايَاتُ:

وَمِنْهُ أيضًا الكِنَايَاتُ: وَهِيَ أَلْفَاظٌ مُبْهَمَةٌ يُعَبَّرُ بِهَا عَنْ أَشْيَاءَ مُفَسَّرَةً، وَهِيَ: (كَمْ، كَذَا، كَيْتَ وَكَيْتَ، ذَيْتَ وَذَيْتَ)[١]، نَحْوُ: (كَمْ دِرْهَمًا مَالُكَ؟)[٢]، وَ(عِنْدِي كَذَا دِرْهَمًا)[٣]، وَ(كَانَ مِنَ الْأَمْرِ كَيْتَ وَكَيْتَ)[٤].

کنایات لەئەسڵی زماناوانیدا ئەوەیە کە شتێک نادیار بێت یانی دژی التصریح ـە تەسریح ئاماژەی ڕاستەوخۆیە شتێک بەڕاستەوخۆ بیڵێی بەڵام کینایەت ئەوەیە بەناڕاستەوخۆ ئاماژەی بۆ بکەیت.

وەلە ئەوانەی دەچنە ژێر بەشی مەبنی هەروەها الکنایات: کۆمەڵە لفظێکن دەستەواژەو ئاماژەیەکن نادیارن،ئێستا دەڵێیت (کذا ئەوەندە یان بڕێک) کە ئاماژەیەکی ڕوون نییە، گوزارشتیان پێ دەکرێت لەسەر شتێکی شرۆڤەکراو.
ئێستا{عندی کذا درهما, ئەوەندە درهەمم لایە یان بڕێک درهەمم لایە، ئێستا درهەم ڕوونکراوەتەوە یانی گوزارشتی پێ دەکەیت بۆ شتێک کە بەتەفسیر کراوی هاتووە وەخودی

شتەکە(مەبەست کذا ـیە) نادیارە واتا بڕەکەی نازانیت یانی وەک ئەوە نییە بەدیاری کراوی بڵێیت
،چەندە بۆنموونە دەیە پێنجە چوارە} وە ئەوانیش ()، وەکو (کم درهما مالک، ماڵەکەت چەندە
لەڕاستیدا کم بە تەفسیری ناچێتە ژێر بەشی کنایات بەڵام ئیتر کردۆتیانێ لەبەر ئەوەی لە کذا]
.نزیکە]،) یان دەڵێیت،، کان من الامر کیت وکیت

تَنْبِيْهٌ: قَالَ الحَرِيرِيُّ فِي (دُرَّةِ الغَوَّاصِ): الْعَرَبُ تَقُولُ: (كَانَ مِنَ الْأَمْرِ كَيْتَ وَكَيْتَ)، وَ(قَالَ فُلَانٌ ذَيْتَ وَذَيْتَ)، فَيَجْعَلُونَ (**كَيْتَ وَكَيْتَ**) كِنَايَةً عَنِ الْأَفْعَالِ، وَ(**ذَيْتَ وَذَيْتَ**) كِنَايَةً عَنِ الْمَقَالِ، كَمَا أَنَّهُمْ يَكْنُونَ عَنْ مِقْدَارِ الشَّيْءِ وَعِدَتِهِ بِلَفْظَةِ (**كَذَا وَكَذَا**) فَيَقُولُونَ: (قَالَ فلَانٌ مِنَ الشِّعْرِ كَذَا وَكَذَا بَيْتًا)، وَ(اشْتَرَى الْأَمِيرُ كَذَا وَكَذَا عَبْدًا).

تێبینی: کاتێک عەرەب کیت وکیت بەکار دێنێت بۆ فعلی بەکار دێنێت یانی کاتێک باسی فعلێک
دەکەیت (دەڵێیت کارەکە ئاواو ئاوا بوو،) بەڵام بۆ وتە کاتێک دەڵێیت ئەوەو ئەوەی وت دەڵێێت ذیت
وذیت، وەهەروەها بۆ ئەندازەو بۆ بڕ کذا وکذا بەکار دێت کە واتا ئەوەندەو ئەوەندە،{ قال فلان من
الشعر کذا وکذا بیتا، کەسێک وتی لە شعرەکە ئەوەندەو ئەوەندە بەیتە، بەیتە شعر ژمارەیە}یان
{.اشترى الأمير كذا وكذا عبدًا، ئەمیرەکە ئەوەندەو ئەوەندە کۆیلەیەی کڕی}

وَ(**كَمْ**) تَأْتِي عَلَى نَوْعَيْنِ: اسْتِفْهَامِيَّةٍ وَخَبَرِيَّةٍ، فَعَلَى الْأَوَّلِ تَنْصِبُ مَا بَعْدَهَا، نَحْوُ: (كَمْ رَجُلًا عِنْدَكَ؟)، وَعَلَى الثَّانِي تَجُرُّهُ، نَحْوُ: (كَمْ رَجُلٍ كَرِيمٍ عِنْدِي)، يَعْنِي: عِنْدِي كَثِيرُونَ.

کم: لەسەر دوو بەش دێت: یان پرسیاریە(بۆ پرسیار کردنە) یان هەواڵی(یانی هەواڵێکی پێ
دەدەیت لەوکاتەی کە هەواڵەکەش دەدەیت ڕوونی دەکەیتەوە کە ئەو شتە زۆر بووە یانی کم خبری
بۆ التَّكثِيرُ(زۆرکردن) یش ـەکار دێت) وە لەوەی یەکەم یانی کاتێک پرسیاریە دوای خۆی
مەنسوب دەکات{ کم رجلا عندک، چەند پیاوت لایە، ئەو کم، کم ـی الاستفهامیە مبنیە لەسەر
سکون،} وە لەوەی دووەم واتا هەواڵی دوای خۆی مەجرور دەکات {کم رجل کریم عندی،} واتا
،زۆرم لایە ، واتا زۆر پیاوم لایە. یانی کاتێک بە مجروری دێت هەواڵ دەدەی کە زۆری لایە
بەڵام بە مەنسوبی پرسیار دەکەیت چەنێکی لایە، وە لە پرسیاریەکە کە وتمان دوای

خۆی مەنسوب دەکات رجلا دەبێتە التمییز.
ئیعرابەکان:

(١) إِعْرَابُ هذِهِ الأَسْماءِ يَكُونُ حَسَبَ مَوَاقِعِهَا فِي الجُمْلَةِ.

(٢) كَمْ: اسْمُ اسْتِفْهَامٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ مُبْتَدَأٌ. دِرْهَماً: تَمْيِيزٌ مَنْصُوبٌ بِالفَتْحَةِ الظَّاهِرَةِ. مَالُ: خَبَرٌ مَرْفُوعٌ وهُوَ مُضَافٌ، وَالكَافُ فِي مَحَلِّ جَرٍّ مُضَافٌ إِلَيْهِ.

(٣) عِنْدِي: شِبْهُ جُمْلَةٍ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ خَبَـرٌ مُقَدَّمٌ. كَذَا: كِنَايَةٌ عَنْ عَدَدٍ مُبْهَمٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ مُبْتَدَأٌ مُؤَخَّرٌ. دِرْهَمًا: تَمْيِيزٌ مُحَوَّلٌ عَنِ الـمُبْتَدَإِ مَنْصُوبٌ.

(٤) كَانَ: فِعْلٌ مَاضٍ نَاقِصٌ. مِنَ الأَمْرِ: جَارٌّ وَمَجرُورٌ فِي مَحَلِّ نَصْبٍ خَبَـرُ (كَانَ). كَيْتَ وَكَيْتَ: كِنَايَةٌ عَنِ العَدَدِ مَبْنِيٌّ عَلَى فَتْحِ الجُزْئَيْنِ فِي مَحَلِ رَفعٍ اسْمُ (كَانَ).

إِعــرَاب (كَم):

لِـمَعْرِفَةِ مَوْقِعِهَا الإِعْرَابِيِّ نَنْظُرُ إِلَى مَا بَعْدَ تَمْيِيزِهَا:

أَوَّلًا: تُعْرَبُ **فِي مَحَلِّ رَفْعٍ مُبْتَدَأً** إِذَا كَانَ مَا بَعْدَ التَّمْيِيزِ:

١- فِعْلًا لَازِمًا، نَحْوُ: (كَمْ رَجُلًا جَاءَ؟)، أَوْ فِعْلًا مُتَعَدِّيًا اسْتَوْفَى مَفْعولَهُ، نَحْوُ: (كَمْ رَجُلًا زَارَكَ؟)، أَوْ ظَرْفًا، نَحْوُ: (كَمْ كِتَابًا عِنْدَكَ؟)، أَوْ: جَارًّا وَمَجْرُورًا، نَحْوُ: (كَمْ رَجُلًا فِي الدَّارِ؟).

تُعْرَبُ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ خَبَرًا إِذَا جَاءَ بَعْدَهَا اسْمٌ مَعْرِفَةٌ، نَحْوُ: (كَمْ مَالُكَ؟).

وە ئەی ئیعرابی کم چۆندەکرێت: بۆئەوەی بزانین کم چۆن ئیعراب دەکرێت دەڕوانین بۆ ئەوەی لەدوای تەمیزەکەیەتی مەبەستمان ئەوەیە دەڵێین کم رجلا ئەوەی دوای رجلا ـکە چییە ئەوەمان پێویستە سەیری دەکەین دواتر دەتوانین بزانین ئیعرابی کم چییە، چوونکە کم کاتێک دەڵێین مبنیە لەسەر سکون محل اعراب ـی هەیە یانی ئیعرابێک دەکرێت.

1-
یان ئەوەیە ئەوەی کە لەدوای تەمیزەکەیە فعلێکی لازمە فعلی لازم وتمان ئەوەیە کە مفعول بە نییە، وەکوو {کم رجلا جاء، چەند پیاو هاتووە}، یان فعلێکە موتەعەدیە مفعولەکەشی هاتووە وەکو{کم رجلا زارک، چەند پیاو سەردانیان کردی}،[[چۆن فعلی لازم و موتەعەدی لێک جیابکەینەوە،
فعلی لازم ئەوەیە کە بەخودی خۆی ماناکە تەواوەبێت تەنها پێویستی بە

،فاعلێکە، بەڵام فعلی موتەعدی بەبێ مفعول بە ماناکەی تەواو نابێت((بۆ نموونە دەڵێیت جاءَ محمدٌ محمد هات، کە هیچ کێشەیەکی نییەو واتاکەی تەواوەو پێویستت بەهیچی تر نییە ڕوونی بکاتەوە چاوەڕێی قسەیەکی تر نیت تا ڕستەکە ڕوون بێتەوە، بەڵام نموونەیەکی تر کە فعلێک تەنها بە فعلو فاعل ئیشەکە نەڕوا ڕوون نەبێت أكرمَ خالدٌ، لێرە دەڵێیت خالید ڕێزی نا، یانی تەنها بەوەنە ئیشەکە ناڕواو زۆر ڕوون نییە هەتا نەزانین کە ڕێزی لەکێ ناوە نموونە أكرمَ خالدٌ بكرًا(خالید ڕێزی لە بەکر نا)، کەواتە بەبێ مفعول بە واتاکەی تەواو نییەو نابێت و ڕوون نییە، کە دەڵێیت خالید ڕێزی نا ڕێزی لەکێ نا یانی تا مفعول بە باس نەکەیت واتاکەی ڕاست تەواو نابێت، بەڵام لە لازم وانییە محمد هات تەواو ڕوونەو تەواوە یان طَابَ زيدٌ، زەید پاکو چاک بوو، یان حَسُنَ زيدٌ، زەید جوان بوو لێرە هیچ کێشت نییە تەنها فعو فاعلت بەسە بەڵام لە موعتەدی وا نییە، بۆ نموونە دەڵێیت أَعْطَى محمدٌ، محمد دای بە، کە دیار نییەو ڕوون نییە دای بەکێ بەڵام کە وتت عِلِيًّا، دای بە عەلی كِتَابًا کتێبێک، یانی بە فعل و فاعل ئیشەکەت ناڕوا دەبێت مفعول بە یش خۆی پیاکا.]] ئیتر ئاوا یان فعلێکی لازمی لەدوا دێت وەکو جاء، یان فعلێکی موتەعەددی کە مفعولەکەشی لەگەڵی هاتووە وەک كم رجلا زارك،((ئێستا سەیربکەین، زار محمدٌ بكرًا، محمد سەردانی کرد کە دیار نییە دەبێ کەسێک هەبێت کە سەردانی کردبێت بۆیە پێویستی بە مفعول بە ـیە دەڵێیت بەکر سەردانی بەکری کرد، مادەم تەنها بەتەنها زار محمد تەواو نابێت دەشبێت بزانیت سەردانی کێی کردووە کەواتە تەواونابێت بەبێ ئەوەی بزانین مفعول بە ـەکە چییە یانی دەبێ مفعولێکت هەبێ ڕستەکە تەواو بکات کەواتە دەزانیت موتەعەددیە)) مفعولەکەش ئەوەتا کافەکەیە(كم رجلا زارك، یانی کەسێک هەستاوە بەسەردان کردنی تۆ، چەند پیاو سەردانی تۆی کردووە)، یان زەرفێک لەدوایەوە دێت(عند، تحت ، فوق، ئەونیتریش) ، وەکو(كم كتابا عندك، عند خۆی زەرفە مزافیشە، کافەکەش لە محل جردا دەبێتە مزاف الیە، وتیشمان ئەوشتانە دەبێتە زەرف ،چوونکە شبە جوملە یان زەرف و مزروفە یان جار و مجرورە)، یان جارو مجرورمان هەیە وەکو:{ كم رجلا في الدارِ، کە في حرف جرە الدار اسم مجرورە.

ئەگەر هەریەکێک لەئەمانە بوو ئەوا دەڵێیت:

إعـــراب (كم):

لِـمَعْرِفَةِ مَوْقِعِهَا الإِعْرَابِيِّ نَنْظُرُ إِلَى مَا بَعْدَ تَمْيِيزِهَا:

أَوَّلًا: تُعْرَبُ **فِي مَحَلِّ رَفْعٍ مُبْتَدَأً** إِذَا كَانَ مَا بَعْدَ التَّمْيِيزِ:

١- فِعْلًا لَازِمًا، نَحْوُ: (كَمْ رَجُلًا جَاءَ؟)، أَوْ فِعْلًا مُتَعَدِّيًا اسْتَوْفَى مَفْعولَهُ، نَحْوُ: (كَمْ رَجُلًا زَارَكَ؟)، أَوْ ظَرْفًا، نَحْوُ: (كَمْ كِتَابًا عِنْدَكَ؟)، أَوْ: جَارًّا وَمَجْرُورًا، نَحْوُ: (كَمْ رَجُلًا فِي الدَّارِ؟).

تُعْرَبُ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ خَبَرًا إِذَا جَاءَ بَعْدَهَا اسْمٌ مَعْرِفَةٌ، نَحْوُ: (كَمْ مَالُكَ؟).

له محل رفعدا دەبێتە مبتدأ

یانی ئەگەر جارو مجرور یان زەرف یان لازم بوو یان موتەعەدیی، ئەوکات دەڵێیت کم لە محل رفعدا مبتدایە.

تُعْرَبُ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ خَبَرًا إِذَا جَاءَ بَعْدَهَا اسْمٌ مَعْرِفَةٌ، نَحْوُ: (كَمْ مَالُكَ؟).

ئەگەر لەدوایەوە ناوێکی معرفە هات ئەوا لە محل رفعدا دەبێتە خبر، وەک(کم مالک، سامانی تۆ چەنێکە؟، کەواتە دەڵێیت ئەو کم لاستفهام مبنی علی السکون فی محل رفع خبر مُقدَّمُ(پێشخراو)
،مال: دەبێت مبتدأ مُأَخَّرُ مضاف(موبتەدای دواخراو و مزاف)
کافەکەش: فی محل جر مزاف الیە یە.)

١-مَفْعُولٌ بِهِ، إِذَا جَاءَ بَعْدَهَا فِعْلٌ مُتَعَدٍّ لَمْ يَسْتَوْفِ مَفْعُولَهُ، نَحْوُ: (كَمْ كِتَابًا قَرَأْتَ؟).

٢- خَبَرٌ، إِذَا جَاءَ بَعْدَهَا فِعْلٌ نَاقِصٌ، نَحْوُ: (كَمْ كَانَ عَدَدُ تَلَامِيذِكَ؟).

٣- مَفْعُولٌ فِيهِ، إِذَا جَاءَ بَعْدَهَا ظَرْفٌ، نَحْوُ: (كَمْ يَوْمًا صُمْتَ؟).

2-
ئیعرابەکەی ئاوایە فی محل نصب یان دەبێتە مفعول بە، یان خبر، یان مفعول فیە.

1-
دەبێتە مفعول بە: کاتێک فعلێکی موتەعەدی لەدوایەوە هات مەفعولەکەشی لەگەڵ نەهاتبوو
وەک:{کم کتابا قرأت، چەند کتێبت خوێندەوە، ئەگەر بێتوو بگەڕێنیەوە سەرەوە هی یەکەم کم رجلا زارکَ، مفعول بە هاتووە چەند پیاو سەردانتی کرد، زارک یانی سەردانی تۆی کردووە ئەوەتا مفعولەکە ئەو کافەیە، بەڵام لێرە مفعول بە یەکە نەهاتووە کم کتابا قرأت، کم ـمان هەیە وە کتابا ئەوە تەمیزەکەیەتی قرأت یانی تۆ خوێندووتەتەوە قرأت موتەعەدیە بەڵام مفعول بە یەکە نەهاتووە خوێندوتەتەوە بەڵام دیار نییە چیت خوێندۆتەوە گۆڤارە کتێبە چییە، ئێستا دەڵێیت من خوێندمەوە چیت خوێندەوە گۆڤار کتێب پەڕ چی یانی بەبێ مفعول بە ئیشەکە ناڕوات، وەمادەم مفعول بە نەهاتووە دەڵێیت کم لە محل نصب مفعول بە یە.

ثَانِيًا: تُعْرَبُ فِي مَحَلِّ نَصْبٍ عَلَى أَنَّهَا:

١-مَفْعُولٌ بِهِ، إِذَا جَاءَ بَعْدَهَا فِعْلٌ مُتَعَدٍّ لَمْ يَسْتَوْفِ مَفْعُولَهُ، نَحْوُ: (كَمْ كِتَابًا قَرَأْتَ؟).

٢- خَبَرٌ، إِذَا جَاءَ بَعْدَهَا فِعْلٌ نَاقِصٌ، نَحْوُ: (كَمْ كَانَ عَدَدُ تَلَامِيذِكَ؟).

٣- مَفْعُولٌ فِيهِ، إِذَا جَاءَ بَعْدَهَا ظَرْفٌ، نَحْوُ: (كَمْ يَوْمًا صُمْتَ؟).

٤- مَفْعُولٌ مُطْلَقٌ، إِذَا جَاءَ بَعْدَهَا مَصْدَرٌ، نَحْوُ: (كَمْ ضَرْبَةً ضَرَبْتَ؟).

ثَالِثًا: فِي مَحَلِّ جَرٍّ، عَلَى أَنَّهَا:

2-

یان دەبێتە خبر: ئەگەر لەدوایەوە فعلێکی ناقس لەدوایەوە هات(ئێمە وتمان خبری فعلە ناقسەکان وەک کان و خوشکە کانی منسوبن) وەک:{ كم كان عدد تلاميذك، ژمارەی فێرخوازەکانت چەند بوو، مادەم کان لەدوای کم هاتووە کم في محل نصب دەبێتە خبری کان(خبری کان ـەش منسوبە)

3-

یان دەبێتە مفعول فيه: ئەگەر لەدوایەوە زەرف هات(مەبەستمان زەرفی زەمانە ئەوەی تحت و فوق و ئەوانی تریشیان ناڵێین) وەک:{کم یوما صمت، چەند ڕۆژ بەڕۆژوو بوویت، کەواتە کم في محل نصب دەبێتە مفعول فيه

4-

،یان دەبێتە مفعول مطلق: ئەگەر لەدوایەوە المصدر {چاوگێک}هات، وەکو{کم ضربة ضربت چەند لێدان لێت دا} کم في محل نصب دەبێتە مفعول مطلق.

3-

ثَالِثًا: فِي مَحَلِّ جَرٍّ، عَلَى أَنَّهَا:

١- مَجْرُورَةٌ بِحَرْفِ الجَرِّ، نَحْوُ: (بِكَمْ دِينَارٍ اشْتَرَيْتَهُ؟).

٢-مُضَافٌ إِلَيْهِ، إِذَا سَبَقَهَا اسْمٌ مُضَافٌ، نَحْوُ: (كِتَابَ كَمْ مُؤَلِّفٍ قَرَأْتَ؟).

٢- مضاف إليه، إذا سبقها اسم مضاف، كقولنا: درسَ كم أستاذٍ سمعتَ؟

تَنْبِيهٌ: تُعْرَبُ (كَمْ) الخَبَرِيَّةُ إِعْرَابَ الاِسْتِفْهَامِيَّةِ.

ئەوەیان لە محل جردایە ویش چەند جۆرێکە

1-
یان دەبێتە مجرور بە پیتێکی جر، وەکو:{بکم دینار اشتریتە، بەچەند دینار کڕیت، مادەم حرف جری لەپێش هاتووە دەڵێی کم في محل جر اسم مجرور}

2-
یان دەبێتە مزاف الیە: ئەگەر ناوێکی مزاف لە پێشیەوە هات(کتاب کم مؤلف قرأت، کتێبی چەند نوسەرت خوێندۆتەوە، کتێبی داوەتە پاڵ کم (چەند)، کتێبەکە مزافە کم لە محل جر دەبێتە مزاف الیە

خاڵەکەی تریش هەرئەوە هەر وای دانێن بوونی نییە.

تێبینی: کم ـی هەواڵی هەمان حالەتی کم ـی پرسیاری هەیە، ئیتر هەر حالەتێک لەحالەتەکانی ئەوی بەسەردا جێبەجێ بوو هەمان ئیعرابی ئەو وەردەگرێت.

وانەی: بیست و سێیەم

ئەگەر بیرتان بێت باسمان کرد کە جاری وایە لەباتی بەهێما ئێمە شتەکان مرفوع یان منسوب مجرور بکەین بەپیت دەیکەن وەک ئەوەی لەجیاتی بڵێیت إنَّ العالمَ(بەڕاستی زاناکە) دەڵێیت إنَّ العالِمِینَ(بەڕاستی زاناکان) جا لەسەرەتا بۆ یەک یەک کەس بوو بەس کە کردمان بەدوانو کۆ{سێ یان لەسێ زیاتر} دەیکەینە پیت ئاوا

سەرەتا بۆ المثنی(دووان)(مثنی مذکر سالم)
ئەگەر مرفوع بوو ئەوا {انِ} زیاد دەکەین، واتا ئەگەر شتەکە مرفوع بوو وەک جاء الصَّابرُ(ئارامگرەکەهات)، دەڵێین جاء الصابِرَانِ(دوو ئارامگرەکە هاتن) لێرە بۆیە جاء مان(نەدان نووسیوە جائا) نوسیوە دەبێت وابێت چوونکە یاساکە وایە ئەگەر بێت و (ان یان جمع و ئەوانی،تری بوو) ـیش لێبکەینەوە دەبێ هەر واتا بدات واتا جاء الصابر واتا دەدات واتا ئارامگرەکە هات کە کردمانەدووان جاء الصابران کە ئەو ان لێکردەوە نابێ واتا کە تێک بچێت.

وەک کتاب-->کتابانِ

ئەگەر منصوبو مجرور بوو-->کتابَیْنِ، ئەگەر ناوەکە مجرور یان مەنسوب ینِ زیادەکەین، وەک

هما من الصابرَيْنِ، یان رأیت الصابرَینِ، كە لەیەكەم مجرورە بە حرف جر لەدووەم مەنسوبە چوونكە مفعول بەیە.

(مثنى مؤنث سالم)
وە بۆ مێینەش هەمان شت بەس یەک ت دەخەیتە پێش ئاوا رأیت الصابرتَیْنِ، یان هما من الصابرتَیْنِ.

{وە بۆ كۆ لە نێر{جمع المذكر السالم}

لە رفعدا ونَ لە نسبو جر ینَ، وەک رأیتُ الصابِرینَ، یان هم من الصابرِینَ، یان جاء الصابرِونَ، واتا ئەگەر ئائەم جەمعانە لاببەین وە لە حرف بیكەینەوە هێما ئاوا دەبێت رأیت الصابرَ، من الصابرِ، جاء الصارُ، تەنها لەو هێمایانەوە گۆڕیمانن بۆ كۆ وە پیت.

{وە بۆ مێینەش لەكۆدا{جمع المؤنث السالم}:
لەدۆخی رفعدا اتُ، وە لەنەسبو جردا اتِ، وەک رأیت الصابرَاتِ، هُنَّ من الصابراتِ، یان هؤلاءِ صابراتُ، كە دەزانین اسم ئیشارە موبتەدایەو موبتەداش مرفوعە وە الصابرات خەبەرەو وە خەبەریش مەرفوعە.

جمع التكسیر ـش مان هەیە وەک قلم اقلام یان رجل رجال، ئەمەیان یاسایەكی ڕێكی نییە وەک ئەوانی تر بەكورتی ئەشواییە دەبێ بگەڕێیتەوە قاموس لەمەیان بەیاساو شت زەحمەتە وەک ئەوی تر نییە.

وانەی بیستو چوارەم

المعرفة، النكرة، المذكر، المؤنث

المَعْرِفَـــةُ :

المَعْرِفَةُ: هُوَ مَا دَلَّ عَلَى مُعَيَّنٍ، وَهُوَ عَلَى سِتَّةِ أَقْسَامٍ:

العَلَمُ: وَهُوَ الاِسْمُ الَّذِي يَدُلُّ عَلَى مُسَمَّاهُ بِذَاتِهِ، نَحْوُ: (مُحمَّدٍ، وَزَيْدٍ، وَبَكْرٍ).

المُضْمَرُ: وَهُوَ اسْمٌ جَامِدٌ مَبْنِيٌّ وُضِعَ لِيَدُلَّ عَلَى: مُتَكَلِّمٍ، أَوْ مُخَاطَبٍ، أَوْ غَائِبٍ، نَحْوُ: (أَنَا، وَأَنتَ).

المعرفة(ناسراو): ئەوەیە کە گوزارشت بکات لەشتێکی دیاری کراو شتێکی دیار(ئێستا ①- نەکیرە کۆمەڵێکی شت دەگرێتەوە، ئێستا کە تۆ دەڵێیت رجل ئەوەی کە پێی بوترێت پیاو دەیگرێتەوە، بەڵام المعرفة ئەوەیە کە گوزارشت بکات لەشتێکی دیاری کراو)، ئەویش چەند جۆرێکە

1-
العلم(ناوی شتەکانە بەتایبەت نیشانکراو): ئەوەیە کە گوزارشت دەکات لەناو نراوەکە بەخودی خۆی یانی پێویستی بەهیچی تر نییە(یانی کە تۆ دەڵێیت محمد گوزارشت دەکات لە محمد کە ناونراوەکەیە بە خودی خۆی، یانی هەر ئەوەندەی بڵێیت محمد گوزارشت دەکات لەو کەسەی کە ناو نراوە محمد)

2-
المضمر(جێناو): ناوێکی جامدە(واتا لەهیچەوە وەرنەگیراوە موشتەق نییە، ئێستا مصدر وثعل متضي مضارع امر اسم فاعل هەموویان لێک وەرگیراون یان لەشتێکی تر وەرگیراون، بەڵام ئەو شتەی کە ناگۆڕێ هیچی لێ وەرنەگیراوەو لەهیچیش وەرنەگیراوە ئەوا جامدە) مەبنیە (وتا معرب نییە) داندراوە بۆ گوزارشت کردن لەسەر قسەکەرێک(نحن، انا...)، یان ئامادە یان نادیار،وەک(انا، انت)

اسْمُ الإِشَارَةِ: وَهِيَ أَسْمَاءٌ وُضِعَتْ لِيُشَارَ بِهَا إِلَى مُعَيَّنٍ، نَحْوُ: (هذَا، وَهذِهِ).

اسْمُ الـمَوصُولِ: وَهُوَ مَا يَدُلُّ عَلَى مُعَيَّنٍ بِوَاسِطَةِ جُمْلَةٍ أَو شِبْهِهَا بَعْدَهُ، وَتُسَمَّى صِلَةَ الـمَوصُولِ، نَحْوُ: (جَاءَ الَّذِي أَكْرَمْتُهُ). وَهذَانِ القِسْمَانِ يُقَالُ لَهُمَا: الـمُبْهَمُ أيضًا.

3- اسم الاشارة: كۆمەڵە ناوێکن داندراون بۆ ئاماژە کردن بۆ دیاری کراوێکٍ، وەک: (هذا، هذه، کە هەردووک بۆ نزیکن، یان لەجێی هذا، ذلك کە بۆ دوور یان لەجێی هذه, تِلكَ، لەسەرێ لەبەشی ناوی ئاماژە گشتیمان دیاری کردووە بەواتاوە دەتوانن بگەڕێنەوە.)

الاسمُ الموصولُ: ئەوەیە کە گوزارشت دەکات لەسەر شتێکی دیاری کراو بە واستەی ڕستەیەک یان هاوشێوەی ڕستەیەک کە لەدوایەوە دێت کە ناودەندرێ سیلەی موسول،وەک(جاء الذي اکرمته، کاتێک دەڵێیت جاء الذي نازانی چییە ئەو اکرمته کە لەدوایەوە دێت ڕوونی دەکاتەوە، یانی بەواستەی الذي کە اسم موسولە وە ئەو جوملەی کە لەدوای هاتووە کە اکرمته ـوە بەواستەی ئەو دووە ڕستەکە ڕوون بۆتەوە ئەبێت بە معرفة، یانی کە دەڵێیت هات ئەوەی کە، نازانی کێیە بەڵام کە وتت اکرمته ئنجا دەزانیت کە ڕێزم لەکێ ناوە یان کێ هاتووە یانی بەواستەی ئەو جوملەو شبە جوملەیە کە لەدوایەوە دێت کارەکە ڕونەبێتەوە و دەبێتەو دەبێتە معرفة)، وە ئەو دووجۆرە اسم اشارەو موسولە پێیان دەوترێت: المبهم (شاردراوە، نادیارکراو).

4- ال: ئەوەیە کە ال تعریفی چۆتە سەر: ئەویش دیارە.

5- شتێک کە ئیزافە بکرێت پاڵبدرێت زیاد بکرێت بۆ لای ئەم مەعریفانە(واتا چوار خاڵی پێشوو کە خوێندمان ئیتر موسولە بێت یان ئیشارە یان ال یان علم)، نموونە{کتاب محمد(کتێبەکەی محمد)، کتاب نکرەیە بەڵام کە دراوەتە پاڵ محمد بۆتە مەعریفە بەواستەی محمد) یان کتاب الرجل،کتێبی پیاوەکە، الرجل بەواستەی ال بۆتە معرفە وە کتاب بەواستەی ئەوەی دراوەتە پاڵ الرجل بۆتە معرفە یانی کتاب مزافە الرجل لەگەڵ محمد مزاف الیە ـن)

تَنْبِيْهٌ: قَدِ اخْتَلَفَ العُلَمَاءُ فِي تَحْدِيدِ أَعْرَفِ الـمَعَارِفِ وَتَرْتِيْبِهِ بَعْدَ اسْمِ الجَلَالَةِ عَلَى أَقْوَالٍ، فَذَهَبَ سِيْبَوَيْهِ وَمَنْ وَافَقَهُ إِلَى أَنَّ الضَّمِيرَ أَعْرَفُ الـمَعَارِفِ، ثُمَّ الِاسْمُ العَلَمُ، ثُمَّ الِاسْمُ الـمُبْهَمُ، ثُمَّ مَا فِيْهِ الأَلِفُ وَاللَّامُ، وَأَعْرَفُ الضَّمَائِرِ ضَمِيْرُ الـمُتَكَلِّمِ؛ لِأَنَّهُ لَا يُشَارِكُهُ فِيْهِ أَحَدٌ غَيْرُهُ، فَلَا يَقَعُ فِيْهِ الْتِبَاسٌ.

تێبینی: زانایان ڕاجیاییان هەیە کە کامیان لەوانەی خوێندمان لەو پێنج خاڵە کامە لەگشتیان مەعریفەترە ناسراوترە دوای ناوی الله(چونکە بە تەواوی وتوتیان ناوی الله لەهەموو مەعرفەیەک مەعرفە ترە بەڵام ئەی کامە لەدوای ناوی الله معرفەترە؟)، سیبەوەی لەگەڵ ئەوانەی پەسەندیان کردووە وتوتیان جێناو لە گشت مەعریفەکان معرفە ترە، پاشان ناوی علم(نیشانکراو)، دواتر ناوی نادیار(یانی ناوی موسول)، پاشان ال، وە ناسراوترینیان لەناو جێناوەکانیش جێناوی قسەکەرە، لەبەر ئەوەیە کەس بەشداری نابێت جگە لە خۆی(واتە قسەکەرەکە کە دەڵێی من ڕۆیشتمە بازاڕ جگە لەتۆ کەسی تر ناگرێتەوە، وەکو کۆنییە بڵێی ڕۆیشتینە بازاڕ ئێ کێو کێ ڕۆیشتن، یان دەڵێیت أكلت، خواردم، جگە لەتۆ کەسی تر ناگرێتەوە) هیچ تێکەڵیەک تیایدا ڕونادات.

النَّكِـــرَةُ :

النَّكِرَةُ: مَا دَلَّ عَلَى غَيْرِ مُعَيَّنٍ، أَو مَا شَاعَ فِي جِنْسِهِ، نَحْوُ: (امرَأَةٍ، وَرَجُلٍ). فَإِنَّ كُلًّا مِنِ (امْرَأَةٍ)، وَ(رَجُلٍ) يَدُلُّ عَلَى جِنْسِهِمَا دُونَ إِخْرَاجِ وَاحِدٍ.

الـمُذَكَّرُ :

الـمُذَكَّرُ: هُوَ مَا خَلَا آخِرُهُ مِنْ عَلَامَاتِ التَّأْنِيثِ، كـ: (زَيْدٍ، وَمحمَّدٍ).

②-

النكرة(نەناسراو): ئەوەیە کە گوزارشت بکات لە شتێکی دیاری نەکراو(یانی کۆمەڵێک شت دەگرێتەوە، وەک ذهبَ رجلٌ پیاوێک ڕۆیشت دیار نییە(چونکە پیاو گوزارشت دەکات لە کۆمەڵێک شت وە بەبێ ال تعریف یان ەکە ـەی ناسینەوە نازانرێ کێیە) بەڵام بڵێی ذهب الرجلُ پیاوەکە ڕۆیشت دیاری کراوە بەهۆی (ەکە)وە دەبێتە معرفة.)یان ئەوەی لە ڕەگەزی خۆی بڵاو

بێتەوە یانی کۆمەڵێک شت بگرێتەوە، بۆنموونە دەڵێی عَبد، کۆمەڵێک شت دەگرێتەوە هەرکێ کە بەندە بێت دەیگرێتەوە،{ ئێستا عبد ناوویکە لەڕەگەزی رجل بۆ نموونە کە رجل ڕەگەزە امرأة ڕەگەزە، یانی ئەو عەبدە لەڕەگەزی رجل ناوێکی بەربلاوە یانی بۆ سەتان و هەزاران بەکار دێت یان لەهی ئافرەتیش جارية کە بۆ سەتان و هەزاران بەکار دێت کە لەڕەگەزێکی ئافرەتە.} وە هەردووک پیاو و ئافرەت گوزارشت دەکەن لە ڕەگەزەکەیان بەبێ ـەوەی هیچی دەربچێ واتا کە وتت ژن هەموو ژنێک دەگرێتەوە وتت پیاو هەموو پیاوێک یەکدانەشی تیا دەرناچێ مەگەر یەکێ پیاو نەبێت.{ئەوەشی کە دەڵێت لەڕەگەزی خۆی بلاوەبێتەوە بۆنموونە هەریەک لە پیاو و ئافرەت لەو ڕەگەزە کوڕو کچی لێ دەبێتەوە کە بەملیۆنەها دەگرێتەوە. بەکورتی شتێکی دیاری کراو نییەو کۆمەڵێک شت دەگرێتەوە بەبێ دیاری کراویەتی ئەو شتانە.

③-

ئەوەیە کە کۆتاییەکەی خالیو بەتاڵ بێت لە نیشانەکانی تأنيث(نیشانەی مێ)، وەک (زيد، محمد)

المُؤَنَّثُ:

المُؤَنَّثُ: هُوَ مَا فِيْهِ عَلَامَةٌ مِنْ عَلَامَاتِ التَّأْنِيثِ، وَهِيَ تَاءُ التَّأْنِيثِ، وَالأَلِفَانِ: الـمَقْصُورَةُ وَالـمَمْدُودَةُ، نَحْوُ: (فَاطِمَةَ، وَحُبْلَى، وَحَمْرَاءَ).

وَالتَّأْنِيثُ عَلَى ضَرْبَيْنِ: **حَقِيقِيٌّ:** وَهُوَ مَا يَكُونُ بِإِزَائِهِ مُذَكَّرٌ مِنَ الحَيَوَانَاتِ، كَالنَّاقَةِ فَبِإِزَائِهِ الجَمَلُ. **وَغَيْرِ حَقِيقِيٍّ:** وَهُوَ عَكْسُهُ، كَـ: (البُشْرَى، وَالظُّلْمَةِ).

④-

المؤنث: ئەوەیە کە نیشانەیەک لە نیشانەکانی تأنيثی(یانی ئەوەی کە شتەکە دەکاتە مێ، یانی دەزانی مێیە پێی) پێوەبێت، وەئەوانیش تاء التأنيث(وەک فاطمة)، وە دوو ـەلفەکە، ئەلفی مقسورە(حبلی) وە ممدودە(حمراء).

وە التأنيث(مؤنث) دووجۆرە حقيقي وغير حقيقي(مجازي ـشی پێ دەوترێت): حقيقي: ئەوەیە کە لەبەرامبەریدا موزەکەرێکمان هەبێت لە ئاژەڵەکان، وەک الناقةِ(کە بەو تاء ـە بۆتە مێ) کە لەبەرامبەریدا الجمل هەیە(کە بۆ نێرینەیە){یانی مؤنث ـی حقيقي ئەوەیەکە لەبەرامبەریدا نێرێک هەبێت،

وغير حقيقي پێچەوانەی ئەوە(واتا لەبەرامبەریدا نێرینەیەک نییە): (البشری(مژدە) الظلمة(تاریکی)کە تاریکی و مژدە لەبەرامبەریان نێرێک نییە تا زاوزێ بکەن{هەر تا لێتان ئاڵۆز نەبێت بۆنموونە پیاو نێرە لەبەرامبەریدا ئافرەت هەیە کە مێیەو تەواوکەری یەکن و زاوزێ

دەکەن کەوەتە حقیقي ـن.بەڵام ئێستا پەرتووک بۆ نموونە نێرە ئایا هیچ مێیەک لەبەرامبەریدا هەیە نا کەواتە غیر حقیقي ـیە ، وەشتێک بزانە هەرشتێک دوان بوو دەکرێتە مێ لە غیر حقیقي وەکو (نەعل یان چاو یان دەست یان پێ گوێ هەموویان مێن وە ئەوەی یەکە وەک لووت نێرن.)

ئەو نێرو مێیە ئەوەیە کە جێناوی بۆ دەگەڕێنیتەوە بزانیت ئایا بە نێر بۆی دەگەڕێنیەوە یان مێ واتا ،وەت البشری چوونکە بە مێ هاتووە دەبێ جێناوی مێشی بۆ بگەڕێتەوە وە بۆ نێریش ئاوا لەئەوانی تریشدا کۆو جووتیەتیشیان.

فَالحَقِيْقِيُّ أَقْوَى وَلِذلِكَ امْتَنَعَ تَجْرِيدُ فِعْلِهِ مِنْ تَاءِ التَّأنِيثِ وَلَا تَقُولُ: (جَاءَ عَائِشَةُ)[1]، بِخِلافِ: (طَلَعَ الشَّمْسُ)، فَإِنَّهُ جَائِزٌ. وَلكِنْ إِذَا فُصِلَ بَيْنَ الفِعْلِ وَالفَاعِلِ فِي الأَوَّلِ جَازَ، نَحْوُ: (جَاءَ اليومَ عَائِشَةُ)، وَحَسُنَ فِي الثَّانِي مَعَ الفَصْلِ، نَحْوُ: (طَلَعَ اليومَ الشَّمْسُ).

أَمَّا إِذَا تَأَخَّرَ الفِعْلُ فَإِنَّهُ يَتَعَيَّنُ إِلْحَاقُ التَّاءِ، نَحْوُ: (الشَّمْسُ طَلَعَتْ).

موئەنەثی حقیقی بەهێزترە بیە ناتوانیت تاء تەئنیث لە فعلەکەی بکەیتەوە(مەبەستمان ـئەم ثْ ـئەیە کە وادەکا کارەکە بۆ ئافرەت بگەڕێنێتەوە)، یانی ناتوانیت بڵێیت جاء عائشةُ، بەپێچەوانەی طلع الشمس یانی دەتوانیت بڵێیت طلع الشمس وە یان طلعت الشمسُ، لەبەر ئەوەی مؤنث ـەکەی حقیقي نییە چوونکە لەبەرامبەریدا نێرینەیەک نییە (مەبەستمان پێی ئەوەیە زاو زێ بکەن وەک ئاژەڵ یان مرۆڤ یان هەرشتێکی تر، نەوەک بڵێن ئەوەتە القمر هەیە لەبەرامبەریدا نا مەبەستمان لەوەیە کە نێرو مێکە زاو زێبکەن)، وەبەڵام ئەگەر جیاکردنەوە کەوتە نێوان فعل و فاعلەکەوە(واتا یەکی تر خۆی کردە نێوانیان)ئەوکات لە مؤنث ـی حقیقي ـیش درووستە وەکوو(جاء الیوم عائشة)،مادەم ،الیوم خۆی پیاکردەوەو کەوتۆتە نێوانیان درووستە تاء ـەکە لاببەیتیانی ئەوە(جاءتِ الیومُ عائشةُ ئێستا لەوەیە بپرسی ئەو تاء بەحیساب ساکنە بۆ کەسرەی لەژێرە ئەوە ئەگەر ناوەکەی پێشی ال ـپێوە بوو سکونەکە دەکرێتە کەسرە، وە شتێک بزانە یانی دەشتوانی لێشی نەکەیتەوە ئەو تاء ـە وە دەشتوانی بشی نوسیتەوە یانی بەبێ تاء وە بە تاء ـیشەوە لەو حالەتە درووستە)، وەکاتێک جیاکردنەوە دێتە نێوانیان دەتوانی تائەکە لێی بکەیتەوە دەشتوانی تاءەکە لێنەکەیتەوە بەکەیفی خۆت بەس باشتر لێی نەکەیتەوە وە بەس لەو حالەتە درووستە نەک لەگشت کاتێک یانی کە وتت جاءت عائشة مادەم جیا کردنەوە نەبو دەبێ هەر بینووسی، بەڵام لە غیر حقیقي بەبێ جیابوونەوە درووستە بەڵام کە جیابوونەوە کەوتە نێوانیان جوانترو باشتر وایە تائەکە لێبکەیەوە.

بەڵام ئاگادار بە ئەگەر فعلەکە دواکەوت و فاعلەکە پێشکەوت ئەوا واجبە تائەکە بنووسیت وەکو الشمس طلعت، نەڵێی مؤنث ـەکە غیر حقیقي یە نا لەو حالەتە پێویستە بینووسی ناتوانی نەینوسی.

تَنْبِيْهٌ: هُنَاكَ أَسْمَاءٌ يَشْتَرِكُ فِيهَا الْمُذَكَّرُ وَالْمُؤَنَّثُ، مِثْلُ مَا كَانَ عَلَى (فَعُولٍ)، بِمَعْنَى فَاعِلٍ، كَقَوْلِكَ: (رَجُلٌ صَبُورٌ)، وَ(امْرَأَةٌ صَبُورٌ)، أَيْ: صَابِرَانِ. وَ(فَعِيلٍ)، بِمَعْنَى مَفْعُولٍ، كَقَوْلِكَ: (رَجُلٌ قَتِيلٌ)، وَ(امْرَأَةٌ قَتِيلٌ)، أَيْ: مَقْتُولَانِ.

تێبینی: کۆمەڵە ناوێک هەیە نێرو مێ تیایدا وەک یەک وایە، واتا ناچیت تائێکی پێوەبکەیت بڵێیت دەیکەمە مێ، ئەگەرلەسەروەزجی {فعول} ـێک بوو وەبەمانای فاعلێک بوو، وەک{رجل صبور}و{امرأة صبور}، یانی کە دەڵێیت پیاوێکی ئارامگر یان ئافرەتێکی ئارامگر، یانی کەدەڵێیت پیاوێکی ئارامگرە یان ئافرەتێکی ئارامگر خستتە سەر وەزنی فعول مادەم مەبەستت پێت فاعلە(مەبەست اسم فاعلە) کە دەڵێیت ئارامگرە ئەوکەسەی ئارام دەگرێت یان نێرو مێ تیایا وەک یەکە ناڵێیت امرأة صبورة، مادەم هەردوویان ئەو فعولە مەبەستت پێی فاعلە ئەوا نێرو مێ تیایا وەک یەکە، وەئەگەر لەسەر وەزنی {فعیل} بوو بەمانای مفعول بوو ، [مفعول ئەوەیە کارەکەی ،لەسەر کراوە فعل ئەوەیە هەڵدەستێت بەکارەکە]، وەک قسەت: {رجل قتیل(پیاوێکی کوژرا} و{امرأة قتیل}، لێرە لەئافرەتەکە ناڵێیت قتیلة مادەم لەسەر وەزنی فعیلەو مەبەستت پێی کوژراوە (مَقتُول) ئەوا نێرو مێ تیایا وەک یەکە، ،یانی فعول ـێک کاتێک کە هەڵدەستن بەکارەکە یان فعیل ـێ کاتێک کە کارەکەیان لەسەر دەکرێت ئەوا نیشانەی تأنیث دانااندرێت بەڵکو هەر وەک نێر دەنووسرێ،واتا ئەوەی لەسەر وەزنی فعولە بەمانای فاعلە وە ئەوەی لەسەر وەزنی فعیل بەمانای مفعول، یانی فعولێک کاتێک کە هەڵدەستێت بەکارەکە وە فعیلێک کاتێک کە کارەکەی لەسەر دەکرێت نێرو مێ وەک یەکە وەبەدوای نیشاجەی تأنیث ناگەڕێین.

وانەی بیستوو پێنجەم

المصغر، هەنێک لەژمارەکان

المصغَّر((بچووککراوە)(التصغیر(بچووککردنەوە))
بریتیە لە بچووککردنەوە، یانی ناوێکمان هەیە دەیخەینە سەر وەزنێک بچووکەبێتەوە وە چەند مەبەستێک هەیە لەمەدا

المُصَغَّـــرُ:

الـمُصَغَّرُ: هُوَ مَا ضُمَّ أَوَّلُهُ، وَفُتِحَ ثَانِيْهِ، وَزِيْدَ قَبْلَ ثَالِثِهِ يَاءٌ سَاكِنَةٌ، كَـ: (رُجَيْلٍ، وَطُفَيْلٍ). **أَمَّا الرُّبَاعِيُّ** فَيَكُونُ عَلَى وَزْنِ (فُعَيْعِلٍ)، كَـ: (طُوَيْلِبٍ، وَخُوَيْلِدٍ)، مِنْ (طَالِبٍ، وَخَالِدٍ). **وَالخُمَاسِيُّ** عَلَى (فُعَيْعِيلٍ) بِزِيَادَةِ يَاءٍ، نَحْوُ: (دُنَيْنِيرٍ)، مِنْ (دِينَارٍ).

---

(١) تَقُولُ: جَاءَتْ عَائِشَةُ.

المصغر:{لێرە باسی ئەوەدەکات چۆن درووستەکرێت دواتر هەر گشت جۆرەکانتان بۆ دادانێم إن شاء الله.}

وَالتَّصْغِيرُ يَكُونُ لِأَغْرَاضٍ، **كَالتَّحقِيرِ** فِي مِثْلِ: (رُجَيْلٍ)، **وَالـمَحَبَّةِ**، فِي: (أُنَيْسٍ)، **وَالتَّقْلِيلِ**، فِي: (سُوَيْعَةٍ)، **وَالتَّقرِيبِ**، فِي: (قُبَيْلَ العَصْرِ، بُعَيْدَ الـمَغْرِبِ)، **وَالتَّصْغِيرِ**، فِي: (كُتَيِّبٍ).

وە بۆ چەند مەبەستێک دەکرێت: بۆبچوککردنەوەی کەسێک{وەک سوکایەتی}، وەک رجل{پیاو} بکەیتە رُجَیل{پیاوەچکە}، وەجاری وایە بۆ خۆشەویستیە وەک أَنَس دەیکەیتە أنیس، وەجاری وایە ،بۆ کەمکردنەوەیە ساعة بووە بە سویعة، یانی کاتەکە کەمەکەیتەوە(بۆنموونە لەسەعاتێک کەمتر) وە جاری واشە بۆ نزیککردنەوە { لەباباتی بلێیت قبل العصر دەڵێیت قبيل العصر (یەک تۆز پێش عەسر}، یەکتۆز دوای ئێوارێ، وەجاری وایە وەک بچووک کردنەوە، کتاب بۆتە کتیب{نامیلکە} واتا کتاب نییە لەو بچووکترە.

الـمَنسُوبُ:

الـمَنْسُوبُ (النِّسْبَةُ): هُوَ مَا لَحِقَتْ آخِرَهُ يَاءٌ مُشَدَّدَةٌ تَدُلُّ عَلَى نِسْبَةِ شَيءٍ إِلَيْهِ، نَحْوُ: (بَغْدَادِيٍّ، وَشَامِيٍّ، وَمِصْرِيٍّ).

تَنْبِيهٌ: تُحْذَفُ تَاءُ التَّأْنِيثِ عِنْدَ النِّسْبَةِ مُطْلَقًا، فَتَقُولُ فِي النِّسْبَةِ إِلَى (البَصْرَةِ): البَصْرِيُّ.

المنسوب(النسبة){واتا دانەپاڵ شتێک بدەیتە پاڵ شتێک}: ئەوەیە کە یاء ێک کە شەددەی هەیە لکاوە بەکۆتاییکەیەوە کەگوزارشت دەکات لەدانەپاڵی شتێک بۆلای یانی شتێکت داوەتە پاڵی، وەک نموونەکان{بغدادي، وشامي، ومصري, هەریەک لەمانە کە یاء ـەکەیان شەددەی هەیە گوزارشت دەکات لەوەیە کە کەسێکت یان شتێکت داوەتە پاڵ بەغداد یان شام یان میسر، بۆ منوونە الشِعرُ الکُردِيُّ تۆ لێرە شعرت داوەتە پاڵ کوردی کە واتا هۆنراوەی کوردی، ناڵێی کورد دەڵێی کوردی چوونکە لەوێ نەت وت الشعر الكرد(هۆنراوەی کورد) وتت الشعر الكردي{هۆنراوەی کوردی}.، لەگەڵ کوردی خۆمان نزیکە.

تێبینی: تاء ـی مێکردن لەکاتی ئەو دانەپاڵە دەسڕدرێتەوە بەتەواوەتی{نموونەکەش ڕوونە}، وە پێش یاء ـەکەش دەکەیتە کەسرە بۆ ئاسانکاری سەر زمان ناڵێی البصرَي بەڵکو دەڵێیت البصرِي.

أَســمَاءُ العَــدَدِ

أَسْمَاءُ العَدَدِ: مَا وُضِعَ لِيَدُلَّ عَلَى كَمِّيَّةِ آحَادِ الأَشْيَاءِ، نَحْوُ: (وَاحِدٍ، وَاثْنَيْنِ، وَثَلَاثَةٍ). وَهِيَ ثَمَانِيَةُ أَقْسَامٍ:

ئەوەی کە داندراوە بۆ زانینی چەندیەتی شتەکان

هەشت بەشە:

القِسْمُ الأَوَّلُ:

الوَاحِدُ وَالِاثْنَانِ (١-٢): يَتَوَافَقُ العَدَدُ وَالـمَعدُودُ تَذْكِيرًا وَتَأْنِيثًا، نَحْوُ قَوْلِكَ:

للمُذَكَّرِ: قَلَمٌ وَاحِدٌ. قَلَمَانِ اثْنَانِ.

للمؤنَّثِ: مَجَلَّةٌ وَاحِدَةٌ. مَجَلَّتَانِ اثْنَتَانِ.

1- ژمارەو ژمێردراو لە نێرو مێ وەک یەکن

إِعْرَابُهُ: الوَاحِدُ كَإِعْرَابِ صِفَةِ أَيِّ اسْمٍ مُفْرَدٍ، تَقُولُ: (هذَا قَلَمٌ وَاحِدٌ)[١] أَوْ مَجَلَّةٌ وَاحِدَةٌ، وَ(اشْتَرَيْتُ قلَمًا وَاحِدًا)[٢]، أَو مَجَلَّةً وَاحِدَةً، وَ(كَتَبْتُ بِقَلَمٍ وَاحِدٍ)[٣]، أَو مَجَلَّةٍ وَاحِدَةٍ.

وەک سیفەتی هەر ناوێکی تاک وایە ئیعرابی پێش خۆی وەرەگرێت
هذا موبتەدایە قلم خەبەرەکەیەتی واحد وەک سیفەت ئیعرابی ناوەکەی وەرەگرێت{نموونەکانی تریش ئاوا قلم چی وەرگرت واحد وەک وی وەرەگرێتەوە}.
ئا ئەمانەش ئیعرابەکان بۆ ئاسانکاری:

(١) هذَا: اسْمُ إِشَارَةٍ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ مُبْتَدَأٌ. قَلَمٌ: خَبَرٌ مَرْفُوعٌ. وَاحِدٌ: صِفَةُ (قَلَم) صِفَةٌ مَرْفُوعٍ مَرْفُوعٌ.

(٢) اشْتَرَيْتُ: فِعْلٌ وَفَاعِلٌ. قَلَماً: مَفْعُولٌ بِهِ. وَاحِدًا: صِفَةُ (قَلَماً) صِفَةُ مَنْصُوبٍ مَنْصُوبٌ.

(٣) كَتَبْتُ: فِعْلٌ وَفَاعِلٌ. البَاءُ: حَرْفُ جَرٍّ. قَلَمٍ: اسْمٌ مَجرُورٌ بِالكَسْرَةِ. وَاحِدٍ: صِفَةُ (قَلَمٍ) صِفَةُ مَجْرُورٍ مَجرُورٌ.

أَمَّا الاثْنَانُ فَإِعْرَابُهُ كَإِعْرَابِ صِفَةِ الـمُثَنَّى، تَقُولُ: (هذَانِ قَلَمَانِ اثْنَانِ)[١] وَمُجَلَّتَانِ اثْنَتَانِ. وَ(اشْتَرَيْتُ قَلَمَيْنِ اثْنَيْنِ)[٢] وَمَجَلَّتَيْنِ اثْنَتَيْنِ. وَ(كَتَبْتُ بِقَلَمَيْنِ اثْنَيْنِ)[٣] وَمَجَلَّتَيْنِ اثْنَتَيْنِ.

بەڵام دووەم ئیعرابی وەک ئیعرابی سیفەتی دوانە(کە وتت هذان قلمان اثنان یانی وەک هی یەکەم ناوەکەی چی وەرگرت ئەوە وەرەگریت.

2-

القِسْمُ الثَّانِي:

الثَّلاثَةُ إِلَى العَشَرَةِ (٣-١٠) (العَدَدُ الـمُفْرَدُ): يُخَالِفُ العَدَدُ الـمَعْدُودَ، وَيَكُونُ الـمَعْدُودُ مَجْمُوعًا مَجْرُورًا، نَحْوُ قَوْلِكَ:

لِلمُذَكَّرِ: ثَلَاثَةُ أَقْلامٍ. سَبْعَةُ أَبْحُرٍ. تِسْعَةُ أَنْهَارٍ. عَشرةُ رِجَالٍ.

لِلمؤنَّثِ: ثَلاثُ مَقَالَاتٍ. سَبْعُ أَشْجَارٍ. تِسْعُ بَنَاتٍ. عَشْرُ نِسَاءٍ.

إِعْرَابُهُ: يُعْرَبُ العَدَدُ إِعْرَابَ الِاسْمِ الـمُفْرَدِ حَسَبَ مَوْقِعِهِ، وَيَكُونُ مُضَا **مُضَافًا**

سێ بۆ دە(پێشی دەوترێت ژمارەی تاک): ژمارەو ژمێردراو پێچەوانەی یەکن(ئەو نێر بوو ئەو مێیە وەئەو مێبوو ئەو مێیە)، وە ژمێردراو کۆدەکرێتەوەو{واتا دەکرێتە کۆ قلم دەکرێتە کۆ أقلام} وە هەمیشەش مجرورە: وەک

للمذکر: {ثلاثة أقلام، سێ پێنووسەکان} نموونەکانی تریش دیارن وە ژمێردراوەکان گشتیان مجرورن چوونکە دەبنە مزافو مزاف الیە وە کۆکراونەتەوە واتا بە جمع نوسراون نەک مفرد نەنوسراوە قلم یان بحر یان نهر یان رجل بەڵکو بەکۆ، وە ثلاثة کە بە مێیی هاتووە کە وتمان پێچەوانەی یەکن

للمؤنث: سبع أشجار(حەفت دارەکان)، نموونەکانی تریش دیارن وەک دەشبینین سبع نەنوسراوە سبعة کە وتمان جیاوازن.

ئیعرابەکەی:

للمؤنَّثِ: ثَلاثُ مَقَالَاتٍ. سَبْعُ أَشْجَارٍ. تِسْعُ بَنَاتٍ. عَشْرُ نِسَاءٍ.

إِعْرَابُهُ: يُعْرَبُ العَدَدُ إِعْرَابَ الِاسْمِ الـمُفْرَدِ حَسَبَ مَوْقِعِهِ، وَيَكُونُ مُضَافًا وَالـمَعدُودُ مُضَافًا إِلَيْهِ، تَقُولُ: (هذِهِ ثَلَاثَةُ كُتُبٍ)[٤]، وَ(قَرَأْتُ ثَلَاثَةَ كُتُبٍ)، وَ(نَظَرْتُ فِي ثَلَاثَةِ كُتُبٍ).

ژمارەکە بەپێی دۆخەکەی دەگۆڕێت ئایا مەنسوب دەبێت یان مجرور یان مرفوع کە لەنموونەکان دیارە لەیەکەم خەبەرە بۆتە مرفوع لەدووەم مفعول بە بۆتە منصوب لە سێیەم حرف جری لەپێشە بۆتە مجرورە بەڵام ژمێردراو مادەم مزاف الیە یە هەمیشە مجرورە. وە شتێک بزانە مزاف هەرگیز تنیوین و ال تعریف وەرناگرێت یانی ناتوانیت بڵێیت کتابًا{کتابٍ، کتابٌ} زیدٍ یان الکتاب زیدٍ، بەڵکو هەر دەبێ بڵێیت کتابَ{کتابُ، کتابِ}زیدٍ، وە ئەو مزاف الیە یە مزافەکەش تعریف دەکات معرفة ناسراو زانراو.

(1) **كَتَبْتُ:** فِعْلٌ وَفَاعِلٌ. **البَاءُ:** حَرْفُ جَرٍّ. **قَلَمٍ:** اسْمٌ مَجرُورٌ بِالكَسْرَةِ. **وَاحِدٍ:** صِفَةٌ (قَلَمٍ) صِفَةُ مَجْرُورٍ مَجرُورٌ.

(2) **هذَانِ:** اسْمُ إِشَارَةٍ مُبْتَدَأٌ مَرْفُوعٌ بالأَلِفِ؛ لأَنَّهُ مُثَنًّى. **قَلَمَانِ:** خَبَرٌ مَرْفُوعٌ وَعَلَامَةُ رَفْعِهِ الأَلِفُ؛ لأَنَّهُ مُثَنًّى. **اثْنَانِ:** صِفَةُ (**قَلَمَانِ**) صِفَةُ مَرْفُوعٍ مَرْفُوعٌ.

(3) **اشْتَرَيْتُ:** فِعْلٌ وَفَاعِلٌ. **قَلَمَيْنِ:** مَفْعُولٌ بِهِ مَنْصُوبٌ وَعَلَامَةُ نَصْبِهِ اليَاءُ؛ لأَنَّهُ مُثَنًّى. **اثْنَيْنِ:** صِفَةُ (**قَلَمَيْنِ**) صِفَةُ مَنْصُوبٍ مَنْصُوبٌ.

(4) **كَتَبْتُ:** فِعْلٌ وَفَاعِلٌ. **البَاءُ:** حَرْفُ جَرٍّ. **قَلَمَيْنِ:** اسْمٌ مَجْرُورٌ عَلَامَةُ جَرِّهِ اليَاءُ؛ لأَنَّهُ مُثَنًّى. **اثْنَيْنِ:** صِفَةُ (**قَلَمَيْنِ**) صِفَةُ مَجْرُورٍ مَجْرُورٌ.

القِسْمُ الثَّالِثُ:

أَحَدَ عَشَرَ وَاثْنَا عَشَرَ (١١-١٢) (العَدَدُ الـمُرَكَّبُ): العَدَدُ وَالـمَعْدُودُ مُطَابِقَانِ، وَالـمَعْدُودُ مُفْرَدٌ مَنْصُوبٌ عَلَى التَّمْيِيزِ، نَحْوُ:

لِلـمُذَكَّرِ: أَحَدَ عَشَرَ كِتَابًا. وَاثْنَا عَشَرَ قَلَمًا.

لِلمُؤَنَّثِ: إِحْدَى عَشْرَةَ فَتَاةً. اثْنَتَا عَشْرَةَ امْرَأَةً.

3- یانزەو دوانزە پێیان دەوترێت {العدد المركب}: ژمارەو ژمێردراو وەک یەکن {واتا لەنێرو مێدا ئەو نێر بوو ئەویش نێرە ئەو مێبوو ئەویش مێیە}، وە ژمێردراوەکە تاکە{ئەها لەسەرێ وتمان لە سێ بۆ دەیەکە دایم جمعە لێرە بەپێچەوانەوە هەمیشە بەتاک دێت واتا ناڵێیت أقلام دەڵێیت قلم} وە هەمیشە التمیز ـەو منصوبە.

للمذكر: أحد عشر كتابا، کەواتە ناڵێیت إحدى عشرة كتابا، وەک دەبینن كتابا منسوبە وەک هەمیشەش مەنسوبە چوونکە التمیز ـە وە بە مفردی هاتووە نەک جمع.

للمؤنث: إحدى عشرة فتاة{إحدى بۆ مێیە}، وە اثنتا عشرة امرأة، وەک دەبینن بەهەمان شێوەیە وە عشْرة، سەر {ش} بۆتە سکون بۆ ئاسانکاری سەر زمان.

ئیعرابی:

إِعْرَابُهُ: إِعْرَابُ (أَحَدَ عَشَرَ) يَكُونُ بِفَتْحِ الجُزْئَيْنِ، تَقُولُ: (هذَا أَحَدَ عَشَرَ كِتَابًا)، وَ(قَرَأْتُ أَحَدَ عَشَرَ كِتَابًا)[1]، وَ(نَظَرْتُ فِي أَحَدَ عَشَرَ كِتَابًا)، أَوْ (إِحْدَى عَشْرَةَ) لِلمُؤَنَّثِ.

أَمَّا (اثْنَا عَشَرَ)، فَإِنَّ الجُزْءَ الأَوَّلَ مِنْ عَدَدِهِ يُعْرَبُ إِعْرَابَ الـمُثَنَّى، وَالجُزْءَ الثَّانِيَ مِنْهُ مُفْرَدٌ مَنْصُوبٌ، نَحْوُ: (هذَا اثْنَا عَشَرَ كِتَابًا) أَوْ (اثْنَا عَشْرَةَ) لِلمُؤَنَّثِ، وَ(قَرَأْتُ اثْنَي عَشَرَ كِتَابًا) أَوِ(اثْنَتَي عَشْرَةَ) لِلمُؤَنَّثِ، وَ(نَظَرْتُ فِي اثْنَيْ عَشَرَ كِتَابًا)، أَوِ(اثْنَتَي عَشْرَةَ) لِلمُؤَنَّثِ.

ئیعرابی أحد عشر بە فتحی دووبەشە{یانی هەمیشە هەردووک مەبنین لەسەر فەتحە}، واتا لەڕووکەشدا تۆ هەمیشە دەیبینی هەردووکیان أحدَ عشرَ ئاوا فەتحەیان هەیە بەڵام لە ئیعراب{شیکردنەوە} جیاوازدەبن بەپێی دۆخەکە وەکو، هذا احد عشر كتابا، لێرە لە محل رفع دەبێتە خبر، وەبەڵام لێرە قرأت أحد عشر كتابا، لە محل نسبدا مفعول به یە،{واتا وەک ئەوەیە

ئەو یازدەیەت{احد عشر} خوێندبێتەوە ئەگەر ئەو لاببەیت دەبێتە قرأت كتابا{كتێبێكم خوێجدەوە} بەڵام احد عشر هاتۆتە جێی وە بۆیەش بەڕووکەش هەر مەبنیە لەسەر فەتحە چوونکە معرب نییە تا بگۆڕێت بەڵکو مەبنیە. وە بۆ مێینەش ئەینەن شتە ئیعرابەکەی بەس شتەکانی دەبنە هی مێ ئاوا قرأتُ إحدى عشرةَ كتابةً.

إِعْرَابُهُ: إِعْرَابُ (أَحَدَ عَشَرَ) يَكُونُ بِفَتْحِ الجُزْئَيْنِ، تَقُولُ: (هذَا أَحَدَ عَشَرَ كِتَابًا)، وَ(قَرَأْتُ أَحَدَ عَشَرَ كِتَابًا)[1]، وَ(نَظَرْتُ فِي أَحَدَ عَشَرَ كِتَابًا)، أَوْ (إِحْدَى عَشْرَةَ) للمُؤَنَّثِ.

أَمَّا (اثْنَا عَشَرَ)، فَإِنَّ الجُزْءَ الأَوَّلَ مِنْ عَدَدِهِ يُعْرَبُ إِعْرَابَ الـمُثَنَّى، وَالجُزْءَ الثَّانِيَ مِنْهُ مُفْرَدٌ مَنْصُوبٌ، نَحْوُ: (هذَا اثْنَا عَشَرَ كِتَابًا) أَوْ (اثْنَا عَشْرَةَ) للمُؤَنَّثِ، وَ(قَرَأْتُ اثْنَي عَشَرَ كِتَابًا) أَوِ(اثْنَتَي عَشْرَةَ) للمُؤَنَّثِ، وَ(نَظَرْتُ فِي اثْنَيْ عَشَرَ كِتَابًا)، أَوِ(اثْنَتَي عَشْرَةَ) للمُؤَنَّثِ.

بەڵام دوانزدە{اثنا عشر}: بەشی یەکەمی(اثنا) لەحالەتی رفعدا دەڵێیت إثنا وە لە نسب و جردا دەڵێیت إثنَيْ، وە بەشی دووەمی (عشر) تاکەو مەبنیە لەسەر فەتحە: {هذا اثنا عشر كتابا، کە دەبینین نەمان وتی اثني چوونکە خەبەرەو مرفوعە یان اثنا عشرة بۆ مێ} {قرأت اثنتي عشر كتابا، لێرە مفعول بە یە(لێرە اثنتي عشر هەردووک مفعول بە ین بەڵام چوونکە عشر ناگۆڕێ بۆیە واز لەوە دێنین دێینە سەر اثنا، لە نموونەکانی تریشدا وایە.)وە بۆ مێ دەڵێت اثنتي عشرة. ئەوانی تریش دیارن.

[[تێبینی: لەوێنەکەی سەرێ ئەوەی بە ڕەنگی سەوز دەستنیشانم کردووە هەڵە تیای ڕوویداوە لەوێ مەبەستی ئەوەیە ژمێردراوەکە مفردەو مەنسوبە، چوونکە لە 11 تا 19 ژمێردراوەکە مفردە لەسەر التميز چوونکە دەبێتە التميز]]

القِسْمُ الرَّابِعُ:

ثَلَاثَةَ عَشَرَ إِلَى تِسْعَةَ عَشَرَ (١٣-١٩) (العَدَدُ الـمُرَكَّبُ): الجُزْءُ الأَوَّلُ مِنَ العَدَدِ يُخَالِفُ الـمَعْدُودَ، وَالثَّانِي يُوَافِقُهُ، نَحْوُ:

للـمُذَكَّرِ: ثَلَاثَةَ عَشَرَ كِتَابًا. وَخَمْسَةَ عَشَرَ قَلَمًا.

4- سیانزە بۆ نۆزدە: بەشی یەکەم سەرپێچی ژمێردراو دەکات(واتا جیاوازە لەژمێردراو)، وە دووەم پەسەندی دەکات{وەک ئەوە} خۆ دەزانم هیچ تێنەگەیشتی یانی ئاوا:

خمسةَ عشرَ قلمًا، ئێستا لێره قلم نێره وایه؟ بەشی یەکەم واتا خمسة لەو جیاواز دەبێت(واتا مادەم ئەو نێره ئەو بۆته مێ) وه بەشی دووەم واتا عشر وەک قلم دەبێته مادەم قلم نێره ویش نێره ئاوا.

لِلمُؤَنَّثِ: ثَلَاثَ عَشْرَةَ فَتَاةً. وَخَمْسَ عَشْرَةَ امْرَأَةً.

إِعْرَابُهُ: فَالعَدَدُ مَبْنِيٌّ عَلَى فَتْحِ الجُزْئَيْنِ، وَالـمَعْدُودُ مُفْرَدٌ مَنْصُوبٌ عَلَى التَّمْيِيزِ، نَحْوُ: (هذِهِ ثَلَاثَةَ عَشَرَ كِتَابًا)[1]، وَ(اشْتَرَيْتُ خَمْسَةَ عَشَرَ قَلَمًا)، وَ(أَحْسَنْتُ إِلَى خَمْسَ عَشْرَةَ امْرَأَةً).

ثلاث عشرة فتاة، لێره فتاة مادەم مێیه ثلاث بۆته نێر وه عشرة ش بۆته مێی وەک فتاة.

وه ئیعرابەکەی: ژمارەکه مەبنیه لەسەر فەتحی دووبەشی{مەبەست ثلاثَ عشرةَ}، وه ژمێردراوەکەشی مفرەده مەنسوبه لەسەر التمیز، لێره هذه ثلاثة عشر كتابا، ثلاثة عشر دەبێته خەبەر بڵام له ڕووکەش دیار نییه چوونکه وتمان هەردووک مەبنین لەسەر فەتحەبەڵام له ئیعراب دەڵێی، مەبنین لەسەر فەتحی الجزئين فی محل رفع دەبنه الخبر، كتابا التميز ـەو مەنسوبه.
نموونەکانی تریش مەبنین لەسەر فەتحی جزئین بەس بەپێی دۆخەکه دەبینه محل نصب جرد ئنجا مفعول به بێ یان هەرچیبێت.

(1) **هذِهِ:** اسْمُ إِشَارَةٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الكَسْرَةِ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ مُبْتَدَأٌ. **ثَلَاثَةُ:** خَبَرٌ مَرْفُوعٌ وَهُوَ مُضَافٌ. **كُتُبٍ:** مُضَافٌ إِلَيْهِ مَجْرُورٌ وَعَلَامَةُ جَرِّهِ الكَسْرَةُ.

(2) **قَرَأْتُ:** فِعْلٌ وَفَاعِلٌ. **أَحَدَ عَشَرَ:** عَدَدٌ مُرَكَّبٌ مَبْنِيٌّ عَلَى فَتْحِ الجُزْئَيْنِ فِي مَحَلِّ نَصْبٍ مَفْعُولٌ بِهِ. **كِتَابًا:** تَمْيِيزٌ مَنْصُوبٌ.

وانەی بیست و شەشەم

تەواوکەری ژمارەکان

القِسْمُ الخَامِسُ:

عِشْرُونَ، ثَلَاثُونَ، إِلَى تِسْعِيْنَ (٢٠-٣٠...٩٠) (أَلْفَاظُ العُقُودِ): يَلْزَمُ هذِهِ الأَلْفَاظُ حَالَةً وَاحِدَةً وَلَا فَرْقَ بينَ مُذَكَّرِهَا وَمُؤَنَّثِهَا، نَحْوُ:

لِلمُذَكَّرِ: ثَلَاثُونَ رَجُلًا. خَمْسُونَ وَلَدًا.

لِلمُؤَنَّثِ: ثَلَاثُونَ امْرَأَةً. خَمْسُونَ جَارِيَةً.

ئەمانە یەک دۆخیان هەیە{یان عشرون یان عشرین}وەلەنێرو مێدا جیاوازی نییە.

لەوێنەکەش دیارە بۆ نێر دەڵێیت

ثلاثون رجلا وە بۆ مێینەش هەر دەڵێیت ثلاثون امرأة جیاوازی نییە.

إِعْرَابُهُ: يُعْرَبُ العَدَدُ إِعْرَابَ جَمْعِ الـمُذَكَّرِ السَّالِمِ بِالوَاوِ رَفْعً وَبِاليَاءِ نَصْبًا وَجَرًّا، وَالـمَعْدُودُ مُفْرَدٌ مَنْصُوبٌ، نَحْوُ: (هؤُلَاءِ ثَلَاثُونَ رَجُلًا)[٢] وَ(رَأيتُ ثَلَاثِيْنَ امْرَأَةً)، وَ(وَزَّعْتُ الهَدَايَا عَلَى سِتِّيْنَ طِفْلًا).

ئیعرابەکەی: ژمارەکە وەک جمع مذکر سالم وایە بەواو (ون) لە رفدا وە بە یاء (ین) لەجەرو نصب، وە ژمێردراوەکە مفردەو مەنسوبە وەک 11 تا 19 چوونکە دەبنە التمیز. لێرە هؤلاء ثلاثون رجلا، ثلاثون: خەبەرو مرفوعەو علامەت رفعەکەی واو{و}ـە، وە رأیت ثلاثین امرأة، لێرە ثلاثین مفعول بەیە و منسوبە وعلاماتەکەی یاء ـە.

وە ئەوەش ئیعراب:

(١) هذِهِ: اسْمُ إِشَارَةٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الكَسْرَةِ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ مُبْتَدَأٌ. ثَلَاثَةَ عَشَرَ: عَدَدٌ مُرَكَّبٌ مَبْنِيٌّ عَلَى فَتْحِ الجُزْئَيْنِ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ خَبَرٌ. كِتَابًا: تَمْيِيزٌ مَنْصُوبٌ.

(٢) هؤلاءِ: اسْمُ إِشَارَةٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الكَسْرَةِ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ مُبْتَدَأٌ. ثَلَاثُونَ: خَبَرٌ مَرْفُوعٌ وَعَلَامَةُ رَفْعِهِ الوَاوُ؛ لِأَنَّهُ جَمْعُ مُذَكَّرٍ. رَجُلًا: تَمْيِيزٌ مَنْصُوبٌ.

6-

القِسْمُ السَّادِسُ:

وَاحِدٌ وَعِشْرُونَ إِلَى تِسْعَةٍ وَتِسْعِيْنَ (٢١-٩٩) (الـمَعْطُوفُ عَلَى العُقُودِ):

تُطَبَّقُ قَاعِدَةُ العَدَدِ الـمُفْرَدِ، تَقُولُ:

لِلمُذَكَّرِ: (وَاحِدٌ وَعِشْرُونَ رَجُلًا). وَ(سَبْعَةٌ وَتِسْعُونَ كِتَابًا).

لِلمُؤَنَّثِ: (إِحْدَى وَثَلَاثُونَ امرَأَةً). وَ(سَبْعٌ وَتِسْعُونَ مَجَلَّةً).

یاساو ڕێسای ژمارەی مفردی تیادا جێبەجێ دەکرێت

للمذكر: دەڵێیت: واحد وعشرون رجلا، واتا لێرە رجلا نێرە وە واحد ـیش نێرە نەمانوت احدى، بەڵام لێرە سبعة وتسعون كتابا، لێرە كتابا نێرە بەڵام سبعة مێیە وەک چۆن لە سێوە تا نۆ وابوو، بەڵام عشرون تسعون وەک خۆیەتی ناگۆڕێت.

للمؤنث: لێرەش بەهەمان شێوەی سەرێ.

وە ئیعرابی:

إِعْرَابُهُ: يُعْرَبُ الجُزْءُ الأَوَّلُ مِنَ العَدَدِ إِعْرَابَ الـمُفْرَدِ، وَالجُزْءُ الثَّانِي يُعْطَفُ عَلَيْهِ وَيُعْرَبُ إِعْرَابَ جَمَاعَةِ ذُكُورٍ، أَمَّا الـمَعْدُودُ فَهُوَ مُفْرَدٌ مَنْصُوبٌ، تَقُولُ: (هؤُلَاءِ ثَلَاثَةٌ وَسَبْعُونَ رَجُلًا)[1]. وَ(رَأيتُ سَبْعًا وَثَمَانِيْنَ فَتَاةً). وَ(مَرَرْتُ بِثَمَانِيَةٍ وَأَرْبَعِيْنَ طِفْلًا).

بەشی یەکەمی ئعرابی المفرد دەکرێت(1-9) واتا عاملی پێش خۆی هەرچی خواست بۆیە فاعل یان موبتەدا یان خبر یان هەرچی، وە بەشی دووەم واوی عطف دەخرێتە سەری وە ئیعرابی جمع مذکر سالم دەکرێت، وە معدود مفردەو مەنسوبە ئەویش تەمیزە، لە 11- 99 هەمیشە تەمیزەو مەنسوبە، هؤلاء ثلاثة وتسغون رجلا، ثلاثة خەبەرو مەرفوعە وە تسعون بەهۆی واوی عطف هەمان ئیعرابی وی دەردەگرێت ویش بۆتە مرفوع چوونکە عەتف دەکرێت بۆسەر سێیەکە.

القِسْمُ السَّابِعُ:

مِائَةٌ وَأَلْفٌ وَمَا فَوْقَ ذلِكَ (١٠٠، ١٠٠٠..): يُعْرَبُ العَدَدُ إِعْرَابَ الـمُفْرَدِ، وَالـمَعْدُودُ مُفْرَدٌ مَجْرُورٌ عَلَى الإِضَافَةِ، وَلَا فَرْقَ بينَ الـمُذَكَّرِ وَالـمُؤَنَّثِ، نَحْوُ: (هذِهِ مِائَةُ كِتَابٍ)[2]، وَ(قَرَأْتُ مِائَةَ كِتَابٍ)، وَ(كَتَبْتُ فِي أَلْفِ مَجَلَّةٍ).

7- سەتو هەزارو ملیۆنو ئەو شتانە: ژمارەکەی ئیعرابی مفرد دەکرێت یانی بەپێی ڕستەکە ئیعرابی دەکەیت، وە ژمێردراوەکە هەمیشە مفردەو مجرورە چوونکە ژمارەکە دەبێتە مزاف وە ژمێردراوەکە دەبێتە مزاف الیە {وەکو سێ هەتاوەکا دە}، هیچ جیاوازیەک نییە لەنێوان نێروو مێ(یانی هەر دەڵێی مائة یان الف جیاوازی نییە) وەکو: هذه مائة کتاب، هذه اسم اشارەیە وە لە محل رفعدا موبتەدایە وە مائة مزافەو خەبەریشە مرفوعە لە محل رفدا وە خەبەرو مزافیشە، کتابیش لە محل جردا مزاف الیە یەو مجرورە.

ئیعرابەکان:

(١) هؤلاَءِ: اسْمُ إشَارَةٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الكَسْرَةِ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ مُبْتَدَأٌ. ثلاَثَةٌ: خَبَرٌ مَرْفُوعٌ. وَ: حَرْفُ عَطْفٍ. سَبْعُونَ: مَعْطُوفٌ عَلَى (ثَلاَثَة) وَالـمَعطُوف عَلَى مَرْفوعٍ مَرْفُوعٌ. رَجُلًا: تَمْيِيزٌ مَنْصُوبٌ.

(٢) هذِهِ: اسْمُ إِشَارَةٍ مَبنِيٌّ عَلَى الكَسْرَةِ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ مُبْتَدَأٌ. مِائَةُ: خَبَرٌ مَرْفُوعٌ، وَهُوَ مُضَافٌ. كِتَابٍ: مُضَافٌ إِلَيْهِ مَجْرُورٌ.

تَنْبِيْهٌ: قَدْ تَدْخُلُ (ال) عَلَى العَدَدِ، وَتَقُولُ: (قَرَأتُ العِشْرِينَ كِتَابًا) وَ(اشْتَرَيْتُ الخَمْسَةَ عَشَرَ قَلَمًا)، وَنَحْوُ ذلِكَ.

تێبینی: وە ال دەچێتە سەر عدد وەک(قرأت العشرين كتابا، ئەگەر بڵێیت عشرين واتا بيست کتێبێکم خوێندەوە نەزانراوە، بەڵام العشرين واتا بیست کتێبەکەم خوێندەوە زانراوە واتا دەیکاتە معرفة کاتێک ال دەچێتە سەر عدد.

القِسْمُ الثَّامِنُ:

العَدَدُ التَّرتِيبيُّ (الوَاحِدُ، الثَّانِي، الثَّالِثُ..): يَتَطَابَقُ العَدَدُ التَّرتِيبِيُّ مَعَ الـمَعْدُودِ (الـمُفْرَدِ وَالـمُرَكَّبِ) تَذْكِيرًا وَتَأنِيثًا، نَحْوُ:

لِلمُذَكَّرِ: الكِتَابُ السَّادِسُ. وَالبَابُ الثَّانِي عَشَرَ.

لِلمُؤَنَّثِ: القَاعِدَةُ الرَّابِعَةُ. الـمَرْأَةُ الثَّالِثَةَ عَشْرَةَ.

8- ژمارەی تەرتیبی {وەکو، یەکەم دووەم سێیەم چوارەم...}، ژمارەو ژمێردراوەکە مرکب بێت یان مفرد پەسندکەری یەکن{موافق} لەنێرو مێدا، وەکو:

للمذكر: الكتاب السادس(کتێبی شەشەم) کتاب نێرەو سادس ـیش هەر نێرە، یان الباب الثاني عشر(دەرگای دوازدەیەم) لێرە دەبینین هەردووک نێرن.

للمؤنث: القاعدة الرابعة، المرأة الثالثة عشرة، وەک دەبینین لێرە مادەم مێیە ویش بۆیە مێ وە هەردوو بەشەکەی واتا الثالثة لەگەڵ عشرة وە بەس بەشی یەکەم ال وەرگرێت هی دووەم نا.

إِعْرَابُهُ: يُعْرَبُ العَدَدُ الـمُفْرَدُ صِفَةً وَيأخُذُ إِعْرَابَ الِاسْمِ الَّذِي سَبَقَهُ، تَقُولُ: (هٰذَا بَابٌ ثَامِنٌ)، وَ(قرأتُ البَابَ التَّاسِعَ)[1]، (نَظَرْتُ فِي البَابِ التَّاسِعِ).

أَمَّا الـمُرَكَّبُ فَإِنَّهُ مَبْنِيٌّ عَلَى فَتْحِ الجُزْئَيْنِ، تَقُولُ: (هٰذِهِ القَاعِدَةُ التَّاسِعَةَ عَشْرَةَ)، وَ(رَأيتُ الطَّالِبَةَ الثَّالِثَةَ عَشْرَةَ)[2]، وَ(مَرَرْتُ عَلَى الـمَدْرَسَةِ الحَادِيَةَ عَشْرَةَ) .

ئەگەر تاک بوو لەیەکەوە تا نۆ بوو ئیعرابی ناوی پێش خۆی وەرەگرێت یانی دەبێتە سیفەت بۆ پێش خۆی، لێرە دەڵێیت هذا باب ثامن(ئەمە دەرگای هەشتەمە) لێرە باب خەبەرە مرفوعە وە ثامن دەبێتە سیفەتی ئەو سیفەتی مرفوعیش مرفوعە{واتا باب هەر ئیعرابێ با هەشتەمیش وەک وی دەبوو}،

وە ئەگەر مرکب بوو(پێکەوە لکێنراو){وەکو یازدەو ئەوانە سیو چارو ئەوانە}: ئەوا هەردوو بەشەکەی مەبنی دەبێت لەسەر فەتحەی جزئین(دووبەشی)، تقول(دەڵێیت، یان وەک ئەوەی دەڵێیت): لێرە هذە القاعدة التاسعة عشرة، هذە موبتەدایە قائدة خەبەرەو مرفوعە، التاسعة عشرة دەڵێیت عدد الترتبي مبنين لەسەر فەتحی جزئین، وە لە محل رفعدا دەبێتە سیفەت بۆ ژمێردراوەکە یان ناوەکەی کە بۆی بۆتە سیفەت، واتا لێرە لە محل رفعدا دەبێتە سیفەت بۆ قاعدة کە خەبەرەو مەرفوعە.

چەند شتێکی گرنگ:

ئائەم پەرتووکە لەچەند ڤیدیۆیەکی مامۆستا مەڕوانەوە وەرگیراوە کە چەند وانەیەکن من نەمتوانی گشتی بکەمێ وەخۆتان دەتوانن بۆی بگەڕێنەوە تا وانەکانی تریش سەیربکەن{زمانی عەڕەبی لەگەڵ مامۆستا مەروان} وە من لە جگە لەوانەکانی ئەو خۆم چەند شتێکم ئامادە کردووە لێرە کەمێک سودی دەبێت بۆتان إن شاء الله.

ئەگەر بگەڕێینەوە بۆ وانەکانی مامۆستا مەڕوان لەدەرسی 27 هەنێک باسی اسم فاعل تفضیل مفعول دەکات وە بەهۆی ئەوەی زۆر پەیوەندی بەنحو نەبوو بەکورتی باسیەکات بەڵام من لێرە بەدرێژی هێناومە کە هەموو شێوازەکانیان چۆن درووستەکرێن بەس باسی چۆنیەتی درووست کردنیانم کردووە دەتوانن بگەڕێینەوە وانەکانی ئەو تا جوانتر تیانبگەن:

جا اسم فاعل(ناوی بکەر) دوو جۆرە یان لە فعلێکی ڕابردووی سێ پیتیەوە دەیکەین یاخود لەغەیری سێپیتی کە ئەویش بەشێوازێکە، وە لە سێپیتیەکە چەند جۆرێکمان هەیە فەرموون:

①- سەرەتا اسم فاعل لەسێپیتی لەسەر ئەم وەزنی [فَاعِل] یانی دەیکەنەی سەر ئەو وەزنە بەڵام کێشەیەک هەیە هەموو جۆرێک بەئاسانی نابێتە ئەمە بۆیە چەند جۆرێکمان هەیە لەسێ پێتی:

1- ئەگەر لەسەر ئەو وەزنە بوو وەک
(نووسی)كَتَبَ،
(کوشت)قَتَلَ،
(دانیشت)جَلَسَ،
(هاویشت)قَذَفَ

ئەوا بەم شێوازەی لێ دەکەین،

(نوسەر)كَاتِبُ،
{بکوژ}قَاتِلُ،
{دانیشتوو}جَالِسُ,
{هاوێژەر}قَاذِفُ
هاوشێوەکانیشیان ئاوا لەسەر ئەو وەزنە بوون ڕێک ئاوای لێدەکەیت.

2- وە ئەگەر پیتی ناوەڕاستی ئەلف بوو(ا) لەسەر ئەم شێوازە دەیکەت، نموونەش
{وتی}قَالَ،
{سەرکۆنەکرد-سەرزەنشتکرد}لَامَ،
{نووست}نَامَ،
{نەرم بوو}لَانَ

ئاوایان لێ دەکرێت

(قسەکەر)قَائِلُ،

{سەرکۆنەکەر-سەرزەنشتکەر}لَائِمُ،
{نوستوو}نَائِمُ.
{نەرم}لَائِنُ
وە ئەوانی تریش کە هاوشێوەی ئائەمانەن.

3- وە ئەوانەی کە پیتی کۆتاییان حرف عللەیە، وەکو ئەلفی مەقسورە(ى) یاخود ئەمەیان(ا) نموونەش:
{بانگ کرد}دَعَا،
{هاویشت}رَمَى،

ئا ئاوایان لێ دەکەین،

{بانگکەر}دَائِي،
{هاوێژەر}رَامِي،

وە دواتر ي ـەکە لادەبەین تنوین کەسرە لەشوێنیان دادەنێین ئاوا، دَاعٍ، رَامٍ، بەڵام لەهەندێک حالەت کدا وەک خۆی دەینوسینەوە بەتاییەت ئەگەر ال ـامی تەعریفیان پێوەبوو، ئاوا الدَاعِي الرَامِي. وەهاوشێوەکانیشیان بەهەمان شێوە. وەبۆ سڕینەوەی ي ـەکە ئەگەر وشەکە بەتەنهابوو پێویستەکات بیسڕیتەوە بەڵام ئەگەر هاتوو لەناو ڕستە پاشگرێک یان پێشگرێکی پێوەبوو ئاساییە نەیسڕیتەوە، مەبەستیان ئەمەیە نموونە، دَاعِيًا یان الدَاعِي، یان دَاعِية، تاء مربوتة مان بۆ زیاد کرد بەڵام لەهەموو دۆخەکاندا اسم فاعله، بە ي وە بێویشت.

4- ئەگەر هەمزەکە کەوتە سەرەتا یان کۆتایی یان ناوەڕاست لەسێپیتی،

وەکو
أَكَلَ{خوارد}: ئەگەر وابوو هەمزەکەی دەکەینە هەمزەی مد، (آ)، آكِل{خواردوو}

سَأَلَ{داواکرد-پرسیار کرد}: ئەمەیان ئاوا لێدەکەین سَائِلُ{داواکار-پرسیارکەر}

قَرَأَ{خوێندەوە}: لەمەیان هەمزەکە دەگۆڕینە ئەم جۆرە هەمزەیە(ئ) ، ئاوا: قَارِئُ{خوێنەر}

5- ئەگەر فعلی سێپیتی ئاوابوو،

{درێژکردەوە}مَدَّ،
{گومانی کرد-گومانی برد}ظَنَّ،
{تێپەڕبوو}مَرَّ،

ئەمانە دوو پیتین بەڵام هی کۆتاییان شەددەی لەسەر بۆیە لەزمانی عەرەبیا حیسابی سێپیتی بۆ دەکرێت، چوونکە شەددە حیسابی دوو پیتی بۆ دەکرێت، جا ئاوایان لێ دەکرێت:

{درێژکەر}مَادُّ،
{گومانکەر-گومانبەر}ظَانُّ،
{تێپەڕیو}مَارُّ.

②- ئەمە سێ پیتی تەواو جا کاتی چواریە ئەو یەک هەنگاوەو تەواو بەم شێوەیە: سەرەتا کارە ڕابردووە جگە لە سێپیتیەکە دێنین دەیکەینە ڕانەبردوو ئنجا پیتی ڕانەبردووەکە لادەبەین(مەبەستمان {أنیت} ـوە) وە {مُ} ـێک کە ضەممەی لەسەر بێت دەخەینە جێ وە پیتی پێش کۆتایی دەکەینە کەسرە، قورسە ئاوا تێبگەن بەس بەنموونەکان تێدەگەن فەرموون:
اِسْتَخْرَجَ{دەرهێنا}، کە کارێکی ڕابردووە دەیکەینە ڕانەبردوو ئاوا یَسْتَخْرِجُ{دەردەهێنێ}، وە وتمان (أنیت) دەسڕینەوە (مُ) ـێک دەخەینە جێیان بە زەممەوە وە پێش کۆتایی دەکەینە کەسرە، بەم شێوەیەی لێدێت، مُسْتَخْرِجُ{دەرهێنەر}.
نموونەیەکی تر

اِخْتَرَعَ{درووستردـئافراند-داهێنا}، یَخْتَرِعُ{درووست دەکات- دەئافرێنی-دادەهێنێ}،
مُخْتَرِعُ{درووستکار- ئافرێنەر- داهێنەر}،

یەکی تر أَخْرَجَ{دەرکرد}، یُخْرِجُ{دەردەکات}، مُخْرِجُ{دەرکەر}.

وەشتێک بزانن کۆتاییەکانیان بەپێی عواملەکان و حالەکان دەگۆڕێت یانی کاتب شەرت نییە دایم زەممە بێت لەوەیا مەنسوب بێت یان مجرور ئیتر ئاوا وە ئەوانی تریش.

اسم مفعول:

له اسم فاعل ئەگەر سەیری بکەین بەعەقڵ هەستەکەین کەسەکە وەک بڵێی هەستاوە بەکارەکە بەڵام لەشێوەی اسم، کاتێک دەڵێی کاتب نوسەر واتا کەسێک شت دەنوسێ کە ئەمە فاعلە یاخود نائم نوستوو کە دەبینین وەک بڵێین فاعلێکە لەشێوەی اسم بۆیەش ناونراوە (ناوی بکەر) واتا ئەو کەسەی هەڵدەستێ بەکارەکە کێ هەڵدەستێ بەکاری نوستن؟ نوستوو، ئەی کێ هەڵدەستێ بەکاری نوسین؟ نوسەر، ئەی کێ هەڵدەستێ بەکاری درووست کردن؟ درووستکار، مەبەستەکە ئەوەیە بەڵام لە اسم مفعول ڕێک پێچەوانەیە ئەو کەسەی کارەکەی لەسەر کراوە، واتا نموونە کێ هەڵدەستێ بەکاری کوشتن؟ قاتل(بکوژ) ئەی بکوژ کارەکە لەسەر کێ دەکا یان کێ دەکوژرێ کوژراو(مقتول) ئاوا

جاچۆن اسم فاعل لەسەر وەزنی فَاعِل بوو بەهەمان شێوە اسم مفعول یش لەسەر وەزنی مَفعُول ـە، وە اسم فاعل لە مبنی لمعلوم درووستەکرا بەڵام اسم مفعول لە مبنی لمجهول درووستەکرێت

1- ئەگەر سێ پیتیبوو ڕاستەوخۆ دەیخەینە سەر وەزنی مفعول، ئاوا
قَتَلَ{کوشتی}--->قُتِلَ{کوژرا} دێنین --->مَقْتُولُ {کوژراو}
سَمِعَ{بیستی}--->سُمِعَ{بیسترا}---> مَسْمُوعُ{بیستراو}
دەشتوانی هەریەکسەر بێ ئەوە بیکەیە مەجهول بیکەیتێ بەڵام شتێکت لەبیر نەچێ کە کاتێک واتاکەی دەکەیتە کوردی ئەو مجهول کردنە لەناو مێشکی خۆت بکە دوایی لەخواری بەڕەنگی سەوز ڕوونتری دەکەمەوە.

حّكَمَ{بڕیاریدا}--> حُكِمَ {بڕیاردرا}مَحْكُومُ{بڕیاردراو}
عَلِمَ{زانی}-->عُلِمَ{زانرا}-->مَعْلُومُ{زانراو}
كَتَبَ{نوسی}-->كُتِبَ{نوسرا}-->مَكْتُوبُ{نوسراو}

ئەوانی تریش کەئاوا لەسەر ئەو وەزنانەن ئاسانە کردنیان بەڵام وەک اسم فاعل هەیە جیاوازە:

2- مُعتَل الوسط(واتا پیتی ناوەڕاستی ا بێ): سەرەتا دەیکەیە مزارع وەکو
قال، باع

ئێستا
قال دەیکەیتە مزارع یقول، (انیت) لادەبەیت قول، مَقُول
باع بیکەیە مزارع دەبێتە یبیع، ویش لاییبە بیع، مَبِیع

3- معتل الآخر(واتا پیتی کۆتایی حرف علە بیت): لێرەش دەیکەیتە مزارع وە لێرە شتێک ئاسانترە ئەگەر ئەلفەکەمان ئەلفی مەقسورە بوو مەبەست ئەمەیە (ی) ئەگەر گۆڕیمان دایم دەبێتە یاء(ي) وە ئەگەر ئەلفی ممدودە بوو (ا) دەبێتە واو (و).

رمى-->يرمي--> مَرميٌّ
دعا يدعو-->مَدعوٌّ
وەلێرە لەکاتی گۆڕین پیتی کۆتایی شەددەیەکی دەخەیتە سەر وە ئایا مرفوع دەبێت یان ئەوانی تر بەپێی دۆخی ڕستەکە دەگۆڕێت دەبێت ئەوانە بزانن.

4- مضعف(دوو پیتی بێ پیتی کۆتایی شەددە بێ):
لێرە شەددەکە دەبێت لاببەیت و پیتەکەش بگەڕێنیتەوە

مدّ--> مَدَدَ-->مَمدُود
ظنّ-->ظنن-->مَظنُون
ردّ-->ردد-->مَردُود
منّ-->منن-->مَمنُون

4- ئەوەش سێجۆ هەمزەکەیە

أَكَلَ-->مأْكُولُ

سَأَلَ-->مَسؤُولُ

قَرَأَ-->مَقرُء

②- چوار پیتی: مُ دادەنێین لەجێی(انیت)پیتی پێش کۆتایی دەکەینە فەتحە.

اِنطَلَقَ--> يَنطَلِقُ--> مُنطَلَقُ
اِستَخرَجَ--->يَستَخرِجُ--->مُستَخرَجُ

كَبَّرَ{گەورەکرد}-->يُكَبِّرُ{گەورە دەکات}--->مُكَبَّرُ{گەورەکراو}

تۆ یاساکانی چۆنیەتی درووست کردنیت زانی وەبشزانە بۆ دەرکردنی واتاکەی کە کتب م کردە مکتوب ئەی چۆن بزانم واتاکەی بەکوردی دەبێتە چی

ئەویش دێینە سەر ڕێزمانی کوردی کە بەدرێژی باسی ناکەم، مبنی لمجهول لەکوردی بە کاری بکەر نادیار ناودەبرێ[ئەگەر ڕوون نەبوو دەتوانی بۆی بگەڕێیتەوە] ئەویش ئاوایە

لەکاری ڕابردوو کۆتاییەکەی {را} زیاد دەکەین وە بەپێی وشەکەش جاری وایە هەنێ پیت دەسڕینەوە وەک چۆن لە زمانی عەرەبیەکەش بەپێی وزنەکەی یاساکان دەگۆڕێن لەکوردیش وایە، وە لە ڕانەبردووش {ڕێ} کە مەسەلەکەمان لەسەر ڕابردووە بۆیە ناچینە سەر ئەو.

[کاری بکەر دیار]: نوسی-->نوسرا [کاری بکەر نادیار]
کری--->کرِدرا
کوشت-->کوژرا
برد--->بردرا
دزی-->دزرا
هەڵگرت-->هەڵگرترا
دانا-->دانرا
جا سەیر بکەن کە تۆ قَتَلَ کرتە قُتِلَ کە سەرەتا واتا کوشتی دواتر واتا کوژرا، کە تۆ کرتە اسم مفعول ئاوا مقتول ئەگەر بتەوێ واتاکەی بکەیە کوردی ئاوا دەیکەیە بکەر نادیار دواتر یەک واو لەکۆتایی دادەنێی زۆربەی ئاوا دەکرێت

مَقتُول-->کوژراو
مَکتُوب-->نوسراو
مَقُول--> وتراو

کە قُتِلَ واتا کوژرا مقتول واتا کوژراو، ئاوایە ئەوانی تریش زۆربەی یەک واو بخە کۆتایی کاری بکەر نادیارەکە لەزۆربەی ئاوا واتاکەیت بۆ دەرەچێت إن شاء الله. [دەبێ بچن باش خۆتان فێرە مبنی للمجهول ومعلوم بکەن لە فعل دەنا لەو مەسەلەیە تێناگەن و ئاڵۆز دەبێت لاتان قورسیش نییە بەس جیاوازیەکەی ئەویش گۆڕینی هێماکانە هەنێ جار جیاوازتر بەهۆی جۆر و وەزنەکان نموونە قال یانی وتی(معلومە{زانراوە}) قیل یانی وترا{مجهولە، نەزانراوە}، وە لە کوردی کە پێیەڵێن کاری بکەر نادیار واتا بکەرەکە دیار.

اسم التفضيل:

اسم التفضيل بەکوردی واتا پلەی بەراورد(باشترو چاکترو بەهێزترو جوانتر و خێراتر)

پێناسەکەی ئەوەیە دوو کەس لە سیفاتێک بەژدارن بەڵام دانەیەکیان زیاتر ئەو سیفاتەی تیایە نموونە،
أنتَ أحسَنُ مِنهُ، تۆ باشتریت لەئەو، کەواتە ئەو باشە بەڵام تۆ باشتریت.

وە لە فعل درووستەکرێت بەڵام هەموو جۆرێک نا وە ئەوانەی کە لێی درووست ناکرێن ئەمانەن:

1- الفعل الجامد:(لَیسَ، نِعمَ،بِئسَ)

2- ئەوانەی پلەی بەراوردیان تیا نییە: {مَاتَ، غَرَقَ(خنکان)، دَخَلَ)

3- دەبێ سێ پیتی بێت، عَلِمَ دەبێت بەڵام عَلَّمَ نابێت.

4- دەبێت المتصرف بێت واتا جەماعەتی جامد نەبێت لیس و نعم و بئس.

5- دەبێت معلوم بێت عَلِمَ، واتا نابێت مجعول بێت عُلِمَ.

6- دەبێت التام بێت واتا الناقص نەبێت بەتایبەت(کان واخواتها)

7- نابێت ئاداتی نەفی لەپێش هاتبێت (مَا عَلِمَ)

8- دەبێت پلەی بەراوردی تیابێت.

9- نابێت ڕەنگەکان بن(حَمِرَ)، وە عیب (عَرِجَ)، وە حلیة (کَحِلَ)

جا ئاوا درووستەکرێت

عَلِمَ--> أعلَمُ -1

طَالَ--> أطوَلُ، یاخود طَابَ--> أطیَبَ -2

عَلَا--> أعلَی -3

قَوِيَ--> أقوَی -4

قلَّ--> أَقَلُّ --5

تێبینی: هەندێک جار اسم التفضیل ال وەردەگرێت ئەگەر جێناوە نەلکاوەکانی(ضمیر منفصل) لەپێش هات، نموونە لا تفروا أنتم الأقوی منهم.

وە ئەگەر فعلێکمان هەبێت یەکێ لەمەرجەکانی تیا نەبێت چۆن بیکەین.

أکثر یان أشد، یان ئـەوانی تریش بەپێی گونجاناویەتی.

دواتر دێیت مصدري(چاوگەکەی) فعلەکە دێنیت(ئەو فعلەی ناتوانیت بیکەیتە پلەی باڵا اسم التفضیل) بەڵام چاوگەکەی بە مەنصوبي دەنوسیت، وە پیتی سەرەتای مصدرەکە دەکەیتە زەممەو ئەو{ة} زیاد دەکەیت

>--نموونە : فعل الماضي: حَمِرَ--> المصدر: حُمرَةُ
أشدُّحُمرَةً

تطور--> تطورًا---> أکثر تطورًا

تێبینیەکی تر: هەرکاتێک اسم التفضیل لەپێش اسمێکی منسوب هات دەبێتە التمییز، وەکو أحسن قولا: لێرە قولا تەمیزە چوونکە لەپێشی أحسن هاتووە، حمرة وتطور.

بێگوومان زۆر شت هەیە لامان ئاڵۆزەو تێی ناگەین بەڵام پێویستی بەهەوڵدان و کاتە یەکسەر گشتی فێرنابین بەسەر یەکەوە، الله تعالی بۆمان ئاسان بکات.

بیرتان بێت ئەم پەرتووکە شتەکانی بەکورتی باس کردووە تەنها بۆ سەرەتایەک تا دواتر کە لێی قوڵ بویتەوە یارمەتی دەربێت.

وەهەر هەڵەیەک هەبوو بمبوورن چوونکە خۆم عەرەبی نازانم وە ئەمەم بۆ ئەوە دەنوسیەوە تا ئاسانتر لەبەری بکەم ئیتر وتم با یەکجاری بیکەمە پەرتووکێک خەڵکیش سودی لێ ببینێت.